

Oskar Krejčí
VÁLKA

Britské listy

Professional Publishing

VÁLKA

Oskar Krejčí

Na hrob válečníkův

Zpod sněhu ven se dere prvosenka.
Nad jeho hrobem dětský pláč jen mžítí.
Nás, od žití jež dělí stěna tenká,
východ ni západ slunce nevzruší.

A přece stále potok loukou pádí,
vždy znovu jeseň tykve vyzlatí
a stále nově luna ženy svádí,
vždy bude cvrček v trávě cvrkati.

Bylo jich mnoho, pevně koně vedli.
Tisíce bitev sláva – prachu mrak.
Co z hrdinství? – Jen pahorek sedlý;
na něm jak oheň kvete rudý mák.

**Neznámý autor,
přičítáno Konfuciovi**

Zpěvy staré Číny
přebásnil Bohumil Mathesius

VÁLKA

Oskar Krejčí

PROFESSIONAL
PUBLISHING

Praha

Kniha vychází díky podpoře
Vzdelávacieho a konzultačného inštitútu v Bratislave,
Inštitútu verejnej diplomacie a medzinárodných vzťahov
a
Central European Education Institute

INŠTITÚT VEREJNEJ DIPLOMACIE
A MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Central European Education Institute s.r.o.

Britské listy

Recenzoval: doc. Ing. Pavel Gavlas, CSc., generál v. v.

© prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc.

Edition © Kamil Mařík – Professional Publishing

profespubl@volny.cz

Druhé, upravené vydání, 2011

E-book 2014 © Britské listy

ISBN 978-80-7431-063-8

Obsah

<i>Úvod</i>	7
Co je to válka	9
Strategické zbraně a odstrašení	33
Omezená válka	57
Občanská válka	77
Spravedlivá válka	85
Příčiny válek	115
Budoucnost válek	141
Válečná chronologie	160
<i>Odkazy</i>	166

Úvod

Několik dní poté, kdy se Česká republika stala členem NATO, zapojila se do války Aliance proti Jugoslávii a Libyi. Od té doby se vojáci Armády ČR zúčastnili a účastní dalších vojenských misí – a to i v zemích, s nimiž Česko nikdy nemělo žádné vážné spory či je s nimi dokonce vázalo mnohaleté přátelství.

Česko nemá imperiální či koloniální minulost. Může se chlubit i tím, že součástí její politické kultury je výrazný antimilitarismus. Tyto přednosti se na počátku 21. století snadno mohou změnit v nevýhodu: jelikož Česko nemá dobyvačnou minulost, postrádá i tradici intelektuálních sporů o válce. Je tudíž nutné udělat vše pro to, aby diskuse na toto téma byla zahájena.

Nevědomost v politice totiž hříchu činí. Navíc v dobách oslabování pozic Západu a na začátku působení Mezinárodního trestního tribunálu se může vbrzku objevit i právní odpovědnost konkrétních českých politiků za zatažení země do války. A svádět pak vinu za nespravedlivé či prohrávané války na válkychtivé spojence – to rozhodně není cesta k nevinnosti.

Druhé vydání této knihy bylo nejen aktualizováno, ale také v závěru doplněno o některé úvahy o hrozbě budoucí velké války.

Praha, září 2011

CO JE TO VÁLKA

Každá válka je projevem selhání lidského rozumu. Začala proto, že se lidé nedokázali dohodnout o hodnotách, které byly předmětem sporu – proto sáhli k fyzickému násilí. Válka je organizované zabíjení lidí lidmi, které navíc doprovází mučení, znásilňování, loupění.

Co vznešeného lze shledat na tom, že se lidé vzájemně zabíjejí a zraňují? Že si ničí rodiny, plundrují majetek, devastují materiální i duchovní kulturu, militarizují společnost? Na tom, že rozvracejí ekonomiku, pustoší životní prostředí, šíří nemoci? Co dobrého přinesly výboje Alexandra Makedonského? Jak se ptal americký psycholog William James: Čím se tento velikán lidských dějin liší od masového vraha?

Tabulka č. 1: Počet velkých ozbrojených konfliktů od konce studené války (jednotlivé roky)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
30	31	27	29	29	27	23	19	26	25
2000	2001	2002	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
23	22	20	19	17	17	14	16	17	15

Válka vyžaduje nejlepší i nejhorší vlastnosti člověka.

Lidé jako Hanibal, Napoleon či Georgij Žukov byli bezesporu geniálními organizátory. Pravděpodobně nikde není koncentrováno více lidského umu než v jaderných ponorkách, letadlových lodích či systému GPS. Jenže **války ne-**

přinášejí pouze příklady sebeobětování pro druhé, přátelství, hrdinství. Válka také dává průchod lidské krutosti, lstivosti, proradnosti – dokonce je dosažení vítězství zpravidla vyžaduje.

A konce nevidět... Podle Stockholmského institutu pro výzkum míru (SIPRI) **se lidé na počátku roku 2011 zabíjeli v 15 velkých ozbrojených konfliktech.**¹ Veřejně se diskutuje o možnosti vojenského útoku proti Íránu, ve skrytu o možnosti války v důsledku změny světového hegemonu. Smíří se Spojené státy s tím, že jsou sice stále nejsilnější vojenská mocnost, ale ekonomicky zaostávají za Čínou? Vždyť mnoho nechybí k tomu, aby 20. století, které bylo nazýváno americkým stoletím, vystřídalo 21. století – jako století čínské...

Tabulka č. 2: Válka v Afghánistánu, Iráku a Pákistánu (2001 až polovina roku 2011)

zabití bojovníci		zabití civilisté	běženci
zahraniční vojáci, contractors, místní vojáci	hnutí odporu		
31 741	20 000 až 50 893	172 300 až 174 500	vnitrostátní: 2,1 miliónu do zahraničí: 5,7 miliónu

Poznámka: Údaje jsou převzaty ze studie *The Costs of War since 2001: Iraq, Afghanistan, and Pakistan* Watson Institute of Brown University, která uvádí pouze konzervativní a průměrné odhady.

Hegemonistické války bývají dlouhé a nadmíru krvavé. Podle některých propočtů a definic jich za posledních pět set roků proběhlo pět a trvaly 20 až 30 let. Problémem jsou však i „malé“ války. Jak ukazuje tabulka číslo 2, **zahraniční intervence v Afghánistánu, Iráku a Pákistánu si**

zatím vyžádaly dvě stě tisíc mrtvých a milióny běženců.² Žádné světové války se nezúčastnilo tolik států, jako současných bojů v Afghánistánu. Ovšem ještě krutější bývají války občanské.

Zbraně

I když pro mnohé historiky jsou dějiny především dějinami válek, nelze nalézt přesné informace o důsledcích bojů. Dostupné přehledy válečné demografie jsou proto pouze ilustrativní. Analýzy ukazují, že v posledních pěti stoletích klesá počet válek mezi mocnostmi – z 22 v 16. století na pět v 19. století a pět až šest ve 20. století.³ Zároveň však vzrůstá jejich destruktivní síla, tedy počet mrtvých a raněných, rostou ekonomické náklady, ekologické dopady atd.

Tabulka č. 3: Válečné milénium

století	počet válek	počet mrtvých v tisících
11.	47	57
12.	39	129
13.	67	410
14.	62	501
15.	92	878
16.	123	1613
17.	113	6108
18.	115	7001
19.	164	19 423
20.	120	111 029

Z údajů Williama Eckhardta a Johna Rourkeho, které shrnuje tabulka číslo 3, vyplývá, že z více než 147 miliónů mrtvých v uplynulém miléniu jich přes 75 % připadá na 20. století. Uvedení autoři napočítali od roku 1000 téměř tisíc válek, přičemž přibližně 30 % z nich připadá na po-

slední dvě století.⁴ Jak ale upozorňuje Lawrence Keeley v knize *Válka před civilizací: mýtus mírumilovného divocha* (1996), jestliže je brán v úvahu průměrný počet mrtvých za rok války jako procento celé populace, pak války primitivních kmenů byly v průměru dvacetkrát více smrtonosné než války 20. století.⁵

Dnes už zoologové a antropologové uznávají, že i ve zvířecím světě lze nalézt vnitrodruhové zabíjení – že to není výsada člověka. Není proto divu, že i mezi lidskými tlupami, které dnes žijí ve stádiu sběračství a lovu, výzkumníci zaznamenali ozbrojené konflikty.

Archeologové stále ještě nedokážou u starých nálezů rozlišit, které nástroje byly určeny pro lov a které na zabíjení lidí. Je zřejmé, že první údernou zbraní byl klacek-kyj, první vrhací zbraní kámen (k házení jej používají i šimpanzi), který o něco později doplnil prak. Spojením kamene a klacku pak vznikl šíp a oštěp; **věk nejstarších nalezených oštěpů použitelných k boji mezi lidmi je propočítán na 250 tisíc let.** Také luk pochází z pozdní doby kamenné. První štíty a brnění jak pro tělo, tak i hlavu se též objevily ještě před dobou bronzovou.

Pro výzkum role války ve společnosti je samozřejmě určující **přechod k civilizaci, tedy vznik pastevecko-zemědělské společnosti před přibližně 10 tisíci roky.** Tato proměna umožnila zvýšení produktivity práce a vytváření velkých populací. Přechod na kmenovou organizaci neznamenal sice počátek sociální diferenciacce, ale urychlil ji; přestože neznamenal počátek násilí mezi lidmi, umocnil je.

Pro samotné válčení představuje zásadní zlom **vznik státu, který dnes historici umísťují do Mezopotámie před necelými šesti tisíci lety.** Pro antropology i pro politology je vděčným tématem zformování království Zulu z kmenů, které proběhlo na začátku 19. století – tedy v době, kdy již

bylo možné činit systematické záznamy. Ovšem i takové práce, jako jsou Caesarovy *Zápisky o válce galské*, přibližují procesy, které vedly ke vzniku státu.

Formování státu je spojeno se dvěma zásadními proměnami: vytvoření profesionálních armád a specializovaných nástrojů na zabíjení, zbraní.

- Nová dělba práce mimo jiné umožnila přeměnu kmenových milicí v **profesionální útvary ozbrojenců určených k vedení válek, armád**. Nutné bylo, aby se renta náčelníka změnila na daně pro vladaře. Podle některých údajů vyžadovalo v průběhu dějin vydržování jízdního vojáka dvakrát až patnáctkrát více půdy než cvičit a živit pěšáka.⁶ Přibližně před 4,5 tisíci lety se objevuje falanga. Podle některých historiků **první stálá armáda vznikla v Sumeru někdy kolem roku 2700 př. n. l.** První válku, o níž existují záznamy na stélách, vedly městské státy Lagaš a Umma v roce 2525 př. n. l. Tehdejší profesionální armády měly šest až sedm set vojáků; Sargon Akkadský (cca 2334-2279 př. n. l.), který založil první mezopotámskou říši, už prý měl armádu přibližně 5400 vojáků.
- Začala **výroba zbraní, specializovaných nástrojů určených na zabíjení lidí ve válce**. Přibližně před 4,5 tisíci lety zavedli pravděpodobně jako první Sumerové válečný vůz; tehdy se ve výzbroji objevil i **složený luk**. **Na čtyři tisíce let je odhadované stáří bronzových mečů nalezených u Černomoří**, pocházejících pravděpodobně od Asyřanů. Slavná terakotová armáda císaře Čchin Š'-chuan-ti, sjednotitele Číny, která je stará přibližně 2200 let, je už vyzbrojená bronzovými meči, luky, kusy, halapartnami, má pěšáky, jízdu i bojové vozy.

Podle etnologa Konrada Lorenze v případě člověka „většina nebezpečí, která ho ohrožují, je způsobena tím,

že je od přirozenosti poměrně neškodným všežravcem. Chybí mu přirozené, na těle narostlé zbraně, jimiž by mohl zabíjet velká zvířata, a proto mu zároveň chybí také ty fylogeneticky vzniklé pojistné mechanismy, které všem dravcům a šelmám »z povolání« zabraňují zneužít svou schopnost zabíjet velká zvířata na příslušnících druhu.“ Problém člověka nastal, když mu „vynález umělých zbraní později otevřel nové možnosti usmrcování jednou ranou“ – tím byla „existující rovnováha mezi poměrně slabými zábranami agrese a schopností usmrtit příslušníka druhu podstatně narušena“. Navíc zjednodušená technika zabíjení na dálku vedla k tomu, že následky činu nejsou spojeny s citem. „S přibývajícím vzdáleností, na jakou naše zbraně účinkují, se bohužel vzdalujeme od mechanismů, které nám zabraňovaly konat tak otřesné činy.“⁷

Souběžně s vytvářením specializovaných nástrojů na zabíjení lidí pokračovalo i přizpůsobování věcí určených ke shánění potravy či obchodu pro vojenské účely. Kůň byl domestikován před 6,5 tisíci lety někde v oblasti dnešní Ukrajiny a v bojích použit před čtyřmi tisíci lety (první záznamy o válečných slonech pocházejí z Indie ze 4. století př. n. l.). **Jezdectvo jako specializovaný druh vojska je staré 3,5 tisíce let.** Sedlo znali Asyřané před 2,7 až 2,8 tisíci lety, v Evropě první pevná sedla užívali Římané v 1. století př. n. l. Usazení jezdce vylepšil pak třmen, který je v Indii znám 2,5 tisíce let; do Evropy jej přinesli až Avaři v 6. století n. l. Frankové pak díky třmenu dali v 8. století jízdě novou podobu: „oštěpy nebylo nutné vrhat, mohly být použity jako kopí. Takto vyzbrojení jezdci měli nad pěšími bojovníky převahu stejně bezvýhradnou, jakou měli o tisíc let později muži vyzbrojení puškami předovkami nad nepřáteli, kteří neměli než kopí.“⁸ Své největší slávy si jezdectvo získalo během mongolské expanze ve 13. století, kdy

umožnilo vytvořit největší říši v dějinách. Nutné však bylo i válečné nadšení: Gat Azar uvádí, že všechny mongolské kmeny v roce 1206 měly dohromady jen 95 tisíc bojovníků, což znamená, že čínská populace převyšovala Čingischánovy nomády v poměru sto ku jedné.⁹

Nejstarší nalezené zprávy o lodích používaných pro boj se týkají Kréty a Egypta a jsou staré pět tisíc let. Galéra, veslice s plachtami, se objevuje v 8. století př. n. l.; ve století následujícím ji pravděpodobně Féničané jako první postavili jako válečnou loď-veslici – birému. Tu později Athéňané vylepšili na **triéru**, tedy loď se třemi řadami vesel nad sebou a s bronzovým beranidlem pod hladinou. V téže době bylo **zdokonaleno opevnění měst** natolik, že se stalo téměř nemožné je dobýt jinak než zradou, lstí či vyhladověním.

Armádu, která kombinovala různé druhy vojsk do jednotného celku, vytvořil Filip II. Makedonský ve 4. století př. n. Objevuje se **katapult a balista**. Tehdy „získala válka hlavní charakteristiky, které si udržela až do úsvitu nukleárního věku“.¹⁰ Přibližně tři sta let př. n. l. vstoupily na bojiště římské legie. Války začaly dosahovat nových rozměrů – například v punských válkách (264-146 př. n. l.) se ztráty samotného Říma „přiblížily 400 tisícům vojáků, číslu rovnajícímu se všem vojenským ztrátám Spojených států ve 2. světové válce!“¹¹ Pouze bitva u Cann (216 před naším letopočtem) si vyžádala 68 tisíc zabitých.

Rozpad římské říše neznamenal konec válek, ustrnul však vývoj zbraní, taktiky i strategie. Profesionální armády nahradil lenní systém. Začal konflikt mezi křesťany a muslimy. Po **bitvě u Jarmúku** (636), v níž bylo byzantské vojsko poraženo armádami muslimských Arabů, jimž velel **Chálid ibn al-Valíd** (592-642), byla do islámského světa začleněna oblast Palestiny. Ovšem v **bitvě u Tours** (732)

křesťanská vojska vedená franským majordomem **Karlem Martelem** (686-741) porazila arabskou armádu a zastavila pronikání islámu do západní Evropy. Koncem 11. století pak papež Urban II. vyzval k první z **devíti křížáckých výprav**, kruciát, do Svaté země. V roce 1187 však **Saladin** (1138-1193) v bitvě u Hattínu křížáky porazil a obsadil Jeruzalém.

V Evropě ale nepřestaly války mezi křesťany. Ve snaze dát tomuto řádění nějaké hranice, synod v Cahroux (989) stanovil zásady **Pax Dei, Božího míru**: zakázal pod hrozbou exkomunikace užití vojenské síly proti kněžím, mnichům a jeptiškám, ale také ženám, dětem, chudým rolníkům; vzal pod ochranu i kostely, hřbitovy atd. Jednalo se vlastně o **první mírový koncil**. Toulougeský koncil (1027) pak stanovil zásady **Treuga Dei, Božího příměří** – zákazu války v době církevních svátků a o nedělích.

V 11. století na evropských bojištích prožili své druhé zrození kuše. Poprvé významně zasáhly v bitvě u Hastingsu (1066). Jejich ničivá síla byla vůči rytířskému brnění taková, že bylo na **Druhém lateránském koncilu (1139) rozhodnuto o zákazu používat kuše v bojích mezi křesťany**. Přestože tento zákaz nevylučoval užití kuší proti muslimům, jedná se pravděpodobně o **první moderní mezinárodní úmluvu o zákazu určitého druhu zbraní**.

Jenže to už se blížily dramatické proměny. Cestu k současným zbraním poznamenaly tři technické revoluce ve vojenství – (a) vznik střelného prachu a nové navigace; (b) průmyslová revoluce; (c) vytvoření strategických zbraní.

Střelný prach a kompas

Anglický filosof Francis Bacon v roce 1620 označil tři objevy, které změnilы tvář světa: knihtisk, střelný prach a kompas. Všechny mají své kořeny v Číně. Pokud se jedná

o **kompas**, první záznamy o něm jsou přibližně z roku **270**. **Střelný prach se v Číně objevil okolo roku 850**. Použití děl na čínských bojištích je známo od roku 1112, bambusová mušketa nastoupila o dvacet let později. Někdy se uvádí, že v Evropě děla jako první použili Mauři při obléhání španělské Sevilly (1248). Během Stoleté války (1337-1453) se pak děla rozšířila; začala být používána i v Německu a Itálii.

Pro Evropu znamenalo zavedení děl ve 14. století mimořádně důležitý zlom: **1300 let trvajícím konfliktem pastevců z centrálních asijských stepí a bohatších společností Evropy začal domestikací koně a skončil zavedením dělostřelectva**. Právě dělo bylo typem zbraně, k jejíž výrobě byla nutná technologie, která stála za hranicemi možností pastevecké ekonomiky.

Středověk končil v 15. století ve znamení střelného prachu. Ten byl přítomen i při vpádu Karla VIII. do Itálie (1494). Nová děla začala drtit hradby měst a pevností jak v případě Konstantinopole (1453), tak i na konci Stoleté války (bitva u Castillonu a pád Bordeaux, 1453). Děla se ale objevila i ve vozové hradbě, sestavené Janem Žižkou, kde odrážela a ničila útoky jezdců a pěšáků. V posledním desetiletí 15. století umístili Francouzi bronzové dělo na dvoukolový podvozek a dali tak vzniknout skutečně mobilnímu polnímu dělu.

Objevení se děl na bojišti neznamenal, že se okamžitě zcela změnil způsob boje. Počátkem 16. století psal Niccolò Machiavelli, že „kanóny nepřekonal a nevyřadily anticiké zbraně, nezměnily taktiku boje ani neposlaly do starého železa morální kodex starověkých armád“.¹² Stejně jako v případě tanků a letadel, poprvé nasazených v 1. světové válce, **bylo nutné zdokonalení a masové nasazení nových zbraní, aby došlo ke změně taktiky a operačního umění**

– což se v případě tanků a letadel stalo až ve 2. světové válce. Ještě za Napoleona dostřelila zdokonalená děla s hladkou hlavní na přibližně na stejnou vzdálenost jako starověké římské balisty.

Střelný prach předznamenal konec rytířů a jízdy, obecně pak význam brnění. **Ruční zbraně na střelný prach poprvé v Evropě použili Angličané v bitvě u Kresčaku (1346; 50 tisíc vojáků, několik tisíc mrtvých).** Byla to bitva, kde jízda utrpěla porážku od pěšáků – tehdy ještě díky lučištníkům. Válka se tak velmi prodražila. Tehdejší **italští kondotieri** se svými soukromými armádami byli předobrazem dnešních amerických *contractors* v Iráku či Afghánistánu.

Po tisíci letech se Evropa opět začala vracet k profesionálním armádám, a to díky francouzskému králi Karlu VII. (1470-1498). Ten vybudoval **první moderní armádu**, která se skládala ze tří provázaných složek (pěchota vyzbrojená zčásti píkami a zčásti ručními střelnými zbraněmi, jízda a bronzové dělostřelectvo), ale hlavně – byla **placena ze státní pokladny**. Rokem 1494, kdy vytáhl do Itálie, **skončily války rytířů a začaly války žoldnéřů.**

Ovšem nejen masové armády, ale také „národní“ centralizovaný stát dbající o jejich výstavbu a výcvik včetně vojenského drilu, znala už starověká Asie. Z hlediska dalšího vývoje bylo však důležité, že se armáda Karla VII. „svým složením nijak nelišila od armády, kterou vedl o tři sta let později na tatáž bojiště Napoleon“. Začal růst významu pěchoty. Ruční palebná zbraň se měnila z podpůrné na rozhodující sílu. „Začal proces, který skončil tím, že se píka zachovala pouze v podobě bajonetu na konci pěšákovy muškety.“¹³ Bajonet spolu s křesadlovým zámkem se pak objevil v posledních dvou desetiletích 17. století.

Třicetiletá válka (1618-1648) s třemi až 11,5 milióny mrtvých byla první z moderních sebedevastací Evropy.

Novodobé masové armády se stávaly samozřejmostí – španělská armáda dorostla na 150 tisíc vojáků v polovině 16. století, francouzská v první polovině století následujícího. V roce 1690 už však ve francouzské armádě sloužilo plných 400 tisíc lidí¹⁴ (v současnosti přibližně 353 tisíc). **Stavy armád se vracely ke klasickému období**, ovšem ne vždy v relativních číslech: jestliže během Augustovy vlády římská vojska čítala 250 až 300 tisíc vojáků, bylo to přibližně jedno procento populace; u Ludvíka XIV. znamenalo 350 až 400 tisíc vojáků dvě procenta obyvatel; v roce 1809 britských 375 tisíc vojáků v armádě a loďstvu bylo více než dvě procenta populace.¹⁵

Nastal soumrak soukromých armád – byt Albrecht z Valdštejna na konci svého života velel vlastnímu vojsku o síle přibližně 100 tisíc mužů. Konec 17. století pak již byl ve znamení pěchoty bojující v liniích-přímočarých formacích, zmizelo kopí a polní děla se stala samozřejmostí. Objevily se nábojnice, což zvýšilo rychlost střelby. Profesionální armády se již začaly skládat z útvarů, vedených veliteli s odstupňovanými hodnotami. **Hlavním reformátorem byl švédský král Gustav Adolf II.** (1594-1611), který otevřel cestu k modernímu válečnictví. Sloužit v jeho armádě musel každý desátý muž, a to na dobu 24 let.

Válečná loď

Válka je především organizované zabíjení lidí. Je v rozporu téměř se vším, co hlásá moderní humanismus. Dlužno však dodat, že i tento humanismus se ve světě šíří mimo jiné díky válečnému násilí, které propojilo svět. Slavný „evropský zázrak“ se neopíral o kulturní převahu, ale o využití střelných zbraní. Přinesla jej **evropská válečná loď** s dělem a s novou navigací.

Kompas pronikl do Evropy přibližně v roce 1200. Důvodů, proč to byli Západoevropané a ne Číňané, kdo vyra-

zil dobývat svět, je celá řada. Podle Azara Gata „Asiaté neměli důvod vyrážet na námořní výpravy, protože byli výhodněji geograficky umístěni a protože chudší evropské trhy byly pro ně málo zajímavé“.¹⁶

Přibližně v téže době, kdy začala Evropa dobývat svět, byla největší čínská plavidla, „lodi pokladů“, devítistěžníky s výtlačkem více než 2,7 tisíc tun a s mosaznými i železnými děly. Tato loď byla svojí délkou 128 metrů dvakrát větší než největší dřevěná loď postavená v Evropě, a to ve Francii až v 19. století. Výprava, kterou císař Ču Ti na lodích vyslal do světa v roce 1405, nesla na lodích téměř 28 tisíc lidí. Její cíl nebyl útočný, ale objevitelský, vědecký a propagační. O několik desetiletí později se však Čína uzavřela sama do sebe. Santa Maria, největší z tří lodí Krištofa Kolumba při objevu Ameriky roku 1492, měla délku nanejvýc 25 metrů a výtlač 237 tun.

Západoevropané, nikoliv Číňané, sjednotili svět ještě z jednoho důležitého důvodu. Tehdy se rodil **evropský způsob válčení**, založený na kombinaci několika prvků:

- **Úsilí o technologickou převahu.** Tato skutečnost je patrná od 15. století při cíleném zavádění dělostřelectva, a to zvláště námořního; dominuje pak v současném vojenském myšlení v USA.
- **Disciplína.** Právě kázeň spojená s organizátorskou dovedností velitelů pomohla již v klasickém období při výpravách Alexandra Velikého do Asie, tedy při prvních velkých útocích „Západu“ proti Východu, později zvláště při koloniálních výpravách. Je zřejmá i v některých současných konfliktech na Středním východě, ale vytrácí se v takových konfliktech, jakými byly války v Koreji a ve Vietnamu či Afghánistánu.
- **Efektivnost a agresivita.** Kombinace vojenského umění s technikou byla v západním přístupu k válce spojena

s mimořádnou krutostí, záłudností, nemilosrdností, pohrdáním tradicemi a zvykovými normami. Morální či právní zábrany byly kolonizátory chápány jako nevhodný předsudek, což byl jeden z faktorů vítězství například nad dvacetimilionovou Aztéckou říší poměrně malým oddílem Cortésových *conquistadorů* počátkem 16. století. Válečná důslednost v podobě kruté nehumánosti se stala „civilizační“ samozřejmostí i mnoha současných konfliktů, ať již v občanských válkách, nebo v tzv. boji proti terorismu. Navíc je západní politická kultura spojena s agresivní tendencí využít jakoukoliv příležitost k vítězství. Tato „soutěživost“ vyžaduje aktivní vojenský průnik do „volných prostor“ mocenského vakua nebo sfér relativní slabosti.

- **Logistika.** Postupný nárůst ekonomické převahy západoevropské civilizace vedl ke zdokonalení logistické podpory armád na úroveň, na kterou nedosáhla žádná předchozí civilizace. Vyrcholení dnes představují vojenské možnosti Spojených států, zvláště pak propojení jejich základen, dopravních letadel, letadlových lodí a velitelské komunikace s využitím kosmu.

Do 15. století však byla námořní válka pouze doplňkem války na pevnině. **Spojení dělostřelectva s námořní lodí, původně s galérou, vytvořilo sílu, která otevřela cestu kolonizaci „zbytku“ světa.** Nová evropská válečná loď propojila všechna do té doby izolovaná civilizační centra, což znamenalo **počátek globalizace.** Kolonizace pak odstartovala finanční a tržní revoluci v samotné Evropě.

Je pozoruhodné, kolik autorů v rozporu s každodenní zkušeností v návaznosti na Barucha Spinozu, Charlese Montesquieho, Adama Smitha, Davida Ricarda či Thomase Paina hájí tezi, že mezinárodní obchod je cestou k míru. Tyto teorie „kapitalistického míru“ či „obchodnického

pacifismu“ vznikaly v době, kdy – podle Michaela Howarda – „slova válka, objevy a obchod znamenala téměř totéž“. Podle tohoto autora od druhé poloviny 17. století mezi státníky i obchodníky panovalo přesvědčení, že „obchod je jednou z forem válek“. Řečeno jinak, válka je „pokračováním obchodu s příměsí dalších prostředků“.¹⁷

Kapitalistická modernita nevznikla a neprosadila se v knihovnách či cestou dobrovolných obchodních smluv, ale na bojištích a formou brutální loupeže. „Objev nalezišť zlata a stříbra v Americe, vyhubení, zotročení domorodého obyvatelstva a jeho pohřbení zaživa v dolech, první kroky k dobytí a vyloupení Východní Indie, přeměna Afriky v revír pro výnosný hon na černochoy – to byly červánky kapitalistické výrobní éry,“ napsal Karel Marx v *Kapitálu*. „Tyto idylické procesy jsou hlavními momenty původní akumulace kapitálu. V patách za nimi kráčí obchodní válka evropských národů, jejichž dějiště je celá zeměkoule... Násilí je porodní bábou každé staré společnosti, která je těhotná společností novou. Násilí samo je ekonomická potence.“¹⁸

Nová děla galér, odlévaná jako jeden kus z bronzu, již neničila pouze živou sílu na nepřátelské lodi, ale dokázala prorazit palubu, zbořit stěžně a případně i potopit loď či zaútočit na pobřežní pevnost. Ještě v bitvě u Lepanta (1571), v níž se utkalo spojené křesťanské loďstvo téměř 300 lodí s 270 tureckými lodmi, nové objevy nerozhodly: „Jediný opravdový rozdíl mezi těmito dvěma loďstvy a těmi, jež bojovala v punských válkách téměř před dvěma tisíci lety, byl ten, že na přídi galér a v bocích galéas bylo upevněno několik malých děl.“¹⁹ Stojí za to si připomenout, že 150 let před touto bitvou, v době panování již zmíněného císaře Ču Ti, než se Čína uzavřela do izolacionismu, měla tato země téměř pět tisíc lodí.

Na začátku 16. století se – s největší pravděpodobností ve francouzském Brestu – objevil „**světlík**“, otvor v boku lodi s krytem, za nějž mohlo být umístěno dělo. Začala výstavba **galeon**, trojtěžňových plachetnic, které mohly střílet z děl z nižší než horní paluby. To zvyšovalo ničivou sílu a umísťovalo baterii děl pod těžiště lodi. Na konci 16. století korejský admirál Ji Sung-sin zkonstruoval obrněnou loď, galéru s horní palubou pokrytou železnými pláty – což je idea, která se vrátila až během průmyslové revoluce.

Průmyslová revoluce

V 18. a 19. století průmyslová revoluce nezměnila jen výrobu a dopravu zboží. Loď na parní pohon, vlak, telegraf, spalovací motor – to vše našlo své využití jak v civilu, tak i ve vojenství. Objevily se i nové mechanizované zbraně. Zavedení zbraní zabíjejících na velkou vzdálenost odosobnilo krveprolívání i pro ty, kteří měli nějaké zbraně. Zvýšila se anonymita zabíjení. Jen tak se pro některé piloty mohlo bombardování měst změnit na *business as usual* čili zaměstnání, jako každé jiné...

V 18. století se díky drilu a novému vyzbrojování pěchoty objevilo pružnější a rychlejší manévrování. Vycvičený voják byl drahý, a tak se vojevůdci snažili bojovat, jen když byli přesvědčeni o vítězství; ekonomické obavy z bojových ztrát doprovázely i obavy z dezertce vojáků. Začala sériová výroba mušket, ale objevila se i puška s drážkovanou hlavní, zatím nabíjená zepředu, která si získala slávu v americké revoluci. Dělo bylo standardizováno a na bojiště vstoupil dělostřelecký granát, šrapnel.

Od počátku 19. století byly zakládány **válečné akademie** pro vzdělávání důstojníků – britská Royal Military College vznikla jako první, a to v roce 1802. Objevily se též **první moderní generální štáby**.

Na přelomu 18. a 19. století se k masové profesionální armádě přidalo revoluční nadšení – začala Napoleonova éra. „Zbraně, taktika a ideologie se poprvé od doby, kdy se na bojišti objevil střelný prach, navzájem doplňovaly“.²⁰ Na Moskvu s Napoleonem (1812) táhlo přibližně 600 tisíc vojáků s 1370 děly, přičemž společné ztráty útočníků a obránců jsou odhadovány na 550 až 760 tisíc lidí. **Jestliže bitva u Slavkova (1805) bývá označována za bitvu tří císařů, bitva u Lipska (1813) již byla pojmenována bitvou národů.** Příznačné je, že oně první bitvy se účastnilo přibližně 150 tisíc vojáků a vzešlo z ní okolo 46 tisíc mrtvých či zraněných, zatímco v oně druhé již bojovalo půl miliónu vojáků a vzešlo z ní více než 140 tisíc mrtvých nebo zraněných. Právě „národní armády“ už nemohly být složeny z leníků, nebo pouze z profesionálů – jako **masové armády ke svému udržení potřebovaly nějakou ideu.** Revoluční, národní či náboženskou.

Ve 20. letech 19. století se objevily jehlovky, pušky užívající jednotný náboj a nabíjené zezadu; staly se jednou z příčin vítězství Pruska nad Rakouskem v bitvě u Hradce Králové (1866), kde ztráty činily téměř 50 tisíc vojáků. Co znamená technická převaha, konkrétně kulometry, moderní pušky a děla, pak názorně ukázala bitva u Omdurmanu (1898): v bojích na jedné straně padlo 47 britských vojáků a na druhé straně téměř 10 tisíc Al-Mahdího bojovníků.

Stroje využitelné ve válce dokončily to, co začalo zavádění střelných zbraní: síla lidského svalů a větru byla nahrazena jinou energií. První válečné lodi na parní pohon jsou z počátku 19. století, aby pak, spolu s novým typem děl a pušek (drážkované hlavně, nárazníková zápalka místo křesadlového mechanismu), spolurozhodovaly o výsledku Krymské války (1853-1856; v souhrnu 518 tisíc mrtvých).

Jako první válka průmyslové revoluce je však zpravidla uváděná občanská válka v USA (1860-1865). V ní už hrály významnou roli nejen nové typy zbraní (např. podlouhlé kónické náboje, první kulometry, prototypy moderních ručních granátů i minometů, nášlapné i podmořské miny, torpéda, pancéřovaná válečná loď a na konci války se objevily opakovací pušky), ale i železnice, telegraf atd. V občanské válce v USA zahynulo přibližně 620 tisíc lidí, z toho více než 200 tisíc přímo v boji. Rozvoj kapitalismu v USA vytvořil nebývalou schopnost mobilizovat lidské, průmyslové i zemědělské zdroje – a výrobní základna i civilní průmysl se staly „legitimním a nutným vojenským cílem“.²¹ **Rodila se nová totální válka.**

Předobrazem velkých válek v Evropě se stala prusko-francouzská válka (1870), která vedla ke sjednocení Německa. Vstřebala nejen technické inovace občanské války v USA, ale též ukázala výhody Kruppova ocelového děla nabíjeného zezadu – ale hlavně nového generálního štábu s jeho přípravou, výcvikem a mobilizací vojska, zajišťováním zbraní a logistikou. Existují ovšem tvrzení, podle kterých „francouzsko-pruskou válku vyhráli prušští učitelé“²²; to poukazuje na novou roli znalostí i u prostého vojáka. A na rostoucí možnost manipulace veřejnosti...

Bezdýmný střelný prach je znám od roku 1884. Vznik jednotného náboje vedl k vytvoření nových pušek a pistolí, kulometu i samopalů. Do hlubin se ponořily mechanické ponorky. V roce 1906 byla ve Velké Británii spuštěna na hladinu bitevní loď *Dreadnought* o výtlaku 20 tisíc tun (Nelsonovy lodi u Trafalgaru v roce 1805 měly výtlak maximálně dva tisíce tun), poháněná parními turbínami. Tak byly **odstartovány první velké závody ve zbrojení.**

Přechod válečných lodí z uhlí na ropné produkty začal v USA roku 1910. Nastupovala elektřina a s ní radar atd.

Spalovací motor umožnil, že se na začátku 20. století objevily první diesel-elektrické ponorky s torpédy. Na **bojiště 1. světové války** (1914-1918) vyzrily tank i vojenské letadlo; objevila se i první letadlová loď. Na západní frontě skončily během několika týdnů dějiny jízdy, na východní si jízda ještě několik let svoji funkci ponechala. V této válce byly nasazeny i **bojové plyny**.

Ač to pro velitele bylo těžko pochopitelné, 1. světová válka neměla být rozhodnuta v jedné napoleonské bitvě, ale stala především **válkou opotřebovací**, válkou směřující vyčerpání protivníka – obdobně jako v 17. a 18. století. Jenže v minulosti se vyčerpání dosahovalo i vyhýbáním se boji, nyní bylo nutné vést bitvy s obrovskými ztrátami: v bitvě u Verdunu (1916) bylo zabito 306 tisíc lidí, v bitvě na Somě (1916) bylo zabitých a raněných víc než milión, ztráty v důsledku Brusilovovy ofenzívy (1916) jsou odhadovány na téměř dva milióny lidí.

Už před 1. světovou válkou se uskutečnily první velké **mezinárodní konference o zákazu války a právní regulaci válečného násilí** (Ženeva 1864 a 1906, Haag 1899 a 1907, revize prvních ženevských úmluv). V roce 1863 byl založen **Mezinárodní červený kříž**. V období mezi světovými válkami pak došlo ke zdokonalování ženevského práva na ochranu osob – bojujících, civilistů a zajatců – ve válce. Zároveň vznikla společnost národů, mezinárodní organizace usilující na principech kolektivní bezpečnosti o udržení míru. Byla přijata Washingtonská smlouva o omezení námořního zbrojení (1922) a hlavně **Briandův-Kelloggův pakt** (1928). V čl. 1 tohoto paktu vysoké smluvní strany slavnostně vyhlásily, že „odsuzují válku jako prostředek k vyřešení mezinárodních neshod a zřikají se jí jako prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích“.²³

Tento pakt postupně podepsalo 62 států, a to včetně všech budoucích iniciátorů nové světové války.

Druhá světová válka (1939-1945) byla spojena s velkým zdokonalením zbraní z konce předcházející světové války – především tanků a dalších pásových vozidel, letadel, které se rozdělily na několik kategorií, radarů, děl, letadlových lodí, ponorek, torpéd, ale i pěchotních zbraní. Použity ale byly i zbraně nové: nově byly pojaty rakety (mi-nomety, kašuše, V-2), do bojů zasáhly řízené střely, pancéřové pěsti, bezzákluzové kanóny, proudová letadla a celá řada dalších zbraní.

Tabulka 4: Náklady na světové války²⁴

	1. světová válka 1914-1918	2. světová válka 1939-1945
mobilizováno	65 miliónů	105 miliónů
zabito vojáků	8 miliónů	15 miliónů
zabito civilistů	6, 6 miliónů	26-34 miliónů
hospodářské a finanční náklady	86 miliard USD	1600 miliard USD

Došlo k výrazným proměnnám strategie a operačního umění. Průlom y fronty na pevnině, taktické bombardování, které se proslavilo už v italské válce proti Etiopii (1935-1936) a ve španělské občanské válce (1936-1939), doplnilo americko-britské **strategické bombardování** německého a japonského týlu. Právě strategické bombardování mělo urychlit materiální i volní opotřebování protivníka. Měnila se ponorková válka a **letadlové lodi nahradily bitevní lodě jako hlavní válečné plavidlo.**

Lidské i materiální náklady na válku prudce vzrostly. Pouze ve **Stalingradské bitvě** (1942-1943) ztráty Wehrmachtu činily přibližně 841 tisíc, na sovětské straně pak 1,1 miliónu lidí. V jediné **bitvě u Kurska** (1943) bylo zničeno

přibližně 2100 tanků a 1200 letadel. **Bitvy o Midway** (1942) se účastnilo sedm letadlových lodí se 482 letadly na palubách plus dvě bitevní lodě a devět těžkých křižníků, dva lehké křižníky a 25 torpédoborců; ztráty činily pět letadlových lodí, po jednom těžkém křižníku a torpédoborci, přibližně 400 letadel – a více než tři tisíce vojáků. Dramaticky **narostly i ztráty civilního obyvatelstva**.

Z 2. světové války se zrodilo nové úsilí o udržení míru. **Norimberský a Tokijský proces** (1945 a 1946) právně definovaly válečné zločiny. Byla vytvořena Organizace spojených národů, jejíž *Charta* vymezila **nové pojetí oprávněné války: buď sebeobrana, nebo rozhodnutí Rady bezpečnosti**. Zbrojení a válčení se však nezastavilo.

Použití jaderných pum na konci 2. světové války proti Japonsku (1945) ukázalo možnost řešit konečné cíle války jedním úderem, o čemž pojednává následující kapitola. Objevila se i **možnost vyhlazení lidstva**.

Začala **nová revoluce ve vojenství, která proběhla v druhé polovině 40. a během 50. let minulého století**. Jejím výsledkem bylo: (a) vznik, zdokonalování a rozšíření zbraní hromadného ničení; (b) rozvoj nosičů jaderných a termojaderných náloží – zvláště pak raket; (c) mechanizace a automatizace prostředků řízení a velení ozbrojených sil, a to včetně zpravodajských prostředků; (d) rychlá obměna generací zbraňových a řídicích systémů, a to jak strategických, tak i konvenčních.

Definice války

Z těchto čísel a úvah vyrůstá nejen otázka, proč se válčí, ale také, co to vlastně válka je. Nejslavnější definice války pochází z pera pruského generála Carla von Clausewitze (1780-1831). Ten ve své knize *O válce*, poprvé vydané až v roce 1832, praví, že „**válka je akt násilí, jehož cílem je donutit protivníka, aby se podřídil naší vůli**“. Pro-

tože ovšem věděl, že násilí podlamující vůli může mít mnoho podob, specifiku války doplnil: „**válka je pouze pokračováním politiky jinými prostředky**“²⁵.

Trochu matoucí v této definici je slovo „pokračování“, protože může navodit představu, že válka navazuje na politiku tak, že ji střídá, že válečná aktivita přestává být politikou. **Válka ale politikou zůstává v tom nejvlastnějším slova smyslu: je bojem o moc.** Je to dlouhodobé organizované násilí převážně mezi politickými jednotkami. Podle Clausewitze „politický záměr je účelem, válka je prostředkem, a prostředek si nikdy nelze odmyslit od účelu“. Válka je „opravdový nástroj politiky“²⁶ – přesněji řečeno, je jedním z nástrojů řešení politických sporů.

Takovéto pojetí není nikterak nové. Při pečlivém čtení je možné jej zachytit už v nejstarším dochovaném traktátu o válce, který sepsal Mistr Sun, Sun-c', čínský vojevůdce, stratég a myslitel, už v 6. století před naším letopočtem. Podle něho:

- „Válku zahajuje vládce udělením rozkazů svému vojevůdci“ Je to tedy politik-státník, kdo rozhoduje, že se vybere válečná forma řešení sporů.
- „Zvítězí ten, komu do vedení vojska nezasahuje vládce.“ „Je-li jisté, že ze střetnutí vyjdeš vítězně, pak bojuj i přes zákaz vládce. Je-li jisté, že výsledkem střetnutí bude porážka, neboj, i kdyby ti vládce přikazoval pravý opak.“ To ovšem znamená, že válčení je svébytný způsob řešení sporů, který má své vlastní zákonitosti, jehož zvládnutí je specifickým uměním, které státník-politik nemusí ovládat. Mistr Sun dokonce vyjmenovává tři způsoby, kterými může panovník ochromit armádu svým nekompetentním zasahováním.²⁷

Pojetí války u Mistra Suna i Clausewitze přináší jeden problém: je **státocentrické**. V Clausewitzově případě se

jedná o obraz války jako vojenského konfliktu státních armád, řízený státníky ve jménu zájmů státu a řešený v rozhodujících bitvách. Jenže **válka nemusí být válkou mezi státy**. Lidstvo zná i **občanské války**. Dnes obavy z jaderné války supervelmocí doprovází neutěšený pohled na profesionální válečníky, podnikatelské boje o suroviny, na soupeřící etnické milice, klanové bojůvky, ale i na ozbrojený zápas proti nejrůznějším kleptokraciím, na bojovníky za svobodu, kteří však mohou při úsilí o získání prostředků pašovat diamanty či narkotika atd.

A nesmí se nikdy zapomínat, že i **válka, která má mocensko-politické cíle, může mít pro válečníky mnoho specifických „benefit“: majetkovou kořist, uspokojení sadistických či jiných deviantních sklonů, ale i sex**: podle některých výzkumů osm procent populace v oblasti od Číny do Kaspického moře má stejný chromozom Y, přičemž biochemické modely ukazují, že jeho původní nositel žil v Mongolsku před přibližně tisíci lety.²⁸ Čingischánovi se přisuzuje výrok, podle něhož „největší radostí muže je porazit svého nepřítele, hnát ho před sebou, sebrat mu vše, co vlastní, vidět jeho milované v slzách, jezdit na jeho koních a držet jeho ženy a dcery ve svém náručí“.

Míra násilí

Válka je absolutní násilí – to je řešení sporu s využitím maxima síly. Válka je ale pouze jedním z prostředků, kterými lidé řeší spory. **Jinými nástroji pro řešení politických konfliktů jsou soudnictví (mezinárodní právo) a jednání (diplomacie).** Ovšem podle některých autorů každé takové mocenské soupeření zvažuje nejen logiku argumentů, ale hlavně sílu. Fridrich II. Veliký, pruský král, prý prohlásil, že „diplomacie beze zbraní je jako muzika bez nástrojů“.

Často se při vymezování války zapomíná se na míru násilí – fyzické násilí se v politice užívá při rozhánění demon-

strací, používají jej teroristé při bombových útocích, fyzické násilí může obsahovat i rozhodnutí soudního orgánu. Proto se z hlediska statistických potřeb zpravidla používá jako **práh, který vymezuje, kdy ozbrojený konflikt dostává podobu války, tisíc zabitých v konfliktu za rok.**

Tento přístup zdomácněl v odborné literatuře díky projektu *Correlates of War* (COW), který počátkem 60. let minulého století zahájil na Michiganské universitě J. David Singer. Ve skutečnosti je vhodné tako počítat konflikty až v posledních dvou stoletích; COW začínal své řady v roce 1816. Dnes se vytvářejí i statistiky, které počítají ozbrojené konflikty, v nichž od počátku – tedy za více než aktuální rok – zahynulo tisíc lidí.

S ohledem na všechny výše zmíněné výhrady lze říci, že **válka je dlouhodobým organizovaným fyzickým násilím mezi ozbrojeným skupinami, jehož cílem je buď úplná likvidace protivníka, nebo podlomení jeho vůle obhajovat své původní zájmy.** Vítězství tedy nemusí mít podobu přímé vojenské porážky protivníka. Německo 1. světovou válku prohrálo především kvůli ekonomickému vyčerpání. Právě tak armáda USA zvítězila ve Vietnamu v mnoha bitvách, přesto však Spojené státy válku prohrály.

Řečeno jinak, **podstatou války je fyzický střet skupin organizovaných ozbrojenců.** Válka je úsilím armád zničit, unavit či odzbrojit konkurenta, aby tak byla získána výhoda vyrůstající z faktu, že protivník nemůže použít sílu. Protože válka představuje nejostřejší formu sociálního konfliktu, doprovází v moderní válce boj ozbrojených skupin i politický, diplomatický, ekonomický a propagandistický zápas.

Definici války zkomplikoval vznik jaderných zbraní s novou mírou ničivé síly. **Pro některé autory, navazující především na Bernarda Brodieho, přestala být válka s nuk-**

leárními zbraněmi politikou, je pouze sebevraždou. Brodie už v roce 1946 tvrdil, že vznik jaderných zbraní znamená změnu základního cíle výstavby ozbrojených sil: jestliže v minulosti tímto cílem bylo zvítězit ve válkách, „od nynějška hlavním cílem musí být jejich prevence“.²⁹ V jeho podání ztrácelo jakékoli „vítězství“ v jaderné válce svoji původní hodnotu.

Ve skutečnosti vznik strategických zbraní neznamena, že by válka přestala být politikou. **Totální jaderná válka je pouze nerozumnou politikou** – což je jev velmi častý. Už bájná Pýthie prorokovala lýdskému králi Kroisovi před jeho tažením proti Peršanům: „Překročíš-li řeku, zničíš velikou říši“. Vladař tak učinil v domnění, že podle věštby zničí Persii – a zničil vlastní říši. Spoléhat na rozum státníků byla vždy velmi riskantní záležitost.

Na druhé straně však měl Brodie pravdu, že strategické zbraně by měly být určeny především k odstrašení. To však není žádná dramatická změna. **Armády vždy byly budovány ze dvou důvodů: aby vítězily ve válkách, a aby zastrašily potenciálního protivníka. Válka začíná tehdy, když odstrašení selhalo.**

Skutečnost, že **násilí existuje jako *ultima ratio* politiky**, činí z války všudypřítomný faktor, který však získává dvojí podobu: **nejen jako násilí faktické, ale též jako násilí potenciální.** Podle některých autorů největší odlišnost v pojetí války u Sun-c' a Clausewitze je právě v tom, že čínský Mistr byl přesvědčen, že vrcholným uměním „není svést spoustu bitev a vyhrát je, vrcholem je zlomit odpor nepřítele bez boje.“³⁰ V daném případě se však nemusí jednat o odstrašení, které nepřítele odradí od nežádoucího jednání, ale o donucení, které protivníka přinutí vzdát se nějakých hodnot.

STRATEGICKÉ ZBRANĚ A ODSTRAŠENÍ

V srpnu 1945 Spojené státy zničily celá města Hirošimu a Nagasaki, v obou případech jedinou pumou svrženou z letadla. Kromě hrozivých čísel o ztrátách tu byl ještě kvalitativní poznatek: vojáci dostali strategickou zbraň.

Tabulka č. 5: Jaderné bombardování³¹

	Hirošima 6. srpna 1945	Nagasaki 9. srpna 1945
šťěpný materiál	uran 235	plutonium
síla	13-18 kt TNT	21 kt TNT
počet obyvatel	255 tisíc	195 tisíc
počet mrtvých	66 tisíc okamžitě, do pěti let 200 tisíc	39 tisíc okamžitě, do pěti let 140 tisíc
počet zraněných	69 tisíc	25 tisíc

Změna to byla veliká. 1. a 2. světová válka vyžadovaly nasazení miliónů vojáků a týdny i měsíce trvající složité manévry, směřující k proražení fronty a obklíčení protivníka. Jaderná puma nabídla něco zcela nového. Svoji tlakovou vlnou, tepleným zářením a radioaktivitou představuje **ničivou sílu, která může dosáhnout konečných – tedy strategických – cílů války jednorázovým úderem**. Pouze je nutné dopravit ji nad politická a vojenská, případně i hospodářská či kulturní centra protivníka.

Vznik strategických zbraní znamenal změnu nejen válčení, ale i míru. Protože válka by mohla být krátká, **nelze spoléhat na konverzi civilního průmyslu**, jak tomu bylo například ve Spojených státech při přechodu na válečnou výrobu až po vypuknutí 1. či 2. světové války. Arzenály, a to přinejmenším **arzenály strategických zbraní, musejí být na úrovni dostatečnosti již v době míru**. Závody ve zbrojení dostaly nový impuls, militarismus nové argumenty či pseudoargumenty.

Tabulka č. 6: Počty testů jaderných zbraní³²
(červenec 1945 – září 2011)

stát	USA	SSSR	Velká Británie	Francie
první /poslední pokus	1945/1992	1949/1990	1952/1991	1960/1996
celkem testů	1030	715	45	210
stát	Čína	Indie	Pákistán	KLDR
první /poslední pokus	1964/1996	1974/1998	1998/1998	2006/2009
celkem testů	45	3 (6)*	2 (6)*	2

* Podle definice nukleárního testu ze Smlouvy o zákazu jaderných pokusů se souběžné výbuchy pokládají za jeden test. Ovšem 11. května 1998 provedla Indie souběžně tři exploze a 13. května téhož roku dvě, následně 28. května 1998 Pákistán provedl pět souběžných výbuchů.

Pozoruhodné je, že vojenská teorie již byla na tuto změnu částečně připravena. Byl to italský generál Giulio Douhet (1869-1930), který ještě před prvním bojovým použitím letadel tvrdil, že války rozhodne letectvo. Jeho kni-

ha *Nadvláda ve vzduchu* (1921) získala mimořádný ohlas. Podle tohoto autora samostatně organizované bombardovací letectvo dalekého doletu rozhodne budoucí válku. Musí se ovšem zaměřit na pět cílů: průmysl, dopravní infrastrukturu, komunikaci, vedení sátu a obyvatelstvo. Výsledkem bombardování by měl být strach, podlomení vůle bojovat, kapitulace.

Britská a americká snaha dosáhnout tohoto cíle během bombardování za 2. světové války však nebyla úspěšná. A to i přesto, že například při **náletech na Hamburk** (červenec 1943) zahynulo téměř 50 tisíc lidí či při **bombardování Tokia** (únor 1945) přibližně 100 tisíc lidí – tedy více než v Hirošimě po svržení jaderné pumy.

Americký ekonom John Galbraith, který se po válce podílel na práci skupiny studující důsledky strategického bombardování, napsal, že životní úroveň v Německu byla za války značně vyšší, než bylo nutné z hlediska jeho ochrany a fyzické výkonnosti. Nacistická vláda nemohla tuto úroveň sama svévolně snížit. Bombardování ale prorazilo psychický krunýř, snížilo životní úroveň na minimum a poskytl Německu zdroje, které nejvíce postrádalo – pracovní síly. Ty byly v důsledku náletů uvolněny z oblasti služeb a byly využity pro zbrojní výrobu. V souvislosti s analýzou výsledků bombardování Hamburku britským Královským letectvem pokládá za možné, že „tyto nálety zvýšily výrobu válečného materiálu, a tím i vojenský potenciál Německa“.³³ Jaderná nálož ale představovala zásadní změnu.

Zbraně hromadného ničení

Po 2. světové válce byly zdokonalovány i další zbraně hromadného ničení – **chemické a biologické zbraně**. Právě chemické zbraně byly na počátku a zatím i na konci užívání

zbraní hromadného ničení – své dějiny začaly v 1. světové válce; byly i zbraněmi „zapomenuté války“ v Perském zálivu, války mezi Irákem a Íránem v letech 1980 až 1988.

Konkrétní rozbory však ukazují, že současné pojetí zbraní hromadného ničení jako chemických, biologických a nukleárních zbraní se zdá příliš široké.

- **Chemické zbraně**

Bojové chemické látky působí prostřednictvím přímého kontaktu. Za 1. světové války bylo vyrobeno přibližně 124 tisíc tun chemických zbraní; jako první je užíli Francouzi. Oficiálně použití těchto zbraní tehdy zapříčinilo necelých 1,2 miliónu zraněných a 85 tisíc mrtvých. Na zabití jednoho vojáka byla potřeba více než tuna chemických zbraní. Pouze dvě až tři procenta vojáků zasažených plynem zahynulo, což znamená, že lidé, **zasažení konvenčními zbraněmi, měli 10 až 12x větší pravděpodobnost smrti, než zasažení bojovými chemickými látkami.** Dnes tuna sarinu při dokonalých podmínkách zabije v zabydlené oblasti tři až osm tisíc lidí; v méně ideálních podmínkách je pravděpodobný pokles efektivity až o 90 %.

V současnosti jsou chemické zbraně pod přísnou mezinárodní kontrolou. V roce 1993 byla podepsána *Smlouva o zákazu vývoje, výroby, hromadění a použití chemických zbraní a o jejich zničení* (platnost od roku 1997). Jedním z důvodů likvidace těchto zbraní je i jejich relativně malá efektivnost. Dohodě jistě napomohl i fakt, že chemické zbraně jsou snadněji vyrobitelné než zbraně jaderné.

- **Biologické zbraně**

Potenciál těchto zbraní je zpravidla srovnáván s pandemií v letech 1918 až 1920, kdy na následky španělské chřipky zemřelo dvakrát až dvanáctkrát více lidí než v 1. světové

válce. Stejné množství antraxu je schopno vyprodukovat smrtelnou koncentraci na tisíckrát větší rozloze než sarin. Kvalifikované odhady říkají, že méně než 100 kg spor aerosolového antraxu může zapříčinit smrt tří miliónů lidí. Hrozba, že by mohly biologické zbraně vyhubit všechno lidstvo, z nich dělá potenciálně nejničivější nástroj, hrozi-
vější než atomové zbraně. Ve skutečnosti jsou ale nejen těžko vyrobitelné, ale i velmi obtížně skladovatelné, do-
pravitelné na cíl živé a kontrolované jako zbraně proti ne-
příteli – nebezpečí mutace ohrožuje i útočníka. Ukazuje se, že u **biologických zbraní je efekt zpožděný, variující a obtížně předvídatelný.**

Také biologické zbraně jsou pod mezinárodní kontro-
lou. V roce 1972 byla podepsána *Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických, biologických a toxických zbraní a o jejich zničení* (platnost od roku 1975). Jedním z důvodů podepsání této smlouvy byla jistě i malá ovladatelnost těchto zbraní.

• **Jaderné zbraně**

Ničivá síla nukleárních zbraní je okamžitá. Zabíjení a de-
strukce probíhají pomocí jaderné radiace, teplem a tlakovou vlnou. Tyto zbraně jsou snadno skladovatelné a reak-
tivně přesné, případně s velkým plošným ničením.

Zatím **bylo provedeno 2052 jaderných výbuchů**, a to v atmosféře, pod vodou a pod zemí – výbuchy v kosmu nebyly odzkoušeny. Nejmohutnější zbraň tohoto typu, Car-bombu, odzkoušel Sovětský svaz v roce 1961. Tato termonukleární puma svržená z letadla měla ničivou sílu o ekvivalentu 57 až 58,6 megatun TNT. Okamžitě po výbu-
chu měla ohnivá koule o několika miliónech stupňů Celsia průměr 9,2 km. Hřib dosáhl výšky 67 km, jeho „čepice“ na

vrcholu 97 km. Zničení či vážné poškození budov se týkalo oblasti o průměru 280 kilometrů. Záření bylo schopné způsobit spáleniny třetího stupně do vzdálenosti 100 kilometrů od epicentra, tlaková vlna obletěla třikrát Zemi. Pro rok 1982 existuje odhad, že strategický arzenál USA měl ničivou sílu 4100 a sovětský 7100 megatun TNT.

Jaderné zbraně mohou být použity i jinak. Například v roce 2007 byl zpracovaný model teroristického útoku, předpokládající použití jaderné nálože o síle 10 kilotun, v budově ve Washingtonu. Podle tohoto propočtu by takovýto výbuch znamenal okamžitou smrt 50 % populace do vzdáleností více než tři kilometry od epicentra výbuchu. Do jednoho dne by pak mohlo na následky radiace zemřít 50 % obyvatel až ve vzdálenosti více než osm kilometrů od epicentra.³⁴

Jaderné zbrojení v současnosti částečně regulují tři dohody či skupiny smluv.

- ***Smlouva o nešíření jaderných zbraní*** byla otevřená k podpisu v červenci 1968 a je v platnosti od března 1970. Opírá se o tři pilíře: (a) nešířit jaderné zbraně do nejaderných států, (b) postupně zlikvidovat jaderné zbraně v jaderných státech, (c) právo na mírové využití jaderné energie všech států. Rozdělila vlastníky jaderných zbraní na dvě skupiny: oficiální jaderné mocnosti, které tyto zbraně měly v době popisu úmluvy (ČLR, Francie, Rusko, USA a Velká Británie) a neoficiální jaderné státy (Indie, Pákistán, KLDK a Izrael), které jaderné zbraně získaly později. Mezi účastníky této smlouvy je i Írán; KLDK od ní odstoupila v roce 2003.
- ***Smlouva o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou*** z roku

1963 povolila jen podzemní pokusy s omezenou silou náloží. **Smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek** z roku 1996 zatím nevstoupila v platnost, protože ji neratifikovaly či nepodepsaly některé jaderné mocnosti či potenciální jaderné mocnosti, vyjmenované v druhém dodatku smlouvy (například USA a Čína, ale i Pákistán, Indie a Izrael).

- Úmluvy, které zakazují umístování jaderných zbraní ve vybraných regionech, například v Antarktidě, Latinské Americe, v jižním Pacifiku, Jihovýchodní Asii, Africe (zatím nevstoupila v platnost). V roce 1967 byla podepsána **Smlouva o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných kosmických těles** (platnost od téhož roku), zakazující využívání kosmu pro rozmístování či testování zbraní hromadného ničení. Mezi jejími signatáři jsou také oficiální jaderné mocnosti.

V roce 1998 zveřejnil tým pracovníků Brookingského institutu vedený Stephenem Schwartzem pozoruhodnou knihu *Atomový audit*, která pojednává o ceně a důsledcích jaderných zbraní USA od roku 1940. Podle této studie ve světě, kde denně umírá 35 tisíc dětí hladou nebo na léčitelné nemoci, vydaly Spojené státy od roku 1940 do roku 1996 na výstavbu svého jaderného arzenálu 5,821 biliónů dolarů (v konstantních USD roku 1996). Tato částka tvoří 29 % všech vojenských výdajů Spojených států za uvedené období a v souhrnné výši všech vládních výdajů ji předčí pouze výdaje na nenukleární obranu (13,2 biliónů dolarů) a na sociální zabezpečení (7,9 biliónů). Samotná výroba jaderných náloží ovšem pohltila pouze 7 % této částky, jejich rozmístění 57 %. V souhrnu bylo ve Spojených

ných státech vyrobeno 70 tisíc jaderných náloží 65 typů. Největší z nich, B17/B24, má ničivou sílu o ekvivalentu 10-15 megatun TNT, nejmenší W54 0,01 kilotun. Podle tohoto institutu nejvíce jaderných náloží bylo v arzenálu USA roku 1966 – celkem 32 193 hlavic a pum. Jenom v USA bylo vyprodukováno 104 tun plutonia a 994 tun obohaceného uranu-235. Jaderné základny Spojených států zabírají 15 654 čtverečních mil; zamořeno bylo celkem 104 miliónů kubických metrů země. Za uvedené období americké ozbrojené síly ztratily – a nikdy nenalezly – celkem 11 jaderných pum.³⁵ Lze předpokládat, že čísla týkající se Sovětského svazu budou obdobná.

Statistiky říkají, že od 16. července 1945 do 25. května 2009, kdy byl proveden zatím poslední pokus, bylo **uskutečněno celkem 2052 jaderných testů** – přičemž Spojené státy provedly více než polovinu z nich. Rekord v množství jaderných testů byl zaznamenán v roce 1962, kdy bylo ve světě provedeno celkem 178 jaderných pokusů. **Argumenty na podporu pokusů s jadernými zbraněmi** zněly vždy stejně: (a) Udržet důvěryhodnost politiky odstrašení; (b) Kontrolovat úroveň skladování; (c) Vyzkoušet nové typy zbraní. **Překvapení, které způsobily indické a pákistánské testy v roce 1998, a to včetně způsobu provedení pomocí souběžných explozí, naznačuje, že mohou existovat neznámé jaderné arzenály.**³⁶

Strategická triáda

Spojené státy bombardováním japonských měst ukázaly, že mají nukleární převahu nad Sovětským svazem. Tím uvedly do pohybu logiku mocenské rovnováhy: Moskva zintenzivnila svoje úsilí získat atomovou pumu. Ukončit monopol USA se jí podařilo v roce 1949. Ihned však navá-

zala další kola závodů ve vývoji jaderných náloží – soutěž, kdo bude mít dříve termonukleární pumu, pak v maximalizaci ničivého potenciálu či miniaturizaci náloží, zvýšení přesnosti zásahu atd. Jak ukazuje tabulka 7, dnes **devět států vlastní téměř 23 tisíc jaderných náloží, z toho je přibližně 5400 strategických.**³⁷

Tabulka č. 7: Zásoby jaderných náloží (červen 2011)³⁸

stát	strategické nálože	taktické nálože	rezervy	celkem včetně skladovaných rozebraných
Rusko	2430	0	5500	11 000
USA	1950	200	2850	8500
Francie	290	n.a.	?	~300
Čína	0	?	~180	240 ^a
Velká Británie	160	n.a.	65	225
Izrael	0	n.a.	80	80 ^b
Pákistán	0	n.a.	90-110	90-110 ^b
Indie	0	n.a.	80-100	80-100 ^b
KLDR	0	n.a.	<10	<10 ^c
celkem	~4830^c	~200	~8650	~20 500

Poznámky: ^a Mnoho ze „strategických“ náloží má regionální cíle. Množství taktických náloží je neznámé. ^b Všechny nálože těchto států jsou pokládány za strategické, ovšem pouze některé jsou funkční – připraveny k operačnímu nasazení. ^c S výjimkou jaderných testů nejsou dostupné veřejné informace o funkčnosti jaderného arzenálu KLDR.

Druhá linie závodů ve strategickém zbrojení se týká nosičů. Na začátku studené války se sice Sovětskému svazu podařilo prorazit jaderný monopol USA, ovšem Washington měl výraznou převahu v nosičích, kterými tehdy byly výhradně strategické bombardéry. Rozhodovaly nos-

nost a dolet. Spojené státy měly strategické bombardéry odzkoušené ve 2. světové válce a začaly intenzivně budovat síť svých leteckých základen kolem hranic Sovětského svazu. Tehdy se zrodily pakty NATO, SEATO, CENTO, ale také smlouvy s Japonskem a Jižní Koreou. Problémem amerických strategických bombardérů tehdy bylo, že by musely čelit sovětskému stíhacímu letectvu, které ve světové válce nasbíralo obrovské zkušenosti a bylo nově vyzbrojováno proudovými Migy.

V říjnu 1957 Sovětský svaz vyslal do vesmíru první družici. To znamenalo, že Moskva má nový typ nosiče jaderných náloží: mezikontinentální balistickou raketu. Ovšem už v roce 1955 Sovětský svaz odzkoušel odpálení balistické rakety s jadernou hlavicí z ponorky; o pět let později spustily Spojené státy na moře ponorku na jaderný pohon, vybavenou balistickými raketami s nukleární hlavicí. Postupně se tak vyprofilovala tzv. **strategická triáda**:

- **Mezikontinentální balistické rakety (ICBM).** Jsou odpalované z pozemních základen, letí po balistické dráze a mají dolet nejméně 5500 km. Jedná se o rakety, které z území Ruska či USA mohou zasáhnout cíle v zemích potenciálního protivníka na jiném světadílu. Ze Sibíře či z Grand Forks v Severní Dakotě jim to přes severní pól na hlavní město druhé strany trvá přibližně půl hodiny. Sovětská raketa SS-18 Satan mohla nést nálož o síle okolo 20 megatun TNT.

Zpočátku byla slabinou těchto raket pomalá příprava ke startu, což bylo odstraněno přechodem na pevné palivo. Jiným problémem je fakt, že jsou ukryty povětšinou v silech (tedy v šachtách v zemi), které jsou nepříteli známé a relativně snadno protivníkovými strate-

gickými silami zasažitelné. Nové typy ruských mezikontinentálních raket Topol M jsou ovšem mobilní. V souvislosti s hledáním odpovědi na Národní protiraketovou obranu USA se hovoří o tom, že tyto rakety budou schopny létat po jiné než čistě balistické dráze.

Tabulka č. 8: Strategická triáda USA a Ruska³⁹

	USA			
	nosiče		nálože	
	září 1990	2010	září 1990	2010
mezikontinentální balistické rakety	1000	450	2450	500
balistické rakety na ponorkách	672	336	5760	1152
bombardéry	574	94	2353	316
celkem	2246	880	10 563	1968
	Rusko (SSSR)			
	nosiče		nálože	
	září 1990	2010	září 1990	2010
mezikontinentální balistické rakety	1398	383	6612	1355
balistické rakety na ponorkách	940	160	2804	576
bombardéry	162	77	855	856
celkem	2500	620	10 271	2787

- **Strategické ponorky.** Jedná se o ponorky na jaderný pohon, které nesou balistické rakety (SLBM). Dnes například ponorka Ohio nese 24 raket Trident II D-5, které doletí na vzdálenost 7600 km a může nést osm samostatně naváděných náloží o síle 100 nebo 475 kilotun TNT; tyto rakety jsou schopné z kteréhokoliv místa Světového oceánu z pod hladiny zasáhnout raketou cíle v Rusku. Výhodou tohoto zbraňového systému je je-

ho pohyblivost a skrytost pod hladinou. Nevýhodou je vysoká cena: jedna ponorka třídy Ohio stojí přibližně dvě miliardy dolarů.

- **Strategické bombardéry.** Například americký bombardér B-52H má dolet 15 tisíc km (při tankování za letu je rádius neomezený) s různou kombinací střel s plochou dráhou letu a pum až do váhy 27,2 tuny. Tak zvaně neviditelný letoun B-2 Sprint má dolet 12 tisíc kilometrů s velice pestrým a desítek kusů čítajícím vybavením řízenými pumami. Ruský bombardér Tu-160 (Blackjack) má dolet 12,3 tisíce km a je schopen nést 12 střel s plochou dráhou letu či 24 řízených pum.

Strategickou funkci mohou plnit ještě dva další zbraňové systémy. Především jsou to **střely s plochou dráhou letu** („křídlaté rakety“). Jedná se o systém s leteckým – nikoliv raketovým – motorem, což umožňuje, že neletí balistickou dráhou, ale podle pokynů může kopírovat terén. Odpalovat je lze jak z pozemních základen, tak z hladinových lodí, ponorek či letadel. Například střela Tomahawk ve verzi pro námořnictvo letí podzvukovou rychlostí, má dolet 1,1 tisíc km a může nést konvenční nálož 450 kg nebo nukleární hlavici o síle 200 kilotun TNT. Podle některých analytiků umístění takovýchto amerických střel na hladinové lodě v Černém moři by mohlo pokrýt až 60 % ruského strategického arzenálu.

Druhým systémem, který nebývá zařazován do strategické triády, ale mohl by plnit strategické úlohy, jsou **rakety středního doletu** (IRBM) s prodlouženým dosahem s **jadernou náloží**. Jejich dolet je zpravidla stanoven na vzdálenost 2500 až 5500 km. Jedná se o balistické rakety, které mohou nést větší hlavice než střely s plochou dráhou letu

a přitom si udržet jejich přesnost; navíc dodávají případnému útoku mimořádnou rychlost.

Svůj možný strategický význam ukázaly rakety středního doletu už za tzv. **kubánské raketové krize v roce 1962**. Tehdy začal Sovětský svaz rozmísťovat na Kubě rakety středního doletu s jadernými hlavicemi, které by byly schopné doletět nejen do Washingtonu a New Yorku, ale až k pacifickému pobřeží USA. Výsledkem horečnatého vyjednávání bylo, kromě vytvoření přímé linky mezi Bílým domem a Kremlem, stažení sovětských raket středního doletu z Kuby, obdobných amerických z Turecka a závazek Spojených států, že nenapadnou Kubu.

Rakety středního doletu získaly funkci strategických systémů i v 80. letech minulého století. Tehdy Sovětský svaz rozmístil rakety SS-20 na Ukrajině. Ze západní Evropy se tak stalo rukojmí: hlavní města evropských států NATO mohla být zničena během pěti minut. Jako odpověď začaly Spojené státy v západní Evropě rozmísťovat obdobný systém v podobě raket Pershing 2. Tím se USA dostaly do strategické výhody: jestliže žádná z raket SS-20 nedoletěla do Washingtonu, každá z raket Pershing 2, umístěná v Evropě, mohla doletět do Moskvy. Po složitých jednáních se pak v roce 1987 obě země dohodly na likvidaci raket středního a kratšího doletu.

Spor mezi Washingtonem a Moskvou v době kubánské raketové krize otevřel v konkrétní podobě ještě jedno obecné téma: otázku, zda sovětské rakety na Kubě mají obranný, nebo útočný charakter. Z celé krize bylo patrné, že **v politice odstrašení splývá útočný a obranný charakter některých zbraňových systémů**, což stupňuje nejistotu

– využitelnou při odstrašování. **Útočný či obranný charakter strategickým systémům dává především politika.**

Druhý úder

Nárůst počtu a kvality strategických zbraní v 60. letech minulého století ukázal, že dvě supervelmoci – USA a SSSR – získávají **schopnost tzv. druhého úderu**. To znamená, že **každá ze supervelmocí si po nenadálém přeapadení maximální silou protivníka zachová takové množství strategických zbraní, aby mohla v odvetném úderu zničit útočníka**. Že odvěta je stejně zničující, jako překvapivý útok.

Začalo se hovořit o choulostivé **rovnováze teroru a odstrašování začalo být chápáno jako schopnost udeřit jako druhý**. Civilní i vojenští stratégové dodnes propočítávají, jak by mohl vypadat druhý úder a co je to **vzájemné zaručené zničení** (MAD – anglicky šílený, přesně *Mutual Assured Destruction*). Specifickou roli na tomto poli sehrál Herman Kahn, ředitel Hudsonova institutu a bývalý pracovník RAND Corporation. Exaktní rozbor i hrubé odhady vedly Kahna na začátku 60. let minulého století k propočtu, že „by Sověti mohli Spojeným státům způsobit ztráty dosahující 50-100 miliónů lidí, kdyby do takového útoku nasadily všechny své síly“, tedy zaměřily je na obyvatelstvo a materiální hodnoty a ne na ozbrojené síly USA.⁴⁰

Byla to zmíněná kubánská raketová krize, která položila základy pochopení rizika druhého úderu a tedy i politiky uvolnění napětí mezi SSSR a USA. Přestože muselo uběhnout ještě několik let živelného růstu strategických potenciálů obou supervelmocí, cesta k dohodám SALT a START byla naznačena. Naopak **závrať z úspěchů po vítězství ve studené válce, která dostala své vyjádření v Bushově Národní bezpečnostní strategii USA z roku 2002, byla po-**

přením zkušeností z kubánské raketové krize: žádný stát nebyl vnímán jako partner a politika byla směřována k unilateralismu, tedy sólovému jednání hegemonu. Tato Bushova doktrína předpokládala, že USA zbrojením, zahrnujícím novou kvalitu strategických zbraní pro útok i obranu, získají potenciál k úderu, na který už nikdo nebude schopen odpovědět.

Tato skutečnost je názorně vidět na problémech strategické obrany. V roce 1972 Sovětský svaz a Spojené státy podepsaly smlouvu ABM – **Smlouvu o omezení systémů protiraketové obrany**. Ta smluvním stranám zakazovala rozmístit protiraketovou obranu jinde, než kolem hlavního města a jedné základny mezikontinentálních balistických raket. O dva roky později byl počet povolených obranných systémů snížen na jeden. Tehdejší vedoucí představitelé USA a SSSR věděli, že ten, **kdo má obranu schopnou zachytit druhý, tedy odvetný úder, může si dovolit první úder, tedy útok**. Ostatně už od starověku je známé, že větší naděje na vítězství má ten útočník s mečem, který má ve výzbroji i štít.

Tuto dohodu prezident USA George Bush ml. v roce 2001 vypověděl. **Washington pak začal s výstavbou globální Národní protiraketové obrany USA**, která mimo jiné počítala i s radarem v Brdech. Washington tvrdil, že se jedná o obranný, Moskva, že jde o útočný systém. Obě strany měly pravdu. Současná technická úroveň neumožňuje útočné využití Národní protiraketové obrany USA. Ovšem jeho plánované nepřetržité zdokonalování nevylučuje, že v budoucnu by mohl zabránit druhému úderu – tedy umožnit beztrestný úder první. To vše bylo v Bushově doktríně spojeno s vizí, že USA mají při obhajobě své

hegemonie provádět **preemptivní údery, tedy údery proti potenciálním nebezpečím, která se ještě nestačila zformovat**. Výsledkem Bushovy politiky bylo zvýšení mezinárodního napětí, snaha Ruska, Číny i dalších států zvýšit vlastní silový potenciál a další zadlužování USA. Až v roce 2008 při jednání prezidenta Baracka Obamy v Moskvě americká strana opět připustila, že při koncipování nové dohody o omezení strategických zbraní je nutné vzít v úvahu i otázky strategické obrany.

Odstrašení

V polovině 60. let minulého století už začalo být zřejmé, že sovětský i americký potenciál umožňuje nejen vzájemné zaručené zničení, ale i likvidaci lidstva. Propočítávat se začal i *overkill*, možnost několikanásobného vyhlazení lidstva. Při propočtech důsledků jaderné války je totiž nutné brát v úvahu **kumulativní sílu těchto zbraní**: odhady odborníků z oblasti fyziky, medicíny a meteorologie varují, že souběžné použití stovek či tisíců jaderných náloží může na dlouhou dobu **pokrýt radioaktivním spadem celou planetu nebo vést k tzv. nukleární zimě**, klimatickým změnám, které by znemožnily život člověka.

V podivné logice vojenství a mezinárodní politiky získala katastrofická síla nukleárních zbraní mírovou funkci: **čím hrozivější se jeví důsledky nukleární války, tím více jaderné zbraně fungují jako nástroj odstrašení útočníka a pomáhají udržet mírový stav**.

Odstrašení se stalo jednou ze základních **kategorií nukleární diplomacie**. Bylo a stále zůstává funkcí síly: **mír vycházející z odstrašení není založen na nemožnosti vést válku, ale naopak na možnosti ji vést**. Odstrašení se postupně stalo základní úlohou strategických nukleárních

zbraní. Tuto funkci však mohou strategické zbraně plnit jen tehdy, když je manifestována hodnověrnost v podobě politického odhodlání strategických zbraní použít.

Jestliže byly v oficiálních doktrínách původně jaderné zbraně pokládány za meč, v souvislosti s možností druhého úderu se změnily ve štít. Tato změna orientace měla za následek proměnu i z hlediska regionálního a narušila soudržnost NATO. Otevřela se v teorii nezodpověditelná otázka, zda USA použijí jaderné zbraně při eskalaci konvenčního konfliktu v Evropě. Zda je skutečně pro Washington hodnota západoevropských spojenců tak vysoká, že jsou připraveni riskovat vlastní zničení kvůli jejich obraně.

Podle některých tehdejších rozborů byla „nukleární stabilita“ mezi supervelmocemi spojena s nepřijatelným rizikem zničení 50 % zdrojů odvetným úderem. Vzájemné odstrašení podle některých francouzských analýz působí ale již tehdy, když kapacita druhého úderu bude vyjádřena schopností zničit odvetným úderem 10 až 15 % měst.⁴¹ V každém případě mnoho státníků dodnes pokládá pouhé vlastnictví jaderných zbraní za jistotu, že jejich země nebude napadena.

V závěru předchozí kapitoly je obsaženo upozornění, že Bernard Brodie byl o odstrašující funkci jaderných zbraní přesvědčen od jejich vzniku. Jeho vize byla spojena i s přesvědčením, že **vítězství vyžaduje převahu v jaderných zbraních, k odstrašení však podle Brodieho stačí relativně malý arzenál**. Zároveň Brodie upozorňoval, že **pro odstrašení je vhodné a dostatečné zaměřit své jaderné zbraně na protivníková města**, neboť každý potenciální útočník „má mnohem větší obavu o svá města než o několik letišť“.⁴²

Tato vize odpovídala dvojímu **odlišnému zacílování strategických zbraní: proti městům, nebo proti silám**. Strategii proti silám během studené války upřednostňoval Sovětský svaz, strategii proti městům Spojené státy. I když se zdá strategie proti městům hrůznější, je přímočaře zaměřená na odstrašení: je nesmyslné zaútočit na protivníkovy města a ponechat mu síly k odvetě. Později škálu těchto úvah rozšířily v USA o požadavek na tzv. **dekapitaci**, přesný zásah vedoucí k likvidaci politického a vojenského vedení protivníka.

Diskuse o odstrašení pokračuje dodnes. Například roku 2009 zveřejnili Hans Kristnesen, Robert Norris a Ivan Oelrich studii *Od protisilového zaměření k minimálnímu odstrašení* s příznačným podtitulem *Nová jaderná politika na cestě k odstranění nukleárních zbraní*. Tato práce upozorňuje, že v současné době je v USA počet jaderných náloží zdůvodněn požadavky zajistit úder na „velké množství cílů v půl tuctu zemí“; zajistit plnění válečných plánů, včetně „velkých úderů proti Rusku a Číně a malých úderů proti regionálním státům“; zajistit, aby vybrané protivníkovy vojenské síly byly „zničeny s vysokou spolehlivostí“. Po studené válce však podle této studie „jediným cílem je odstrašení od užití jaderných zbraní jako první“ potenciálním protivníkem. Každý jiný cíl nutí možné protivníky ke zkvalitňování jejich arzenálů.

Autoři zmíněné analýzy doporučují přijetí nové strategie, tzv. **strategie proti infrastruktuře** (*infrastructure targeting*). Tento návrh směřuje k zaměření jaderného úderu proti cílům, které jsou životně důležité pro fungování moderní ekonomiky. **Strategie proti infrastruktuře jako nástroj minimálního odstrašení** obsahuje v podání citova-

ných autorů „dvanáct velkých průmyslových cílů v Rusku: tři ropné rafinerie; tři železárny a ocelárny; dvě hliníkárnny; jednu továrnu na nikl; a tři tepelné elektrárny.“

Studie pak konkretizuje důsledky zásahů na tyto pečlivě vybrané cíle podle použití jaderných náloží od tří do tří set kilotun TNT – a propočítávají množství mrtvých od 46 714 do 659 031 a souhrnný počet mrtvých i raněných od 67 464 do 1 996 480. Přijetí této strategie by umožnilo snížit současných 5200 strategických jaderných náloží USA na 500 v roce 2025. Takovéto pojetí minimálního odstrašení prý vytváří podmínky pro nukleární odzbrojení.⁴³

Kontrola strategického zbrojení

Poznání, že supervelmoci jsou vždy schopny vzájemně se zničit, otevřela otázku, „jak moc je dost“. Obecně ale výpočty ukázaly, že další **živelná výstavba strategické triády nemá vojenskou ani politickou funkci**. Že lze, alespoň přibližně, **propočítat dostatečnost: stanovit si vojenské a politické cíle jak z hlediska „vítězství“ v jaderné válce, tak i pro odstrašení a k nim pak dopočítat potřebný počet strategických náloží**. Že nepřetržité zvětšování strategických arzenálů je neekonomické.

Při jakékoliv racionální strategii bylo – a stále je – možné směřovat ke zmenšení strategických arzenálů, přijatelné to však je pouze tehdy, když tak učiní obě strany najednou. Na světě se tak objevila idea kontroly strategického zbrojení. Ono slovo „kontrola“ je důležité: **dohody mezi USA a SSSR či Ruskem, týkající se strategické triády, nejsou smlouvy o odzbrojení, tedy o likvidaci uvedených zbraňových systémů**. Takovou dohodou byly jen smlouvy o likvidaci raket středního a kratšího doletu (či o likvidaci chemických zbraní). Jsou to **dohody o stabilizaci či snížení**

počtu náloží nebo nosičů na úroveň, kterou smluvní strany pokládají za výhodnou.

Tabulka č. 9: Smlouvy USA a SSSR o omezení strategických zbraní⁴⁴

	SALT I	SALT II	START I
limit rozmístěných náloží	limitovala rakety, ne nálože	limitovala rakety a bombardéry, ne nálože	6000
limit rozmístěných nosičů	USA: 1710 ICBM a SLBM; SSSR: 2347 ICBM a SLBM*	2250	1600
status	vypršela	nikdy nevstoupila v platnost	vypršela
datum podpisu	26. 5. 1972	18. 6. 1979	31. 7. 1991
datum vstupu v platnost	3. 10. 1972	nestanoveno	5. 12. 1994
krajní lhůta realizace	nestanoveno	31. 12. 1981	5. 12. 2001
datum zániku	3. 10. 1977	31. 12. 1985	5. 12. 2009

* ICBM – mezikontinentální balistické rakety; SLBM – balistické rakety na ponorkách.

Úvahy o dostatečnosti otevřely cestu k sedmi dohodám o strategických zbraních mezi Moskvou a Washingtonem. Už při podpisu smlouvy SALT 1 (1972) tehdejší prezident USA Richard Nixon připomněl podmínku vzájemně výhodných dohod: „V nukleárním věku, kdy neexistuje takový pojem, jako je bezpečnost zajištěná převahou síly, si velmoci vzaly tato poučení: dohody, založené na

předpokládané slabosti jedné i druhé strany, ji jenom nutí znásobit úsilí, aby se vypořádala se zastáváním, zatímco dohody, založené na oboplné účtě a vzájemnosti, mají mnohem větší vyhlídky, že budou trvalé“.⁴⁵

Tabulka č. 10: Smlouvy USA a Ruské federace o omezení strategických zbraní

	START II	START III	SORT	nový START
limit rozmístěných náloží	3000–3500	2000–2500	1700–2200	1550
limit rozmístěných nosičů	nestanoveno	nestanoveno	nestanoveno	700 (800 včetně rezerv)
status	nikdy nevstoupila v platnost	nedojednáno	platí	připravena k ratifikaci
datum podpisu	3. 1. 1993	nestanoveno	24. 5. 2002	8. 4. 2010
datum vstupu v platnost	nestanoveno	nestanoveno	1. 6. 2003	5. 2. 2011
krajní lhůta realizace	31. 12. 2007	31. 12. 2007	31. 12. 2012	sedm let po vstupu v platnost
datum zániku	5. 12. 2009	nestanoveno	31. 12. 2012	deset let po vstupu v platnost

Po dohodách SALT, týkajících se podle svého názvu limitování, nastoupily smlouvy START, tedy úmluvy o redukci strategických zbraní. I když v případě smluv uzavřených po rozpadu SSSR lze vést spory, zda jsou všechny do-

hody symetrické, i dnes jsou Rusko a Spojené státy schopny vzájemně se zničit.

Kontrola strategického zbrojení se od počátku týkala počtu nosičů a náloží, nikoliv jejich kvality. Už po ukončení kubánské raketové krize následoval vstup amerických ponorek s jadernými raketami do Středomoří – čímž byly více než nahrazeny rakety středního doletu, stažené z Turecka. Obdobně bylo v roce 1972 uzavření první dohody omezující počty nosičů spojeno se **zaváděním systému MIRV, systému, který umožňuje osadit hlavici rakety několika náložemi, schopnými samostatně doletět na odlišné cíle.** Což ve svém souhrnu znamenalo, že nižší počet nosičů mohl zasáhnout více míst.

Likvidovaly se a stále se likvidují povětšinou zbraně zbytečné z hlediska představ o úspěchu v budoucí možné válce. Tato skutečnost je i jedním z motivů uzavření dohod o zákazu biologických a chemických zbraní. Zdokonalování strategických zbraní ale stále pokračuje.

I proto hned v dubnu 2010, kdy v Praze prezidentů Ruska a Spojených států podepsali novou smlouvu START, začaly spory o její smysl. Kritici hovoří o tom, že neznámá dramatický průlom. Nově stanovený počet nosičů – tedy mezikontinentálních balistických raket, strategických bombardérů a balistických raket na ponorkách – by za sedm let neměl překročit 700 aktivních systémů. Nejde jen o to, že tento limit je vyšší než současný ruský arsenál. Také smlouvou „snížený“ potenciál USA a Ruska může nejen zničit tyto dvě země, ale vyhladit lidstvo. Skuteční škarohlídi dodávají, že smlouva vyžaduje ratifikaci v ruské Dumě a americkém Senátu, přičemž osud zvláště v Kongresu není zcela jistý. Tito kritici mají pravdu.

Ti, kdo nový START chválí, uvádějí, že podepsaná dohoda stanovila nižší limity náloží než měly smlouvy předchozí: znamená snížení počtu strategických jaderných náloží na maximálně 1550 kusů. Tento nově stanovený horní počet znamená redukci přibližně o 30 % během sedmi roků – což je nejnižší hladina za čtyřicet let. I tito optimisté mají pravdu.

Nový START nezakazuje výstavbu globální Národní protiraketové obrany USA. Je však zřejmé, že čím méně bude nosičů, tím se protiraketová obrana stává nadějnějším nástrojem – a zvyšuje se nebezpečí „preventivního“ prvního úderu. V tomto smyslu je smlouva START nedokonalá, obsahuje riziko vypovězení. Není nezvratná.

Jaderné odzbrojení

Ve velké části politické elity USA dnes panuje přesvědčení, že je vhodné usilovat o celosvětové jaderné odzbrojení. Jak při návštěvě Prahy v roce 2009 prohlásil Obama, „Amerika se zavazuje usilovat o mír a bezpečí světa bez jaderných zbraní. Nejsem naivní. Tohoto cíle nebude dosaženo rychle – možná to nebude za mého života. Bude to vyžadovat trpělivost a vytrvalost. Ale musíme také ignorovat hlasy, které nám říkají, že se svět nemůže změnit. Musíme trvat na tom, že může... Když přestaneme usilovat o mír, tak zůstane navždy mimo dosah...“

Návrh rozpočtu na rok 2011 ovšem předpokládá, že Spojené státy vydají na údržbu svého jaderného arzenálu sedm miliard dolarů, což je meziroční navýšení o 600 milionů dolarů. V *Nuclear Posture Review* (2010), oficiálním dokumentu, podepsovaném ministrem obrany, se však Spojené státy poprvé zavázaly „nepoužít a nehrozit užitím nukleárních zbraní proti nejaderným státům, které jsou

účastníky Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT) a plní závazky nešíření“. Zároveň se rozhodly nevyvíjet nové jaderné zbraně.⁴⁶ Dokument také uvádí, že Spojené státy zmenší svůj jaderný arzenál na nižší, nově definovanou hladinu dostatečnosti. To lze chápat za krok směrem ke světu bez nukleárních zbraní.

Zásadní překážkou na cestě k jadernému odzbrojení je představa, že jako hlavice současných raket a střel s plochou dráhou letu budou namontovány nálože, které po výbuchu nebudou šířit jaderné záření, ale svou destruktivní silou se budou nukleárním náložím podobat. Pak takovéto **vysoce přesné nejaderné rakety a střely s plochou dráhou letu budou schopné plnit strategické úkoly** – ničit politická a vojenská centra protivníka či jeho ekonomickou infrastrukturu. Program tohoto typu pod názvem *Prompt Global Strike* odsouhlasil bývalý prezident USA George Bush ml. v roce 2003. Předpokládá přezbrojení 450 systémů z jaderných na konvenční. Podle některých autorů budou mít Spojené státy v roce 2012 dostatečné množství těchto nových zbraní k provedení strategických operací během 30 dnů – nebo dokonce že USA „budou připraveny vést válku nové generace regionálního rozměru už na přelomu let 2011 a 2012“.⁴⁷ Globální protiraketová obrana USA by měla být dokončena roku 2020.

Takováto cesta „od jaderného kladiva ke konvenčnímu skalpelu“ by směřovala k upevňování vojenské převahy USA. Zároveň by mohla **nebezpečně zvýšit pokušení použít strategické zbraně. Není však pravděpodobné, že by v takovémto případě ostatní mocnosti zlikvidovaly své jaderné arzenály**, které – mimo jiné – slouží k odstrašení.

OMEZENÁ VÁLKA

Po vzniku strategických zbraní původní představy o budoucí válce předpokládaly, že dojde k výměně jaderných úderů mezi supervelmocemi v intervalu spočítaném na hodiny, nebo dokonce na minuty. Postupně však v této představě došlo ke dvojí korekci:

- **Totální jaderná válka je v zásadě možná jen jako výsledek eskalace konfliktu.** Před jejím vypuknutím budou použity konvenční síly a pravděpodobně i jaderné síly v omezené válce. Nahodilé vypuknutí totální jaderné války je nepravděpodobné, neboť funguje odstranění a mnohonásobné technické i personální jištění. V případě nechtěného odpálení strategické rakety či raket dojde k jednání a hledání jiných východisek.
- **Totální válka neskončí jednorázovou výměnou raketojaderných úderů.** I po využití strategických sil lze předpokládat, že v některých lokalitách dojde k nasazení konvenčních sil.

Totálních válek, v nichž dojde k nasazení všech materiálních i lidských zdrojů, se evropské mocnosti obávaly od dob Napoleona. Tehdy, jak napsal Clausewitz, válka „nabyla své absolutní formy“.⁴⁸ Už tehdy válčení spojené se sekulárními ideologiemi, zvláště pak s nacionalismem, vedlo k nasazení vzdělanější masy vojáků a moderní, ne-

přetržitě zdokonalované vojenské techniky. „Demokrati-
zace“ měla stále ničivější následky.

Totální válka však není francouzským vynálezem. Mno-
hé konflikty byly už ve starověku vedeny s cílem obsazení
území, získání movitého i nemovitého bohatství – ale také
likvidace původního obyvatelstva, především mužů, či je-
ho uvržení do otroctví. Doby bronzová a železná byly plné
genocidních, totálních válek. Například Starý zákon popi-
suje, jak Izraelci po získání Jericha bez boje „všechno, co
bylo ve městě, vyhubili ostřím meče jako klaté, muže
i ženy, mladíky i starce, též skot a brav i osly... Město se
vším všudy vypálili. Jen stříbro a zlato i bronzové a železné
předměty dali na poklad Hospodinova domu“ (Joz 6, 22 a
24). Podle historiků zbytky obyvatelstva Tróji byly po po-
rážce odvečeny. Ze čtvrt miliónu obyvatel Kartága přežilo
třetí punskou válku 50 tisíc, a ti byli prodáni do otroctví,
město bylo srovnáno se zemí, která pak byla posypána
solí, aby z jeho půdy nevzešel žádný nový nepřítel Říma.

Nervozitu vyvolává skutečnost, že právě spor o hege-
monii má tendenci k totálnímu charakteru války. **Pro tako-
véto hegemonistické totální války je charakteristická kru-
tost, velký geografický rozsah i dlouhá doba trvání.** Tak
tomu bylo v případě peloponéské války, punských válek,
třicetileté války, v době válek napoleonských a světových.
Zvláště II. světová válka tuto představu zvýraznila.

Porozumění povaze totální jaderné války zvýšila ku-
bánská raketová krize: od této doby již mnozí, byť zdaleka
ne všichni politici i vojáci vědí, že **před použitím strategic-
kých zbraní stojí za to zjistit, zda hodnota, která je před-
mětem sporu, stojí za riziko jaderné odvety.** Zda je při
každém konfliktu nutné a vhodné nasadit všechny válečné

prostředky, které má supervelmoc k dispozici. Zda každý ozbrojený konflikt nutně musí být totální válkou. Čili – zda lze ve stínu strategických zbraní vést jinou než totální válku. Na scénu vstoupila idea a praxe omezené války.

Limity války

Myšlenka omezené války vznikla dávno před kubánskou raketovou krizí. Už Clausewitz tvrdil, že když politika dělá z války svůj nástroj, „válka může být něčím, co je válkou jednou víc, jednou míň“. Válka se může vzdálit – a také se často vzdaluje – od své ideální či absolutní podoby, kdy se stává smyslem úplně zničit protivníka. Řečeno jinak, „čím slabší jsou pohnutky a napětí, tím méně se bude přirozený směr válečného živlu, totiž násilí, shodovat s vymezením, které stanoví politika, tím více je tedy nutno, aby byla válka odvrácena od svého přirozeného směru, tím více se politický účel liší od cíle ideální války, tím více se zdá, že válka nabývá *politické* povahy“.⁴⁹ Takto Clausewitz otevřel základní problém omezené války, kterým je otázka, jak **limitovat politické cíle války**.

Takovéto omezené války také existovaly již ve starověku. I v minulosti se vedly války nejen o připojení cizího státu či zničení nějakého etnika, ale například o právo rybolovu na řece. To nové, co do koncepce omezené války vnesly strategické zbraně, je, že státník ve Washingtonu či v Moskvě ovládá silový potenciál, který umožňuje zahájit válku v celoplanetárním rozsahu a vyhladit lidstvo. I ty největší **totální války až do 20. století byly omezeny objektivně: neexistovaly technické prostředky pro geograficky neomezenou válku s možností vyhladit život**. Přestože světové války umožnily zatáhnout do bojů státy ze všech

obydlených kontinentů, stále zde byly z hlediska absolutních možností dnešní války důležité meze.

Vznik strategických zbraní dal omezené válce nový subjektivní rozměr – **války jsou omezené proto, že o jejich omezení rozhodly mocnosti**, které mají potenciál na celosvětovou konfrontaci. Dnešní omezená válka je politickou racionalizací válčení v podmínkách možného vzájemného zaručeného zničení a hrozby sebediskreditace použitím nepřiměřených prostředků.

I v současnosti ovšem existují **lokální války, které nejsou subjektivně omezené**. Ty vedou jiné státy než mocnosti schopné vyvolat globální válku. Za takové lokální konflikty lze pokládat pohraniční spory, národněosvobozenecké války, konflikty komunit a občanské války, ale také „války v zastoupení“, kdy bojují menší země a jsou přitom motivovány a materiálně podporovány velmocemi.

Ucelená koncepce omezené války se v 50. letech minulého století rodila v USA jako součást politiky zadržování komunismu. Doktrína hromadné odvety, která byla přijata za vlády prezidenta Dwighta Eisenhowera, s pojmem omezené války nepočítala. Byla vizí totální jaderné války a opírala se o mnohokrát vysvětlovaný, přehodnocovaný, chválený a vášnivě kritizovaný princip: **reagovat na jakýkoli lokální konflikt masovým jaderným úderem proti politickým, vojenským a hospodářským centrům Sovětského svazu a Číny**.

Mělo se jednat o asymetrickou odpověď – použití jaderných zbraní i při minimální provokaci proti místům podle vlastního výběru. Jenže vize nepřijatelného rizika a rodící se představa vzájemného zaručeného zničení zbavila totální válku možnosti definovat racionální cíle: světo-

vá termojaderná válka byla a je receptem na sebevraždu, ne prostředkem realizace státních zájmů.

Po roce 1961, kdy do Bílého domu přišel prezident John F. Kennedy, se oficiální strategií USA stala **strategie pružné reakce**. Její varianty používají i ostatní jaderné mocnosti. Počítá s takovým využitím zbraní, které odpovídá povaze konkrétního konfliktu. Armáda se tudíž musí připravovat na konflikty nízké intenzity přes omezenou válku až po totální válku.

Ve strategii pružné reakce z počátku 60. let minulého století dostala omezená válka podobu řízení, které **limituje vojenské operace: (a) z hlediska politických cílů; (b) z hlediska geografického; (c) z hlediska použitých vojenských prostředků**. Takto měly omezené války vrátit možnost efektivního využití vojenské síly jako racionální zbraně zahraniční politiky. Mezinárodní politika se vlivem této ideje militarizovala, válka se naopak ještě více politizovala. Výsledkem nemohlo být nic jiného než růst významu síly, tedy intenzivnější zbrojení v celé škále od konvenčních po strategické zbraně.

Eskalace

Současná koncepce omezené války nevyklučuje světovou totální válku. Od začátku byla chápána jako varianta užití síly na celé škále možných ozbrojených střetů, od „nestandardních“ aktivit špiónážních institucí přes partyzánské či protipartyzánské války malých oddílů až po světový totální konflikt. **Právě možnost stupňování je v nové koncepci omezené války základním nástrojem omezení politických cílů: hrozba nasazení větší síly a geografického rozšíření konfliktu nutí protivníka k větší disciplíně.** Omezená válka mezi supervelmocemi – či válka v zastou-

pení – vyžaduje, aby si obě strany přály omezení cílů, vyžaduje „spolupráci“, ať již dobrovolnou, nebo vynucenou.

Idea eskalace předpokládá, že **pestrá škála ozbrojených akcí má mít podobu jakéhosi schodiště, kde každý krok na vyšší schod by měl být spojen s novým politickým rozhodnutím**. Stoupání na eskalačním schodišti – tedy navýšení síly či prostoru, výběr speciálních cílů bojových operací – neprovádí vojenské velení na základě vize bojové efektivity, ale politické vedení pomocí speciálních rozhodnutí.

Smyslem eskalace nemá být pouze **zvýšení vojenské efektivity**. Například v podmínkách, kdy i lokální konvenční konflikty kdekoliv ve světě byly vnímány převážně jako boj proti světovému komunismu, **byla eskalace nástrojem zastrašování** Moskvy a Pekingů. Pouze nepřetržitá kalkulace měnícího se rizika, propočítávání, zda hodnota, o níž se vede spor, stojí za vynaložené lidské, materiální a morální zdroje, nutí sporné strany k omezení politických cílů – **možnost eskalace je základním nástrojem odstranění** v podmínkách, kdy se nekalkuluje pouze se všeobecným světovým totálním konfliktem. Jak ale napsal Brodie ve své práci *Strategie v raketovém věku* (1959), v případě, že by odstranění selhalo, musí být Spojené státy odhodlány vést totální jadernou válku. Když toto odhodlání chybí, pak odstranění nemůže fungovat.

Jak válčit

Nalezení jiných než totálních cílů vyžaduje rozlišit cíl a účel válečného snažení. **Cílem války se stalo to, čeho má být dosaženo ve válce; účelem války pak to, čeho má být dosaženo válkou**. V podmínkách studené války to například ze strany USA znamenalo nerezignovat na antikomu-

nistickou orientaci zahraniční politiky, ale zároveň neklást si jako cíl vojenských konfrontací likvidaci sovětského státu či režimu. Cílem mohla být jen dílčí a postupná vítězství. Velkým tématem pro zbrojení a výcvik jsou od té doby **vysoce mobilní jednotky**.

Na první pohled se zdá, že konvenční omezené války docenily představy strategií letecké války z počátku století. Od bombardování Tripolisu (1986) přes druhou válku v Perském zálivu (1991) až po bombardování Srbů v Bosně (1995) a Iráku (1996) se **rozhodující zbraní konvenčních omezených válek jeví letadla s přesně naváděnými pumami a střelami, a to zvláště ve spojitosti s letadlovými loděmi**. Na druhé straně ale vyhodnocení výsledků války NATO proti Jugoslávii v roce 1999 letadly NATO, kdy po dvou a půl měsíci náletů Jugoslávská armáda zůstala bojeschopná, a dvou kampaní ruských federálních sil v Čečensku ukazuje, že existují tři důležité faktory, které neumožňují generalizovat představy o rozhodujícím významu letectva v moderní omezené válce:

- **Strategie útočné letecké války je použitelná pouze mocnostmi.** Ty mohou protivníky donutit k politickým ústupkům při minimu vlastních ztrát na lidech a materiálu. Zároveň se ukazuje, že možnosti evropských států při realizaci této strategie jsou ve větších konfliktech v porovnání s USA jen symbolické.
- Výsledky použití letecké síly proti jugoslávské armádě neodpovídaly stanoveným vojenským cílům, natož cílům politickým. To znamená, že **při současné úrovni výzbroje a vojenského umění nelze strategií letecké války porazit velký stát**, který vydrží údery proti in-

frastruktuře i nechráněným civilním cílům a umí přenést boj mimo vlastní území.

- **Politického vítězství ve válce se dosáhne buď kompromisem u diplomatického stolu, nebo na základě obsazení území pozemními silami.** To má, jak ukázaly boje v Čechensku i Iráku, jiné zákonitosti, než předpokládá strategie letecké války.

Existuje však ještě jedna specifická vize omezené války: **omezená jaderná válka.** Například Henry Kissinger na konci 50. let minulého století pokládal omezenou jadernou válku za strategickou doktrínu, která dává diplomacii největší svobodu akcí. Omezená jaderná válka má prý největší odstrašující hodnotu, neboť obsahuje „maximum věrohodné hrozby“. V jeho tehdejších představách mohla za určitých podmínek způsobit menší škody než konvenční válka. Měla být vlastně kombinací diplomacie se silou při snaze vyhnout se hororu totální jaderné války. A hlavně: „Omezená nukleární válka představuje naši nejefektivnější strategii proti nukleárním mocnostem či proti mocnosti, která je schopna nahradit technologii lidskou silou.“⁵⁰ Po příchodu do vládních funkcí se však Kissinger vize omezené nukleární války jako „logického extremismu“ (Robert Osgood) v koncepci omezených válek zřekl a dnes patří mezi propagátory celosvětového jaderného odzbrojení.

Počátkem 60. let minulého století také začala intenzivní výstavba ozbrojených sil USA pro potřeby omezených válek. Jenže konkrétní propočet potenciálních omezených válek se měnil a mění. Například v polovině 60. let byly síly všeobecného určení formovány tak, aby byly schopny realizovat koncepci dvou a půl válek najednou: omezenou válku v Evropě (pro USA životně důležité střetnutí proti

Varšavské smlouvě, a to za pomoci spojenců), omezenou válku v Asii (proti ČLR, omezený konflikt) a „poloviční“ omezenou válku v západní hemisféře (za určité podpory spojenců, konflikt druhotného významu pro USA). Při výstavbě ozbrojených sil se však nepodařilo dosáhnout takové úrovně, která by umožnila tento záměr naplnit.

Objevila se také představa **horizontální eskalace**, která předpokládala mít schopnost použít ozbrojené síly na takovém místě, kde to bude výhodné pro USA. Nakonec Bushova vláda přijala roku 2002 **strategii 4-2-1** (někdy též 1-4-2-1). Ta předpokládala, že ozbrojené síly USA mají být schopny kromě obrany Spojených států „odstranit agresi a nátlak“ ve čtyřech „kritických regionech“, tedy v Evropě, severovýchodní Asii, Východní Asii a na Středním východě/Jihozápadní Asii, ale též mít schopnost čelit agresi ve dvou regionech současně a dokonce být schopné „rozhodně zvítězit“, a to včetně schopnosti svrhnout nepřátelský režim a okupovat zemi v jednom z těchto konfliktů „v čase a v místě naší volby“.

Problém efektivnosti

Od doby přijetí strategie pružné reakce bylo vybojováno několik omezených válek nového typu. O třech z nich se diskutuje nejčteněji: je to válka Spojených států v Indočíně (1965-1975), sovětská intervence v Afghánistánu (1979-1989) a současné války USA a Severoatlantické aliance v Afghánistánu (2001-?) a v Iráku (2002-?).

Válka USA v Indočíně slouží jako modelový příklad omezené války, vedené supervelmocí. Není tomu tak pouze proto, že se při jejím vedení osobně angažovali mnozí tvůrci této koncepce. Důležité také je, že o této válce je

nejvíce dostupných informací. Ty ukazují, že eskalace vojenských akcí USA v Indočíně měla tři hlavní stupně:

- **Účast poradců.** V červnu 1956, tedy za prezidenta Eisenhowera, byl počet vojenských poradců USA ve Vietnamské republice (Jižním Vietnamu) 740. Hned v prvním roce své vlády Kennedy rozhodl o zvýšení tohoto množství na 16 300. Na vrcholu války v roce 1968 bylo 9430 vojáků vedeno jako poradci.
- **Přímá vojenská angažovanost USA v občanské válce v Jižním Vietnamu a dalších státech Indočíny.** Bojové jednotky Spojených států se začaly vylodovat v březnu 1965. V dubnu 1969 dosáhl kontingent USA v Jižním Vietnamu svého nejvyššího počtu – 543 482 vojáků. V květnu 1966 byly pravidelné jednotky Spojených států poprvé nasazeny do bojů v Kambodži. V únoru až březnu 1967 jednotky USA vstoupily na území Laosu, což bylo potvrzeno veřejně až v dubnu – podle zpráv výboru Kongresu Spojených států se vojáci a civilisté USA podíleli na bojích v Laosu dokonce již od roku 1962 (od roku 1966 bombardováním). Po začátku tzv. vietnamizace konfliktu se počet vojáků začal snižovat. V březnu 1973 opustily Vietnam poslední jednotky Spojených států. O měsíc později bylo dosaženo příměří v Laosu, ještě v dubnu však letadla USA Laos bombardovala. V srpnu téhož roku zastavily Spojené státy bombardování Kambodže.
- Akce proti Vietnamské demokratické republice (Severnímu Vietnamu). Leteckou válku proti Severnímu Vietnamu zahájily Spojené státy ještě před vyloděním první pravidelné jednotky, konkrétně v únoru 1965. V prosinci téhož roku byl bombardován první významný prů-

myslový objekt, tepelná elektrárna u Haiphonghu. V dubnu následujícího roku byly do bombardování Severního Vietnamu zapojeny strategické bombardéry B-52. V červnu již bylo bombardováno okolí Hanoje. V únoru 1967 začala letadla USA shazovat miny do řek Severního Vietnamu. O rok později, tedy v únoru 1968, byl poprvé podniknut přímý letecký útok na hlavní město Severního Vietnamu, Hanoj.

Válka v Indočíně jako prototyp omezené války byla spojena s využitím velké škály silových prostředků, tedy nejen síly na bojišti či bombardování týlu. Například v letech 1961 a 1971 používala americká armáda chemické zbraně – herbicidy, které měly jak ničit úrodu, tak také lesní porost, v němž se skrývali partyzáni. Podle některých údajů bylo chemickými zbraněmi zasaženo 13 % území Jižního Vietnamu; současná vietnamská vláda odhadla, že přibližně čtyři milióny lidí byly během těchto akcí letectva Spojených států zasaženy dioxinem. Byly budovány tzv. strategické vesnice, kam byli sváženi vesničané, aby nemohli podporovat partyzány. V roce 2008 se objevily informace, že ve snaze vynutit si výhodný konec bojů ve Vietnamu sáhl tehdejší prezident USA Richard Nixon i po nukleárních zbraních: v říjnu roku 1969 zaměřily na jeho rozkaz strategické bombardéry B-52 s jadernými pumami k hranicím Sovětského svazu.⁵¹ Probíhaly i subverzní operace. Příkladem může být akce Fénix, během které bylo v letech 1967 až 1972 pod vedením CIA fyzicky zlikvidováno více než 26 tisíc kádrů Fronty národního osvobození Jižního Vietnamu. Velmi důležitou roli hrála i propaganda.

Ve válce v Indočíně bylo postupně nasazeno 8,7 miliónů vojáků Spojených států. Počet zabitých vojáků USA a je-

ho spojenců se odhaduje na 315 tisíc; počet padlých jihovietnamských partyzánů, severovietnamských vojáků a jejich spojenců na 1,2 miliónu. Tato omezená válka stála život přibližně 4,3 miliónu civilistů, z toho v Jižním Vietnamu okolo 1,6 miliónu a v Severním Vietnamu přibližně dva milióny, v Kambodži 700 tisíc až milión a v Laosu 50 tisíc lidí. Z přibližně 12 miliónů obyvatel Indočíny se za války stali uprchlíci. V letech 1965 až 1973 vydaly Spojené státy na tuto válku přibližně 120 miliard dolarů, což je více než 600 miliard v dolarech roku 2007.

Přes všechno americké nasazení skončila tato omezená válka fiaskem: koncem dubna 1975 jednotky Fronty národního osvobození Jižního Vietnamu a armády Vietnamské demokratické republiky obsadily Saigon. Výsledkem masivního a stupňovaného nasazení tedy byla porážka supervelmoci, její „vietnamský syndrom“ doma a ztráta prestiže v zahraničí. Válka v Indočíně byla financována na dluh a ekonomické náklady na její vedení přispěly k likvidaci volné směnitelnosti dolarů za zlato, tedy k rozpadu brettonwoodského systému.

Sovětské války v Afghánistánu se podle dostupných údajů účastnilo na straně afghánské vlády méně než tři sta tisíc vojáků. Z nich bylo 80 až 104 tisíc příslušníků Sovětské armády. Síly odporu vzrostly z 25 tisíc v roce 1980 na více než 140 tisíc v roce 1988.

Vojenské ztráty byly na sovětské straně spočítány na více než 15 tisíc padlých a na téměř 54 tisíc raněných; ztráty afghánské armády nejsou známé. Ztráty hnutí odporu a civilistů jsou odhadovány na 670 tisíc až dva milióny. Ze země odešly více než tři milióny uprchlíků. Během války Moskva dotovala kábulskou vládu částkou 800 miliónů do-

larů ročně, výdaje SSSR na udržování sovětské armády v Afghánistánu činily přibližně tři miliardy dolarů.

Výsledkem války bylo stažení sovětských vojsk a následný pád kábulské vlády. Samotná válka pak výrazně přispěla k vnitřnímu rozkladu Sovětského svazu.

Války USA a NATO v Afghánistánu a Iráku spadají již do období po studené válce a souvisejí s úsilím udržet hegemonii Spojených států ve světě.

- Intervenci v Afghánistánu zahájily Spojené státy spolu s Velkou Británií v atmosféře velké mezinárodní solidarity po teroristickém útoku 11. září 2001, ale bez mandátu OSN. Ovšem již v srpnu 1998 – po teroristických útocích na velvyslanectví USA v Keni a Tanzanii – dopadlo prvních 75 amerických střel s plochou dráhou letu na základny organizace Al-Káida v Afghánistánu. Al-Káida podle oficiálních údajů USA stála v pozadí i teroristického útoku na New York a Washington. Intervence směřovala proti afghánské vládě zformované hnutím Tálibán, která tuto organizaci chránila.

Bojové operace začalo letectvo plus střely s plochou dráhou letu USA a Velké Británie v říjnu 2001. Pozemní operace skončila obsazením Kábulu a Kandaháru v listopadu, následně pak v prosinci 2001 dobytím jeskynního komplexu Tora Bora, kde se měl ukrývat vůdce organizace Al-Káida Usáma bin Ládín. Kromě vlastních sil odporu zevnitř Afghánistánu, zvláště pak uzbecké Severní aliance, se pozemních bojů zúčastnilo jen menší množství zahraničních vojáků, z USA především speciální jednotky.

V prosinci 2001 Rada bezpečnosti OSN rozhodla o vytvoření Mezinárodní jednotky pro podporu bezpečnosti (ISAF) v Afghánistánu. Na začátku roku 2002 vznikl sbor o

síle 16,5 tisíc vojáků ze 17 zemí, v němž rozhodující postavení mělo NATO.

Válka USA a NATO v Afghánistánu se stala nejdelší válkou v dějinách Spojených států a prvním válečným konfliktem, který NATO vede za hranicemi Evropy. Pod vedením NATO slouží v rámci ISAF více než 120 tisíc vojáků, k nimž je nutné připočíst dalších 48 tisíc vojáků přímo podléhajících Pentagonu. Zároveň zde působí 26 až 56 tisíc *contractors*, žoldnéřů-zaměstnanců soukromých firem, najatých Pentagonem. V rámci nejrůznějších dohod se války účastní 47 států – nikdy v dějinách nesloužili v jedné zemi pod jedním velením v jedné válce vojáci z tolika států najednou. Své vojáky vyslaly i některé do této doby neutrální státy jako je Rakousko, Finsko a Švédsko. Švédsko dokonce poslalo druhý největší kontingent ze států, které nejsou členy NATO. Tento útvar přímo zasáhl do bojových akcí, čímž bylo ukončeno téměř dvě století trvajících období, během kterého Švédsko neválčilo.

- **Intervence v Iráku** začala 20. března 2003, a to bez mandátu Rady bezpečnosti OSN. Na invazi se podílely čtyři státy: USA (248 tisíc vojáků), Velká Británie (46 tisíc), Austrálie (dva tisíce) a Polsko (194 vojáků). Washington získal pro svoji operaci v Iráku různě pojatou podporu 34 států, ovšem mezi kritiky zůstaly nejen Rusko a Čína, ale i významní spojenci v NATO a některé arabské státy. Po necelém měsíci a půl prezident Bush ml. oznámil konec války.

Během „oficiální“ části války padlo 140 vojáků USA a 33 britských vojáků (zraněno bylo celkem 542 intervenčních vojáků). Jenže se rozhořel ozbrojený odpor proti okupaci. Potíže s budováním míru si vynutily, aby Spojené

státy požádaly o mandát Radu bezpečnosti OSN. Budování nových iráckých bezpečnostních složek – směřující k „irákizaci“ konfliktu – by mělo umožnit stáhnout v roce 2011 bojové jednotky USA a ponechat v Iráku pouze jednotky „pomocné“.

Podle již citované studie *Cena války od roku 2001* bylo v Afghánistánu, Iráku a Pákistánu do poloviny roku 2011 zabito přibližně 225 až 258 tisíc a raněno 365 tisíc lidí. Více než 7,8 miliónů obyvatel bylo vyhnáno ze svých domovů. Odhady dosavadních výdajů USA na tyto války činí 3,2 až 4,0 biliónu dolarů; při projekci do roku 2020 to bude 3,7 až 4,4 biliónu.⁵² Pro fiskální rok 2012 Bílý dům požaduje na vojenské operace v zámoří 126,8 miliardy dolarů.

Příčiny neúspěchů

Všechny uváděné omezené války buď mocnosti prohrály (USA v Indočíně, SSSR v Afghánistánu), nebo jsou na pokraji prohry (USA a NATO v Afghánistánu a Iráku). Příčinou však není novodobá koncepce omezené války, ale její mylné chápání a konkrétní vedení. Zdá se, že ve všech těchto případech lze zachytit několik základních chyb.

Především **omezená válka mocností často čelí totální válce protivníků**. Už v 30. letech minulého století rozpracoval Mao Ce-tung teorii **vleklé války**, která nepočítala s ničím jiným než s vítězstvím a směřovala k vyčerpání protivníka. Sociální ideál či náboženský fundamentalismus a nacionalismus pomáhají mobilizaci vnitřních sil k boji proti interventům. To se stalo osudným mocnostem, které s dílčími cíli spojily dílčí prostředky a jejichž veřejné mínění – ale také mínění světové veřejnosti – se s rostoucími materiálními i morálními náklady obrátilo proti válce.

Síly odboje měly základny či alespoň týlové zabezpečení v sousedních zemích. Tak tomu bylo v případě války ve Vietnamu, hraničícího s Čínou, nebo v případě afghánských válek, hraničících s Pákistánem. Čínu si Spojené státy nedovolily bombardovat ani v době korejské války. Základny odboje na pákistánském území bombardovala v době sovětské války letadla afghánské vlády. Dnes letadla USA – s následnými ztrátami civilního obyvatelstva a velkou morální újmou útočníků.

Všechny zmíněné války byly sice lokální, ale s velkou mezinárodní vojenskou zaangażovaností. Vietnamská válka i sovětská válka v Afghánistánu názorně ukázaly, že síly odporu mají mocné spojence, kteří omezenou válku vedou v zastoupení, a vyhovuje jim vyčerpání konkurenční moci. Sovětský svaz a Čína nejen materiálně, ale i přímo vojenským personálem podporovaly Vietnamskou demokratickou republiku a tak i Frontu národního osvobození Jižního Vietnamu. Obdobně USA a jejich západní spojenci, ale i Čína, Írán, Pákistán a řada dalších zemí podporovaly afgánské bojovníky proti marxistické vládě v Kábulu a sovětským jednotkám v této zemi. Na tuto pomoc vydaly Spojené státy celkem 2,1 miliardy dolarů,⁵³ přičemž neváhaly posílat ani tehdy nejmodernější přenosné rakety Stinger pro sestřelování letadel a vrtulníků. Lze odhadnout, že afghánští bojovníci získali od všech svých spojenců v souhrnu částku, srovnatelnou se sovětskými výdaji.

I když v současné válce v Afghánistánu není zahraniční pomoc tak zřejmá, snaha okupačních sil sociálně stabilizovat zemi v **podmínkách nedostatku finančních prostředků pro budování infrastruktury míru a velké korupce**, vede k toleranci produkce vývozu drog: **Afghánistán se stal bě-**

hem okupace armádami USA, NATO a jejich spojenců největším vývozcem opia na světě. A ten, kdo umí vyvá-
žet opium, umí dovážet zbraně.

I když mají supervelmoci neomezené technické nástroje ničení, materiální i lidské prostředky k vedení konvenčních válek mají omezené. Například válka v Indočíně si vyžádala takové vojenské nasazení, že znemožňovala naplnění představy, že ozbrojené síly USA mají být schopny vést současně několik omezených válek na různých místech. Jak upozorňuje Robert Haffa, dobrodružství v Indočíně začalo jako „poloviční válka“, ale postupně „absorbovalo takový ekvivalent sil, který co do počtu byl plánován pro velké střetnutí v Evropě“. ⁵⁴ Ztráty letadel B-52 byly tak velké, že muselo být zastaveno jejich nasazování, aby nebyl ohrožen jeden z pilířů strategické triády. **Největším problémem bývá rostoucí potřeba vojáků, přičemž jejich stále navyšování znamená i růst ztrát** – podle některých odhadů by vítězství v Afghánistánu vyžadovalo ne nynějších necelých 150 tisíc, ale více než 600 tisíc vojáků. ⁵⁵

I méně kvalitní pěchotní zbraně spojené s výhodnou partyzánskou taktikou nutí mocnosti využívat technické převahy, zvláště pak ve vzduchu. Využití technické převahy umožnilo sice obsadit hlavní města Afghánistánu a Iráku, ale nezabránilo vytvoření bojeschopných útvarů venkovské a městské gerily.

Snaha využít technickou převahu a snížit vlastní ztráty vede ke zvyšování brutality v boji či při výsleších zajatců a k boji na dálku, což má za následek dramatický růst ztrát civilního obyvatelstva. Přestože dnes vojenská velitelství NATO a západní sdělovací prostředky tyto skuteč-

nosti zakrývají více než v době války v Indočíně, v místech s omezenou kontrolou informačního prostoru – tedy mimo severní Ameriku a západní či střední Evropu – se informace šíří, navíc doplněné fámami. Tomu nelze zabránit ani takovými akcemi, jako bylo bombardování jugoslávské či libyjské televize. Veškeré propagandistické snahy pak ničí takové doprovodné události války, jako například masakr ve vesnici My Lai, během něhož bylo v březnu 1968 americkými vojáky zavražděno v jihovietnamské vesnici více než dvě stě neozbrojených dětí, žen a mužů, či skandály ve věznici Abu Graib a zřízení vězení na základně Guantanamo při válkách v Afghánistánu a Iráku.

Ve všech zmiňovaných omezených válkách se vítězství v dílčích bitvách spojilo s politickou porážkou. A tak **se pro prohrávající mocnosti stalo nakonec nejobtížnějším úkolem, jak alespoň trochu se ctít z konfliktu odejít**. Přitom již Niccolò Machiavelli v *Rozpravách o prvních deseti knihách Tita Livie* varoval, že „ze všech možných situací je pro panovníka i pro republiku nejhorší taková, kdy za válečného konfliktu není pro stát únosné dál ve válce pokračovat ani přijmout mír... Do podobné situace se však státy dostávají jen a jen vlastní vinou, diplomatickou neobratností nebo přeceňováním svých sil.“ A na jiném místě pak dodal: „Každý může začít válku, kdy se mu zachce, ale její skončení už nikdy není otázkou vůle jen jedné strany.“⁵⁶

Lze samozřejmě uvést příklady, kdy mocnosti v omezené válce zvítězily. Například **intervence USA na Grenadě** (1983) nejenže načas zastavila šíření socialismu v Karibské oblasti, ale napomohla i překonání vietnamského syndromu. Obdobně v **gruzínsko-ruské válce** (2008) ztratily během několika dní jednotky gruzínské armády iniciativu,

kteřou měly při zahájení útoku na hlavní město Jižní Osetie, a válka skončila vítězstvím Ruska.

Je však zřejmé, že nová teorie omezené války není vše-
lék, neznamená automatické vítězství silnějšiho. **Dostatečně odhodlaný protivník dokáže nalézt hranici, za níž je pro mocnost neúnosné navyšovat vlastní materiální náklady a lidské ztráty.** Kdy cíl ve válce se dostane do rozporu s měnícím se účelem války. Řečeno jinak, **i při vojenské převaze pak dochází k porážkám v politickém konfliktu.** Přes veškerou „racionalizaci“, kterou idea omezené války vnesla do válčení a zahraniční politiky po vzniku strategických zbraní, stále platí Clausewitzova slova, že „válka je oblast nejistoty; tři čtvrtiny toho, na čem se zakládá činnost ve válce, leží v mlze větší nebo menší nejistoty“.⁵⁷

Malé a lehké zbraně

V době existence zbraní hromadného ničení se nezastavilo ani zdokonalování konvenčních zbraní. Naopak. To postoupilo natolik, že jejich ničivá síla se již koncem 80. let minulého století dostala na úroveň taktických jaderných zbraní. Dnes se jejich možnosti blíží strategickým zbraním.

Přestože nejvíce pozornosti přitahují strategické zbraně v nukleárním či konvenčním provedení, v současných válkách zabíjejí především **malé a lehké zbraně.** V materiálech OSN lze nalézt definice, podle nichž:

- **Malé zbraně jsou určeny pro individuální užívání** – například revolvery a pistole, pušky a automatické pušky, samopaly a lehké kulomety;
- **Lehké zbraně jsou určeny pro skupinové užívání malých posádek** a jsou dopravované na lehkých vozidlech či zvířecím spřežením – například těžké kulomety, minomety s kalibrem menším než 100 mm, granátomety,

přenosné protiletadlové a protitankové zbraně a přenosné odpalovací zařízení pro rakety.

Ve světě je přibližně 640 miliónů palných zbraní tohoto typu, z nichž 150 až 250 miliónů je v rukou armád a přes 26 miliónů mají státní instituce, vymáhající právo. Téměř dvě třetiny těchto zbraní mají v držení civilisté. Podle zprávy ženevského výzkumného střediska Small Arms Survey legální obchod s malými a lehkými zbraněmi dosáhl v roce 2006 hodnotu 1,58 miliardy dolarů; připočtou-li se i části zbraní, munice a doplňky, byla hodnota tohoto obchodu více než čtyři miliardy dolarů. To od roku 2000 představuje nárůst o 28 % po odečtení inflace. Nezdokumentovaný obchod se zbraněmi tvořil podle odhadů nejméně 100 miliónů dolarů. Největšími exportéry jsou USA, Itálie, Německo, Brazílie, Rakousko a Belgie.

Téměř polovina malých a lehkých zbraní se pašováním dostává z jednoho místa válečného konfliktu na druhé. Odhaduje se, že 40 až 50 % obchodu s malými zbraněmi je nelegální. Ovšem i z oné druhé, větší poloviny obchodu, která je zcela podle zákona, si mnoho zbraní najde cestu na černý trh. Tyto zbraně jsou relativně levné – v některých zemích lze samopal AK-47 „kalašnikov“ koupit za pytel kukuřice nebo za 20 až 30 amerických dolarů.

Malé a lehké zbraně mají na svědomí 60 až 90 % přírodních obětí konfliktů. Přestože je obtížné vést statistiky na toto téma – a různá výzkumná pracoviště uvádějí odlišné údaje – podle tohoto přehledu bylo v roce 2003 v ozbrojených konfliktech zabito těmito zbraněmi 80 až 108 tisíc lidí.⁵⁸ Jiné odhady hovoří o půl miliónu zabitých malými zbraněmi ročně (včetně vražd apod.).

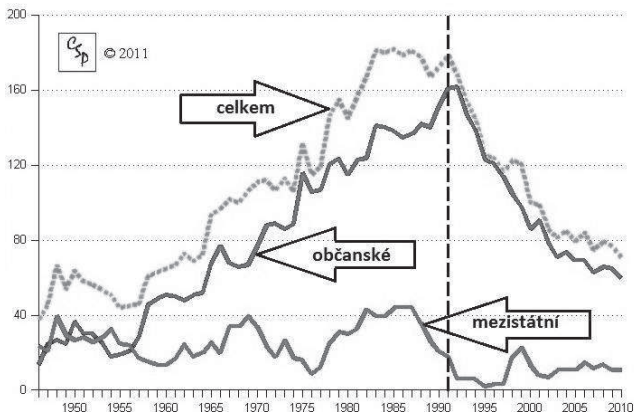
OBČANSKÁ VÁLKA

Statistiky ukazují, že války mezi státy jsou méně časté než války občanské, přičemž se tento rozdíl v četnosti zvětšuje. **Jestliže poměr mezistátních a vnitrostátních válek činil před rokem 1945 jedna ku dvěma, po tomto roce vzrostl na jedna ku pěti ve prospěch občanských válek.**⁵⁹ Vzpomínaný výzkum *Correlates of War* za období 1945 až 1997 identifikoval 23 mezistátních válek, které znamenaly smrt 3,3 miliónů lidí na bojišti – a 108 občanských válek s 11,4 milióny mrtvých. Občanské války trvaly v průměru čtyřikrát déle než mezistátní války. Zároveň tři čtvrtiny států, které zažily občanskou válku v daném období, prožily alespoň jednu další.⁶⁰

Podle SIPRI v posledních šesti letech neprobíhal žádný větší mezistátní konflikt. Jenže statistické přehledy, které poukazují na velký výskyt občanských válek ve srovnání s mezistátními válkami, jsou do velké míry klamné. **V globalizovaném světě je málo vnitrostátních konfliktů, které nemají mezinárodní propojení.** Také korejská válka (1950-1953) začala jako občanská válka a změnila se na válku bloků – dokonce v jediný konflikt, kde proti sobě přímo bojovali američtí a sovětsí vojáci. Vnímat současný kon-

flikt v Afghánistánu či Iráku pouze jako vnitrostátní válku také vyžaduje „ohebnou“ metodologii.

Graf č. 1: Obecné trendy v počtu ozbrojených konfliktů, 1946-2010⁶¹

Jiným příkladem může být válka v Konžské demokratické republice (1998-2001), která pro mnohá analytická pracoviště zůstala vnitrostátním konfliktem. Ovšem bojů na straně vlády se účastnila vojska Angoly, Namibie a Zimbabwe, na straně povstalců pak vojáci Rwandy a Ugandy, přičemž se do konfliktu alespoň politicky zapojili mnozí představitelé dalších států. Účast zahraničí v této na první pohled občanské válce byla taková, že si boje vysloužily název „africká světová válka“.

Občanským válkám přidává mezinárodní rozměr ještě jedna skutečnost: ve vnitrostátních ozbrojených konfliktech se také často angažuje diaspora, části etnik či zástupci organizací, žijící v zahraničí. Zároveň podle některých

analýz 55 % občanských válek je spojeno s operacemi rebelů v zahraničí.⁶²

Existuje řada rozborů, která se snaží zjistit, jaké jsou podmínky pro vznik občanské války. Podle některých analýz Světové banky **jsou k občanské válce náchylné málo rozvinuté země s vysokou sociální nerovností, malým ekonomickým růstem a se závislostí na vývozu surovin. U malých zemí je menší pravděpodobnost než u velkých, že propadnou občanské válce** – stát s desítmilionovým obyvatelstvem má nejméně třikrát větší riziko občanské války než stát s jedním milionem obyvatel. Důležitá je heterogenost obyvatelstva. Velikost země je významná i proto, že malý stát nedává povstalcům tolik prostoru pro manévrování a možnost vzdálit ústřední povstaleckou základnu od hlavního města, což je důležité pro vedení operací v době, kdy je vládní vojsko silnější než povstalci.

Občanské války trvají poměrně dlouho a nekončí jednou rozhodující bitvou. Tyto války bývají nesmírně kruté. Historici nejrůznějších povstání či občanských válek napočítali statisíce i milióny mrtvých. Například Tchaj-pchingské povstání v Číně (1850-1864) si vyžádalo přibližně 20 miliónů životů. Jedno desetiletí anglické občanské války v 17. století má na svědomí 600 až 800 tisíc mrtvých, tedy 3,7 % obyvatel Anglie, 6,0 % Skotska či 41 % Irska. Občanská válka v USA (1861-1865) přinesla smrt 620 tisícům lidí – přičemž roku 1860 měly Spojené státy necelých 31,5 miliónu obyvatel.

V souvislosti se současnými občanskými válkami se někdy hovoří o „barbarizaci bojů“. Tím se naznačuje, že **válečné právo a nepsané zvyklosti jsou v občanských válkách dodržovány ještě méně než ve válkách mezistát-**

ních. I v tomto případě je však nutné mít na paměti, že se ono porušování válečného práva velmi často děje za souhlasu zahraničních sponzorů bojujících stran.

Podle poslední výroční zprávy norského Centra pro studium občanských válek (CSCW) se bojů v těchto konfliktech účastní 300 tisíc dětských vojáků – přičemž v některých státech je to téměř 15 % adolescentů.⁶³ Podle údajů UNICEF jsou chlapci či děvčata pod 18 let zapojeni do více než 30 konfliktů. Však také v poslední dekádě byly v ozbrojených konfliktech **zabity dva milióny dětí, šest miliónů jich bylo vážně zraněno nebo trvale zmrzačeno**. Více než milión dětí se stalo v důsledku těchto konfliktů sirotky, nebo bylo odloučeno od rodiny. Přibližně osm až deset tisíc dětí je ročně zabito či zmrzačeno nášlapnými minami. Děti jsou používány nejen jako bojovníci, ale také jako kurýři, kuchaři či poskytovatelé sexuálních služeb.⁶⁴

Konfliktní linie

Dnes vedou občanské války nejruznější organizované skupiny s pestrými cíli. Války **z etnických či nacionalistických důvodů**, ať již je jejich cílem separatismus či nadvláda, stále překvapují svojí krutostí. Ta, která probíhala na konci 20. století na území bývalé Jugoslávie, si vyžádala životy více než 240 tisíc lidí. Platí ale, že nejostřejší podoby má stále národnostní konflikt v jiných světadílech: tragickým příkladem je masakr téměř miliónu převážně Tutsiů v Rwandě roku 1994. V občanské válce, probíhající od roku 1983 do roku 2009 na Šrí Lance, podle dostupných odhadů zahynulo přibližně 90 tisíc lidí.

Etnický konflikt bývá zpravidla založen na vědomí národních zvláštností. Ty jsou objektivní, protože národy existují jako specifické skupiny. Aby se toto vědomí stalo

příčinou či spolupříčinou ozbrojeného konfliktu, je nutné, aby se objevil strach ze ztráty z národní či etnické specifčnosti či se vytvořila vize nadřazenosti nad jinými národy. Pak se teprve objevuje mytologie ospravedlňující nepřátelství, která mobilizuje síly.

Z náboženských důvodů se vedly občanské války snad od chvíle, kdy náboženství vznikla. Ze současných konfliktů lze uvést jako příklad ten, který se rozhořel v Alžírsku po neuznání volebního vítězství Islámské fronty spásy v roce 1991 – v něm zahynulo 150 až 200 tisíc lidí. I když se podle autorů jako je Samuel Huntington nejvýznamnější konfliktní linie současnosti vytváří právě mezi náboženstvími jako jádry odlišných civilizací, statistiky ukazují, že je například více mrtvých v sektářských bojích mezi muslimy, než v bojích například mezi muslimy a křesťany.

Války vedou nejrůznější warlords či *Kriegsherr* – „vojenští guvernéri“, mající vojenskou i politickou kontrolu nad určitým územím a sledující své vlastní lokální cíle. Tak tomu bylo například v Číně v letech 1916 až 1928. Jejich roli mohou plnit nejrůznější **narkobaroni**. Drogová válka v Mexiku od prosince 2006 do září 2011 přinesla smrt přibližně 40 tisícům lidí. **Tyto mexické boje jsou příkladem bojů, v nichž válečným cílem není přímé uchopení moci ve státě.**

Občanské války ve jméno sociálních ideálů jsou jako vzpoura proti útlaku či vykořisťování vlastně obrannými válkami. Bývají nesmírně krvavé. Například občanská válka v Rusku (1918 až 1920 za účasti zahraničních intervenťů) si vyžádala 2,5 milióny padlých v boji, dva milióny v důsledku teroru vedeného z obou znesvářených stran, dalších šest miliónů lidí zahynulo v důsledku hladu a epidemií

doprovázejících tuto válku; dva milióny lidí emigrovalo. V druhé polovině 20. století si jako nástroj sociálního povstání získala velkou prestiž partyzánská válka.

Partyzánská válka

Partyzány zná vojenská teorie i praxe dlouho. Ti novodobí strhli na sebe pozornost v bojích proti Napoleonovi ve Španělsku a Rusku, ale hlavně v době 2. světové války na území Sovětského svazu, v Jugoslávii, Francii i jiných zemích. Tyto partyzánské akce však byly vnímány jen jako podpůrná aktivita pro činnost pravidelné armády.

V 30. letech minulého století Mao Ce-tung rozpracoval **ideu strategické partyzánské války – tedy války, v níž základem vítězství má být partyzán**. Zrodila se vize, že konečných cílů lze dosáhnout na základě úspěchů partyzánů, bojujících proti početnějšímu a lépe vyzbrojenému protivníkovi. Tato představa je vlastně zobecněním zkušeností z čínských rolnických povstání. Její principy však lze vztáhnout i na městskou odbojovou činnost a vnímat je jako návod pro Irák či Afghánistán.

Americká, francouzská i ruská revoluce začaly povstáním ve městech, které přerostlo v rozsáhlou válku. Mao revoluci touto válkou rovnou začínal. V jeho spisech lze nalézt formulace, které jsou převrácením či radikálním dotazením Clausewitzovy definice války: tvrdil, že „ústředním úkolem revoluce a její nejvyšší formou je uchopení moci ozbrojenou silou, vyřešení otázky válkou“ či „politika je nekrvává válka a válka je krvavá politika“.⁶⁵ Zároveň však Mao jako revoluční romantik věřil v možnost odstranění válek. „Jsme pro odstranění války, my válku nechceme; ale válku lze odstranit jen válkou; aby nebylo pušky, je třeba se pušky chopit“.⁶⁶

V koncepci strategické partyzánské války jsou pravidelná armáda i partyzáni stejně významné součásti: celý model lze rozčlenit do vojensko-sociálních vrstev, jejich propojení je možné chápat i jako časovou návaznost:

- **Oddíly sebeobrany a milicí.** Jde o ozbrojené vesničany, kteří nejsou vytrženi z rodinného života a normálního pracovního procesu.
- **Regionální vojsko.** Oddíly bojovníků působících už mimo svou domovskou vesnici či město, které ale mohou být při akci dočasně doplňovány oddíly sebeobrany. Jsou zorganizovány a vyzbrojeny podle místních požadavků a podoby protivníka. Rekrutují se z vesničanů i lidí z měst.
- **Pravidelná armáda.** Klasická armáda operující po celé zemi a působící ve strategických směrech útoků a obrany. Formuje se postupně.

Vzhledem k povaze revoluce jsou podle Mao regionální vojska i pravidelná armáda zapojeny také do výrobních a politických úkolů. K tomuto modelu revoluce patří, že **existuje ústřední oblast pod kontrolou pravidelné armády, která působí jako sociální laboratoř.** Působí jako náznáma ukázka možných radikálních reforem pro vysněný řád budoucnosti, ale i jako výcvikové středisko pro vojáky i agitátory, zásobárna zbraní i tištěného slova.

Povstalci, vedení Mao Ce-tungem, zvítězili. Podle různých odhadů si tato válka vyžádala 1,3 až 6,1 miliónu obětí (počítáno bez mrtvých v důsledku po určitý čas souběžně probíhající války proti japonským okupantům, která stála život přibližně 20 miliónů lidí). Maova koncepce se pak stala inspirací už v době občanské války a v zemích jako je Vietnam, Korea, Kuba, Nikaragua a vlastně i Nepál se uká-

zalo, že lze takovýto postup využít. **Během studené války, kdy povstalci měli ideologické ospravedlnění i zahraniční materiální podporu včetně zbraní a výcviku, byla tendence k přechodu na partyzánský boj výrazná.** Ve státech jako je Brazílie, Malajsie, Thajsko, byli ale partyzáni poraženi. Důvod těchto odlišných výsledků je stejný, jako u každé jiné války: je nutné vidět specifické podmínky, záleží na kvalitě velení a samozřejmě i na štěstí.

Maova koncepce je především **orientací na vleklou válku**: ta čínská trvala dvacet let. Jako symbol odhodlanosti může sloužit Dlouhý pochod (1934-1936) – podle historiků vojenství je **Dlouhý pochod nejrychlejším a nejdelším pěším přesunem v bojových podmínkách v dějinách lidstva.**⁶⁷K takovéto mobilizaci a udržení odhodlání bojovníků i jejich zázemí jsou nutné specifické sociální podmínky. V případě čínské revoluce patří k těmto podmínkám kumulace sociálních problémů se zahraniční intervencí a rozpadem státu, tedy s národním ponižením. Vhodným předpokladem vítězství povstání či strategické partyzánské války jsou chyby protivníka.

V současnosti se nejdrastičtější ukázkou bojové odhodlanosti staly sebevražedné teroristické útoky. Jejich vojenský význam lze hledat jen v koncepci vleklé války, kdy násilí může vést k únavě protivníka a mobilizaci veřejnosti. Právě tak ale mohou teroristické sebevražedné útoky sloužit jako příklad iracionálního násilí.

SPRAVEDLIVÁ VÁLKA

Idea spravedlivé války je vizí omezené války – stanovuje totiž limity násilí: **vyžaduje proporcionalitu, zakazuje zabíjení civilistů a příkazuje neničit nevojenské cíle.** Dosáhnout takového válčení není snadné. Moudří starověcí Řekové proto měli pro válku dva bohy. Athéna byla rozvážnou bohyní války, která nebyla pouze ničivá. Tato bohyně pomáhala i sjednávat mír, rozdělovala kořist a chránila lid. Naopak Arés byl bohem lítého boje, nedbal řádu a zákonů, opovrhoval jimi; jeho družkami byly Enýó, bohyně vražedné války, a Eris, bohyně sváru.⁶⁸

Aréovu stranu reprezentuje slavný Cicerův výrok ve vystoupení na obranu Tita Annina Mila v 1. století př. n. l.: *Inter arma enim silent leges*, čili „mezi zbraněmi zákony mlčí“. I dnes nejjeden voják či teoretik uznává doktrínu *Kriegsraison* – představu, že ve válce je dovoleno vše, co vede k vítězství.

Válka je organizované vraždění a mluvit o válečných zločinech vyžaduje relativizaci práva. I to nejdokonalejší válečné právo má v sobě málo z práva na sebeobranu jednotlivce z hlediska vnitrostátního práva. Jakmile válka vypukne, vojáci se snaží o **ofenzivní násilí** – zabíjejí nepřátelské vojáky, i když nepředstavují bezprostřední nebezpečí. „Válka je peklo“, prohlásil generál William Sherman,

který neváhal během občanské války v USA ničit domovy, pole a pracoviště civilistů. Jak ale dodává David Luban, „Sherman rozuměl lépe strategii, než teologii. Peklo je pro viníky, zatímco Shermanovou strategií bylo svrhnout do pekelného ohně nevinné spolu s viníky...“⁶⁹

Hrůzy války, svévole vladařů i vojáků – to vše vedlo k **hledání cest jak regulovat násilí ve válce**. Vzniklo *Lex specialis* – speciální právo: **válka podle tohoto práva implicitně obsahuje a imunizuje akty násilí**. Současné pojetí právního přístupu k válce pak je výsledkem dvojí revoluce:

- Koncem 19. století se od práva války, *jus ad bellum*, jako otázky podléhající rozhodnutí suverénního státu, oddělily **normy chování ve válce, *jus in bello***. Užití síly ve válce začalo podléhat mezinárodnímu právu.
- V roce 1945 v důsledku přijetí *Charty OSN* bylo právo na válku, *jus ad bellum*, vymezeno mezinárodním právem a zúženo pouze na dvě možnosti: (a) **na sebeobranu**; (b) **na rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN**. Podle mezinárodního práva již není možné válčit na základě svévole suveréna, jak tomu bylo dříve.

Podle některých autorů **mezinárodní právo uznává jako oprávněný důvod k válce i národněosvobozenecký boj vedený vojenskými prostředky** – což lze v širším smyslu chápat jako právo na sebeobranu.

Hledání mezi násilí

Dnešní pojetí válečného práva má ovšem prastaré počátky. Už *Manusanhita*, slavný *Manův zákoník*, popisující indickou společnost někdy v prvním tisíciletí před naším letopočtem a tvořící základ hinduistického uspořádání společnosti, zakazoval zabíjet nepřitele „ostrou zbraní, ukrytou ve dřevu, ani šípem opatřeným škodlivými ostny,

ani šípem otráveným ani oštěpem, který plane ohněm“. Nikdo neměl z vozu či koně udeřit „nepřítele, který upadl na zem; ani muže zženštilého; ani toho, kdo žádá život sepjatýma rukama; ani toho, jehož vlas je volný a brání mu ve výhledu; ani toho, kdo sedí unaven; ani toho, kdo říká: »Jsem tvůj zajatec«“. Zabit či udeřen neměl být nikdo, kdo spí, ztratil drátěnou košili, je malý, ale ani ten „kdo je odzbrojen, kdo jen přihlíží a neúčastní se boje; ani ten, kdo bojuje s jiným mužem“ či ten, kdo „zlomil svou zbraň; ani ten, kdo je stížen soukromým smutkem (starostí); ani ten, kdo byl těžce raněn; ani ten, kdo je vyděšen; ani ten, kdo se obrátí zády“ atd.⁷⁰

I starověké státy hledaly cesty, jak zajistit mír. **Smlouva dynastie Čou s kočovnými Huny z poloviny 6. století před naším letopočtem je pokládána za první smlouvu o neútočení**, za závazek řešit sporné otázky u smírčího soudu. Byla to ovšem nejen první mírová smlouva, ale i první z těchto smluv, která byla porušena.

Válčilo se dál, a to krutě. Dominující zůstal princip „**moc tvoří právo**“. Tuto sociálně-darwinistickou zásadu lze například zachytit ve slavném **mélském dialogu** Thukydidových *Dějiny peloponéské války*, tedy z knihy napsané v druhé polovině 5. století př. n. l. Tehdy diplomaté zastupující athénskou demokracii vysvětlovali představitelům svobodného ostrova Mélos (nyní Mílo), jaká je role a vztah moci, práva a morálky: „Žádáme, abyste vykonali to, co je podle správného názoru vašeho i našeho možné, protože jsme si jisti, že víte, že podle lidských úvah je právo uznáváno jen tenkrát, když jsou obě strany rovnomocné, kdežto kdo je mocný, dělá si, co může, a slabý ustoupí... Soudíme totiž, že podle přirozeného zákona vždy poroučí ten,

kdo je silnější; to platí o bozích, tomu věříme, že to platí o lidech, to je jasné... (Lakedaimoňané také) zcela otevřeně, pokud víme, považují příjemné za čestné a užitečné za spravedlivé.⁷¹ Athéňané pak pobili všechny muže a ostatní obyvatele ostrova prodali do otroctví.

Také v české literatuře je možné nalézt obdobné úvahy. Například v *Kosmově kronice české* z počátku 12. století je obsažena odpověď německého císaře Jindřicha III. roku 1040 Čechům: „Králové mají zvyk vždy něco nového přidávati k předešlému právu; neboť není všechno právo ustanoveno v jednom čase, nýbrž skrze nástupce králů vzrostla řada práv. Neboť ti, kdo spravují práva, nespravují se právy, neboť právo, jak se obecně říká, má nos z vosku a král má ruku železnou a dlouhou, aby ji mohl vztahovati, kam mu libo. Král Pipin učinil, co chtěl, ale neučiníte-li vy, co já chci, ukáži vám, kolik mám malovaných štítů anebo co zmožu ve válce.“⁷²

Při takovémto pojetí je, jak napsal Aristoteles, vojenské umění svým způsobem podnikáním (lovecké umění je prý jeho částí), které je nutné používat „proti zvířatům a lidem, kteří jsou od přírody určeni k tomu, aby sloužili, a přece nechtějí sloužit dobrovolně“ a tudíž válka proti nim vedená „je válka přirozeně spravedlivá“. Zároveň tvrdil, že „vojenský výcvik se nemusí pěstovat proto, aby bylo možné zotročit nevinné lidi, ale právě proto, abychom sami neotročili jiným, za druhé proto, abychom usilovali o nadvládu ve prospěch ovládaných, a ne abychom si podmanili všechny, a za třetí proto, abychom jako páni vládli těm, kdo jsou právem otroky.“⁷³

Pro evropskou současnost je však mnohem významnější křesťanská tradice, která zosobňuje svár tzv. realismu

s pacifismem. Starozákonní popis válčení asi v mnohém odpovídal válčení ve starověku. Například pátá kniha Mojžíšova uvádí pokyny pro dobývání měst: „Když přitáhneš k městu, abys proti němu bojoval, nabídneš mu mír. Jestliže ti odpoví mírem a otevře ti brány, tu všechen lid, který je v něm, podrobíš nuceným pracím a budou ti sloužit. Jestliže k míru s tebou nesvolí, ale povede s tebou boj, oblehneš je. Až ti je Hospodin, tvůj Bůh, vydá do rukou, pobiješ v něm ostřím meče všechny osoby mužského pohlaví. Ale ženy, děti a dobytek i vše, co bude ve městě, všechnu kořist si ponecháš jako lup. Tak naložíš se všemi městy od tebe vzdálenými... Ale ve městech těchto národů, které ti dává Hospodin, tvůj Bůh, do dědictví, nenecháš na živu naprosto nikoho“ (Dt 20, 10-17).

Této realitě se Nový zákon vzepřel. **Novozákonní pojetí světa je (s výjimkou knihy Zjevení) pacifistické v nejradikálnějším smyslu:** Ježíš spatřoval spásu v lásce k bohu a bližnímu jako člověku obecně, vyzývá k milosrdenství a dokonce **hlásal lásku k nepřítelům:** „Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují, abyste byli syny nebeského Otce“ (Mt 5, 44-45). „Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě udeří do pravé tváře, nastav mu i druhou; a tomu, kdo by se chtěl s tebou soudit o košili, nech i svůj plášť“ (Mat 5, 39-40). Novozákonní pojetí není zaměřeno sociálně či státoprávně, ale do nitra jednotlivce. Právě přes zdokonalení jedince směřuje k míru a sociální harmonii. **Kázání na hoře** (Mt 5, 1-11; L 6, 20-26) je pak **plebejským vyznáním víry v mravnost a povinnost lidské solidarity.**

Vývoj křesťanské tradice pak **postupoval po dvou hlavních liniích.** Tou první bylo a je **odmítání násilí a válek,**

požadavek nenásilí a přikázání milovat nepřítele. Použití násilí bylo považováno za hříšné, v rozporu s Kristovým zvěstováním. Tyto zásady žily v nejrůznějších hnutích, jako byli bogomilci, albigenští, valdenští, františkáni, ale i v díle autorů jako byl Petr Chelčický, Lev Nikolajevič Tolstoj a mnozí další. Od počátku 19. století pak díky kvakerům začaly moderní dějiny křesťanského pacifistického hnutí.

Druhou vývojovou linii křesťanství představuje **podmí-
něné ospravedlnění války**. Poté, kdy se křesťanství stalo náboženstvím vládnoucích elit, začalo hledat smír s válkou. Dělo se tak v návaznosti na antické filosofy, kteří viděli válku jako oprávněnou a popřípadě i nutnou, je-li jejím cílem mír: „Když se však rozhodneme pro válku, staň se to tak, aby bylo patrné, že tím neusilujeme o nic jiného než o mír,“ psal Cicero v knize *O povinnostech*.⁷⁴

Počátek dnešních evropských představ o spravedlivé válce je v křesťanské etice 4. století, kdy došlo na oficiální církevní úrovni k přechodu od pacifismu k víře v právo, či dokonce povinnost bojovat za správnou věc. *Graciánův dekret*, který ve 12. století položil základy kanonického práva, shrnuje citace týkající se otázky, „kdy je hříšné být vojákem“ a dospívá k názoru, že za určitých podmínek to hříšné není. Rozhodující roli pak sehráli Augustinus (354-430) a Tomáš Akvinský (1225-1274). Podle sv. Tomáše válka je spravedlivá, když splňuje tři předpoklady:

- Válku vede legitimní vládce, čili není to soukromá osoba, která vyhláší válku.
- K válce je spravedlivá příčina – především, aby ji vedl ten, „kdo je napaden, nebo kdo by měl být napaden“, aby bylo získáno zpět to, co bylo nespravedlivě odňato, nebo aby bylo potrestáno zlo.

- K válce je „správný záměr, který směřuje k podpoře dobra či vyvarování se zlu“. Tomáš Akvinský cituje Augustina, podle něhož se nesmí válčit z důvodu rozpínatosti či krutosti, ale pouze „s cílem zajistit mír, potrestat pachatele zla a povznesení dobra“.⁷⁵

Takto se **problém války v křesťanské doktríně měnil z problematiky nenásilí, ztělesněné v *Novém zákoně*, na téma spravedlnosti**. Tento posun je pohybem **od bezpodmínečného míru k filosofickým sporům o obsah spravedlnosti**, které jsou pak řešeny mečem na bojištích: spravedlivou se totiž může zdát i „svatá válka“, zabíjení jinověrců, vytváření *Pax Ecclesiastica*.

Oprávněná válka

Idea spravedlivé války byla zpochybňována již v klasickém období, neboť už tehdy byl pocítován **etický problém snahy definovat spravedlivou válku v přísně právních pojmech**. Formovala se pragmatická základna pro pojetí spravedlivé války, jejíž definice nebyla do té doby pokládána za doménu teologie a etiky. Bylo zde poznání, že válka mezi křesťany nemůže být spravedlivá na obou stranách, a navíc že existuje možnost změny spravedlivé války v nespravedlivou.

Přechod k civilnímu pojetí válečného práva zahájili učenci patřící k **Salamanské škole**, především Francisco de Vitoria (1492-1546) a Francisco Suárez (1548-1617). Vitoria pravděpodobně jako první používal výrazy „ofenzivní“ a „defenzivní“ válka. Je pozoruhodné, že **mezi neoprávněnými důvody k válce uváděl náboženské rozdíly či rozšíření území státu** – přirozené právo podle něho platí pro křesťany i nekřesťany.

Velký zlom v hledání přirozeného práva znamenal dílo **Hugo Grotia** (1583-1645) *Tři knihy o právu války a míru* (1625). Východiskem jeho právních úvah bylo poznání, že „v křesťanském světě zpozoroval, pokud se jedná o původ válek, takovou svévoli, že by se za ni nemusely stydět ani barbarské národy... jako by bylo přímo přikázané páchat všechny druhy zločinů bez jakýchkoli zábran“. Grotius se však domníval, že když ve válce zákony mlčí, jde pouze o „zákony civilní, soudní, patřící do mírového období, ne však zákony věčné, platné v každém čase“.

Grotiova 1. kniha o právu války a míru se zabývá vztahem přirozeného práva a války, přičemž uznává, že za určitých okolností je válka ospravedlnitelná. 2. kniha hledá spravedlivé příčiny válek a nachází je v sebeobraně, v navrácení věcí do původního stavu a v trestu. 3. kniha pak hledá pravidla válčení, přičemž Grotius byl tohoto názoru, že všechny strany války jsou vázány stejnými pravidly, ať je jejich válčení spravedlivé, nebo není. Zvláště ona 2. kniha představuje první moderní přístup k *jus ad bellum*. Grotius také **rozšířil seznam nespravedlivých příčin války o strach ze sousední mocnosti, touhu po bohaté zemi, ale i představu, že vláda nad druhými lidmi je k jejich prospěchu.**

V téže době Jan Ámos Komenský sice psal, že „účelem vlády je udržet národy v míru“, zároveň se však domníval, že existují tři důvody, proč lze „v přirozených poměrech“ vést válku:

1. „Podle přirozeného práva je dovoleno odrazit sílu silou, jak je to vidět u živočichů...“
2. Sama přirozenost, pokud cítí, že je v těle něco nepřátelského, se vzbouří a snaží se to překonat...“
3. Bůh válku dovolil a sám stanovil příslušné zákony.“

Zdá se, že Komenský uznával jak obranu, tak revoluční vzpouru za oprávněné důvody k pozvednutí zbraně. Nevyučoval ani preventivní válku: „Když mír je naprosto pochybný a věrolomní a proradní lidé nepokrytě chystají něco hrozného, strojí nám záhubu, a když doléhajícímu nebezpečí nelze čelit mírnějšími prostředky“. Neopomněl však dodat, že „mír je přednější než nesčetná vítězství ve válce, že jistý mír je spolehlivější než vítězství, ve které se doufá“.⁷⁶

Počátky moderního práva

V 19. století se stalo zřejmé, že sebehodnocení při právu státu rozhodovat suverénně o použití síly je velmi sporné, neboť válka je zpravidla oběma stranami pocítována jako oprávněná. Právě v 19. století se rodily limity koncepce „spravedlivé války“, objevila se první mezinárodně kodifikovaná **pravidla neutrality** (pojem, který ovšem znala například starověká Mezopotámie a Indie), zásady vedení války, okupace nových území, užívání moří, a to i když byl boj o moc mezi státy stále chápán jako normální, nutný a také legální.

Radikální **požadavky na zákaz použití síly** našly nejedno právní vyjádření. Při jednání na 1. haagské konferenci (1899) vyústily v *Úmluvu o pokojném vyřizování mezinárodních sporů* (upravenou v roce 1907). Po 1. světové válce zaznívaly tyto radikální požadavky ve Společnosti národů a dostaly svůj právní výraz v takových smlouvách, jako jsou **Briandův-Kelloggův pakt** (1928) či **Panamerický pakt** (1936). Jak již bylo řečeno, podle *Briandova-Kelloggova paktu* smluvní strany odsoudily válku jako nástroj mezinárodních vztahů. Zároveň se smluvní strany shodly, že „urovnání nebo vyřešení všech sporů a konfliktů, které

mohou mezi nimi vzniknout, ať budou jakékoliv povahy nebo původu, nemá se nikdy dít jinak než pokojnými prostředky“.⁷⁷ **Odsouzení agresivní války** pak patří k odkazu norimberského rozsudku nad německo-fašistickými válečnými zločinci. Takovouto válku tribunál charakterizoval jako „největší mezinárodní zločin“.

Platné mezinárodní právo vychází ze zásady zákazu použití síly nebo hrozby silou. Jeho jádro tvoří **Charta OSN**. Podle ní „všichni členové řeší své mezinárodní spory pokojnými prostředky tak, aby ani mezinárodní mír a bezpečnost, ani spravedlnost nebyly ohrožovány“. Zároveň „všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly“ (čl. 2).

Z textu *Charty OSN* vyplývá, že „žádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti“ (čl. 51). Je to Rada bezpečnosti OSN, která „určí, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu, a doporučí nebo rozhodne, jaká opatření budou učiněna..., aby byl udržen nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost“ (čl. 39). Jenom ona pak „může rozhodnout, jakých opatření nezahrnujících užití ozbrojené síly má být použito... a může vyzvat členy Organizace spojených národů, aby taková opatření provedli. Tato opatření mohou zahrnovat úplné nebo částečné přerušení hospodářských styků, spojů železničních, námořních, leteckých, poštovních, telegrafních, rádiových a jiných, jakož i přerušení styků diplomatických“ (čl. 41).

Když Rada bezpečnosti OSN dospěje k závěru, že tato opatření byla nedostatečná, „může podniknout takové akce leteckými, námořními nebo pozemními silami, jaké považuje za nutné k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Takové akce mohou zahrnovat demonstrace, blokádu a jiné operace leteckými, námořními nebo pozemními silami členů Organizace spojených národů“ (čl. 42).

Tyto **zásady Charty OSN upírají suverénním státům svobodu rozhodovat o legálním použití síly v mezinárodních vztazích**. To vše platí s tradiční výjimkou: **právo sebeobran**y jako vždy přítomné minimum, legalizující užití síly. Právo sebeobran je právní poddruh obecnějšího politického principu nezbytnosti svépomoci v podmínkách světové anarchie. **Obranná válka musí být naléhavou a proporcionální reakcí.**

Preventivní válka a trest

Z obecně srozumitelného práva na obranu vyrůstá složitý problém: do jaké šířky **sebeobrana zahrnuje i preventivní opatření**. Účinnou obranou před nevyhnutelným útokem může být někdy zaútočit jako první. **Preventivní válka** je založena na ideji, že stát zahájí své vojenské operace na základě rozhodnutí, které je přijato na základě dvou skutečností: (a) předjímání toho, co druhý stát zamýšlí podniknout; (b) vize vlastní dočasné výhody. Bushova doktrína z roku 2002 rozšířila tuto představu dokonce na tzv. preemptivní válku, tedy na využití síly proti nebezpečí, které se ještě nezformovalo.

První úvahy o preventivní válce lze nalézt u protestantského právníka Albertico Gentiho (1552-1608). Ovšem už **Grotius vystupoval proti této nové doktríně jako nespra-**

vedlivé a připomínal, že člověk žije vždy v podmínkách, kdy bezpečnost není plně garantována. Takovým problémem je i útok USA a jeho spojenců proti Iráku (2003). Ten byl zdůvodňován výrobou zbraní hromadného ničení v této zemi, což se však nepotvrdilo. Je zřejmé, že **pocit ohrožení může mít v současném světě téměř každý – a že tento pocit nemusí být věcně podložený.** Reagovat pak na takovéto často paranoidní pocity užitím vojenské síly posiluje chaos v mezinárodních vztazích.

Preventivní válka je spojena s kultem ofenzivy, tedy s nedůvěrou v účinnou obranu. Odráží pesimistickou situační analýzu, která pokládá válku za nevyhnutelnou. Rozhodnutí vést preventivní válku se zpravidla opírá o přesvědčení, že útok či první úder je rozhodující. Takto například zdůvodňoval Izrael svoje bombardování jaderného iráckého reaktoru (1981). Z hlediska oprávněnosti v duchu *Charty OSN*, která klade důraz na individuální a kolektivní sebeobranu, jde o velmi sporný akt, neboť se jedná o široký a hlavně subjektivní výklad obrany.

Velkým tématem pro diskusi o spravedlivé válce je také otázka, zda jako oprávněná příčina může být i **válka jako trest**. Toto pojetí bylo samozřejmostí ve starověku i ve středověku, dnes je však v rozporu s mezinárodním právem. Avšak **přestože je představa války jako trestu velmi sporná, patří k jádru koncepce odstrašení.**

Agrese

Opačnou stranou právního vymezení oprávněné války je definice agrese, která má přesně určit nespravedlivou válku či nelegální užití síly v mezinárodní politice. Například idea kolektivní bezpečnosti, zakotvená v paktu o Společnosti národů, byla založena na víře, že agrese může být

snadno identifikována, a že zbylá „neagresivní“ část mezinárodního společenství se postaví proti jejímu pachateli. Ovšem i tehdy bylo hledání shody velmi obtížné.

Nejdůkladnější pokus o definici byl obsažen v návrhu sovětského ministra zahraničních věcí Maxima Litvinova na všeobecné odzbrojovací konferenci v Ženevě v roce 1933, který však nebyl přijat v důsledku odporu Velké Británie a Itálie. Podle tohoto návrhu byl za agresora pokládán stát, který (a) vypoví válku jinému státu; (b) jeho ozbrojené síly vtrhnou na území jiného státu, a to popřípadě i bez vypovězení války; (c) jeho námořní nebo letecké síly napadnou, a to popřípadě i bez vypovězení války, území, loďstvo nebo letectvo jiného státu; (d) zavede námořní blokádu pobřeží nebo přístavů jiného státu; (e) poskytne podporu ozbrojeným tlupám, které byly vytvořeny na jeho území při vpádu na území jiného státu, nebo odmítá podniknout všemožná opatření na svém území, aby zbavil ozbrojené tlupy pomoci a ochrany. Tento návrh se stal základem Londýnské konvence o určení pojmu útočného činu, přijaté téhož roku. Signatáři bylo 12 států a konvence pak byla použita Norimberským i Tokijským tribunálem při souzení válečných zločinců.

Obtížnost úkolu vymezit agresí uznali autoři *Charty OSN*, kteří úkol určit, zda došlo k agresí, přidělili Radě bezpečnosti. Na základě sovětských iniciativ se v 50. letech pravidelně touto tematikou zabývala Valná shromáždění; v 60. letech pak vznikl Zvláštní výbor OSN pro otázku definice agrese, který vypracoval návrh, jenž byl projednán a schválen v prosinci 1974 na XXIX. zasedání Valného shromáždění jako **rezoluce číslo 3314**. Podle čl. 1 této rezoluce **agresí je použití ozbrojené síly státem nebo skupi-**

nou států proti svrchovanosti, územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu. Za přímý důkaz agrese se pokládá, použije-li stát své ozbrojené síly v rozporu s Chartou OSN jako první. Podle čl. 3 této rezoluce se za agresivní čin – bez ohledu na to, zda byla vyhlášena válka nebo ne – považuje:

- a) Invaze nebo útok ozbrojených sil jednoho státu na území jiného státu nebo vojenská okupace, byť dočasná;
- b) Bombardování území druhého státu nebo použití jakýchkoliv zbraní proti území druhého státu;
- c) Blokáda přístavů nebo pobřeží druhého státu ozbrojenými silami;
- d) Útok ozbrojených sil jednoho státu na pozemní, námořní nebo letecké síly jiného státu;
- e) Použití ozbrojených sil jednoho státu, které se nacházejí na území druhého státu s jeho souhlasem, v rozporu s podmínkami stanovenými dohodou nebo jakékoliv prodloužení lhůty jejich pobytu poté, kdy dohoda pozbyla platnosti;
- f) Jednání státu, který umožnil druhému státu, aby použil jeho území ke spáchání útočného činu proti třetímu státu;
- g) Vyslání státem nebo jeho jménem ozbrojených skupin, band či žoldnéřů, kteří použijí ozbrojené síly v takové míře závažnosti, jaká je uvedena výše.

Podle samotné rezoluce tyto činy nevyčerpávají všechny útočné akty a Rada bezpečnosti může sama v rámci své pravomoci rozhodnout, jaké skutky lze pokládat za agresí podle Charty OSN. Zároveň se v rezoluci zdůrazňuje, že agresí nemohou ospravedlnit žádné politické, hospodářské, vojenské nebo jiné důvody. Problémem ale je, že **rezoluce**

Valného shromáždění OSN však nejsou právní normou. Právně vymahatelnou definici agrese neobsahuje ani Římský statut Mezinárodního trestního soudu.

Humanitární intervence

V souvislosti s bombardováním Jugoslávie v roce 1999 letadly NATO se do centra pozornosti dostala otázka humanitární intervence. Teoretici i politici se rozdělili na dva tábory, přičemž jeden vnímá oprávněnou válku jako reakci na agresi, druhý pak jako trest za špatné jednání.

- Podle jedněch **hromadné a zásadní porušování lidských práv opravňuje mezinárodní společenství k vojenskému zásahu do vnitřních záležitostí.**
- Podle druhých je **úcta k suverenitě státu základem mezinárodního práva, přičemž intervence není možná na základě rozhodnutí abstraktního mezinárodního společenství (či dokonce nějaké aliance), ale jen na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN.**

Nelze vždy předem předpokládat, že všechny velmoci budou pokládat stejné činy za masové a zásadní porušování lidských práv. V případě, že budou svévolně rozhodovat o tom, co je a co není takovýmto porušováním, výsledkem bude ztráta nedokonalého, ale přesto platného mezinárodního práva.

V době útoku NATO na Jugoslávii bylo v Kosovu zabito přes dva tisíce lidí. V téže době, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, při genocidě ve Rwandě, v konfliktu v Alžírsku či v občanské válce na Šrí Lance, zahynulo mnohonásobně více lidí. Nabízí se otázka, podle jakých kritérií byl vybrán konflikt v Jugoslávii jako hodný vojenského zásahu a ostatní z uvedených občanských válek byly ponechány bez zásahu „mezinárodního společenství“.

Zvláštní problém do těchto diskusí vnesla **rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1973, přijatá v březnu 2011**. Ta legalizovala použití vojenské síly proti Libyi. Jenže **umožňuje různý výklad**, což by dokument takovéto úrovně neměl. V čl. 1 požaduje „okamžité zastavení palby a úplný konec násilí a všech útoků i ubližování civilistům“. Jak ale prostřednictvím zastavení palby donutit vítěze, aby přistoupil na kompromis s poraženým? Rezoluce **otevřela cestu svévoli** alianci NATO tím, že například v čl. 9 nechala na státech a na jejich organizacích, aby – po konzultaci s generálním tajemníkem OSN – přijaly opatření k prosazení rezoluce. Navíc **Charta OSN, na jejímž základě jedná Rada bezpečnosti, vychází z principu suverenity států** a konflikt v Libyi je vnitrostátním konfliktem. Tuto skutečnost rezoluce „vyřešila“ tím, že v preambuli neprůkazně označila situaci v Libyi za „hrozbu mezinárodnímu míru a bezpečnosti“. Takovýto přístup diskredituje OSN.

Oprávněná úroveň násilí

Druhou linií válečného práva je ***jus in bello*** – spravedlnost ve válce či **otázka oprávněnosti a přiměřenosti užití síly v boji**. Logické je, že spravedlivá válka je možná jen tehdy, když je vedena podle zásad ***jus in bello***, tedy neporušování válečného práva. V současnosti **nejširší platný seznam válečných zločinů obsahuje čl. 8 Římského statutu Mezinárodního trestního soudu**.

Jak uvádí Vladimír Paul, podle dochovaných dokumentů ve starověku „zacházení s nepřítelem nebylo prakticky regulováno, až na určité výjimky v Indii nebo v Číně“. ⁷⁸ Pro křesťanství tato otázka vyvstala jako problém nepřetržitých ozbrojených konfliktů mezi křesťany ve středověku. První pokusy regulace válečného násilí představuje již zmí-

něný tzv. **Boží mír** (989) a zásady **Božího příměří** (1027). Církevní principy regulace násilí v boji však neslavily příliš velký úspěch; někteří historici pokládají za nejbrutálnější válku v dějinách třicetiletou válku (1618-1648) mezi katolíky a protestanty.

Vedle církevních zásad vedení války se formovala i **rytířská a šlechtická etiketa**. Ta jako prazvláštní směs mravnosti, aristokratické privilegovanosti a romantického pojetí osobní důstojnosti stanovila pravidla válčení, a to včetně omezení násilí vůči civilistům, zacházení se zajatci atd. Jak ale v této souvislosti upozorňuje Michael Howard, v tehdejší Evropě rostoucí kodifikace válečného práva „nebyla důsledkem pohnutek nějakého křesťanského, právního nebo rytířského svědomí, ale velmi odlišného vývoje: byla výsledkem rostoucí komercializace války“. Výkupné a kořist přestaly být doprovodnou funkcí a staly se pro mnohé válečníky hlavním cílem. Pravidla války a míru měla především určit, co je možné získat, nárokovat, jak velké má být výkupné a kdo o něm rozhoduje.⁷⁹

První psané právní normy vedení války připravil během občanské války v USA pro Seveřany Francis Lieber – jsou to slavné **Instrukce pro řízení armád v poli** (*General Order No. 100*) z roku 1863. **První mezinárodní úmluvy pak byly přijaté na haagských konferencích v letech 1899 a 1907.**

Ženevské právo

Psané právo týkající se vedení války, upravující vzájemné vztahy bojujících stran a jejich vztahy s neutrálními státy, se rozvinulo až v průběhu uplynulých dvou století. Začalo se hovořit – byť poněkud zjednodušeně – o dvou liniích mezinárodního válečného práva: o „ženevském prá-

vu“, zaměřeném na ochranu osob, a o „haagském právu“, formulujícím pravidla vedení války.

Ženevské právo je soubor norem, které se týkají především ochrany těch, kdo se bojů neúčastní. Ženevské úmluvy jsou širokým souborem smluv, které vznikaly od druhé poloviny 19. století: v letech 1864 byla přijata *Úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných v polních armádách*, která byla revidována roku 1907; z roku 1929 je *Úmluva o ochraně raněných a nemocných spolu s normami zacházení s válečnými zajatci a nová úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných*.

V srpnu 1949 byla na základě zkušeností z 2. světové války přijata Ženevská konvence o ochraně obětí války (někdy se též říká *Ženevská úmluva o ochraně obětí války*), která ve čtyřech mnohostranných smlouvách shrnuje základní zásady z této oblasti regulace války a nahrazuje starší úmluvy. *Ženevská konvence* se tak snaží konkretizovat obecné zásady, že

- (a) Válka má být vedena jen proti ozbrojeným silám, ne proti civilnímu obyvatelstvu;**
- (b) Cílem války je pouze zlomení odporu nepřítele,** což mimo jiné znamená, že účelem zajetí není nic víc, než zabránit příslušníkům nepřátelských ozbrojených sil, aby se znovu zapojili do boje.

Součástí této konvence jsou čtyři smlouvy, které vstoupily v platnost v roce 1950: *Úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli*, *Úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků – příslušníků ozbrojených sil na moři*, *Úmluva o zacházení s válečnými zajatci*, které upravovaly starší ženevské úmluvy, a *Úmluva o ochraně civilních osob v době války*, která

upravila a doplnila Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války z let 1899 a 1907 na základě zkušeností z 2. světové války.

Roku 1977 byly k *Ženevské konvenci* přijaty dva dodatkové protokoly o rozsáhlejší nebojové ochraně a o problémech vyplývajících z občanských válek. Spory kolem otázky ochrany válečných zajatců totiž vyvolával statut vojáku v občanské válce a nejrůznějších bojovníků za svobodu. Už Emer de Vattel (1714 –1767), švýcarský teoretik mezinárodního práva, v často vzpomínané práci *Právo národů* (1758) uváděl, že občanská válka je rozštěpením národa (státu) na dvě nezávislé strany, které se „považují navzájem za nepřátele a neuznávají společného soudce“. Je prý proto zcela jasné, že „společné zákony války... by měly být dodržovány oběma stranami v občanské válce“.⁸⁰ V současnosti z *Dodatkového protokolu I k Ženevským úmluvám* (čl. 43 a 44) vyplývá, že i se zajatými partyzány, bojovníky za svobodu či komatanty se má zacházet jako s válečnými zajatci, i když je vláda neuznává. To ale platí pouze za podmínky, že:

- Bojovníci jsou pod velením osob odpovědných této straně za jednání svých podřízených.
- Budou podléhat vnitřní disciplíně, která mimo jiné bude prosazovat dodržování norem mezinárodního práva, aplikovaných v ozbrojených konfliktech.
- Kvůli ochraně civilistů jsou komatanti povinni se odlišit od civilního obyvatelstva v době útoku nebo vojenské operace sloužící přípravě útoku (myšleno oblečením, uniformou atd.).
- Protože situace v ozbrojených konfliktech, kdy v důsledku povahy nepřátelských akcí se ozbrojený kom-

batant nemůže od civilního obyvatelstva odlišit, zachovává si status komatanta za předpokladu, že v takových situacích nosí veřejně zbraň.

Tato ochrana ovšem nepřísluší vyzvědačům (čl. 46) a žoldnům (čl. 47).

Za součást ženevského práva lze pokládat i *Úmluvu o zabránění a trestání zločinů genocidy* (1948). Termín „genocida“ poprvé použil polský právník Raphael Lemkin roku 1944 ve studii o okupaci Evropy státy Osy. Byl pak použit v obžalovacím spisu v Norimberku. **Za genocidu je podle zmíněné úmluvy pokládán čin spáchaný v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou či náboženskou skupinu.** Takovýmto činem může být usmrcení, způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům skupiny, ale i její uvedení do takových životních podmínek, které mají přivodit její zničení, opatření směřující k tomu, aby této skupině bylo bráněno v rození dětí, násilné převádění dětí z jedné skupiny do druhé. Podle *Úmluvy o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti* (1968) je zločin genocidy pokládán za nepromlčitelný.

Haagské právo

Za haagské právo je pokládán **soubor norem, které upravují práva a povinnosti válčících stran.** Navazuje na haagské mírové konference, které směřovaly k hledání pravidel omezení výzbroje, výskytu válek a chování v nich. První mezinárodní mírová konference (1899) přijala několik smluv, směřujících ke kodifikaci válečného práva: *Úmluvu o zákonech a obyčejích války pozemní, Úmluvu o rozšíření Ženevské úmluvy o zdravotnické službě ve válce z roku 1864 na válku námořní, a zvláště pak Deklaraci o zákazu*

vrhání střel ze vzducholodí, Deklaraci o zákazu střel s jedovatými plyny a Deklaraci o zákazu střel „dum-dum“.

Druhá haagská mezinárodní konference o odzbrojení (1907) přijala řadu smluv o právu v době války: novou redakci *Úmluvy o mírovém řešení mezinárodních sporů*, *Úmluvu o omezení používání ozbrojené moci za účelem vymáhání smluvních závazků*, *Úmluvu o začátku nepřátelství*, *Úmluvu o zákonech a obyčejích války pozemní*, *Úmluvu o nakládání s nepřátelskými loděmi při vypuknutí války*, *Úmluvu o změně obchodních lodí ve válečné*, *Úmluvu o kladení podmorských samočinných min*, *Úmluvu o bombardování námořními válečnými silami za války*, *Úmluvu o rozšíření Ženevské úmluvy o zdravotnické službě ve válce z roku 1906 na válku námořní*, *Úmluvu o jistých omezeních kořistního práva za války námořní*, *Úmluvu o zřízení mezinárodního kořistnického soudu*, *Úmluvu o právech a povinnostech neutrálnů za války námořní*; přijala též *Deklaraci o zákazu vrhání střel z letadel*.

Vývoj pokračoval dál. *Haagská úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu* byla přijata roku 1954. Do oblasti haagského práva by bylo možné zařadit všechny mnohostranné a dvoustranné smlouvy o omezení zbrojení a odzbrojení.

Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války z let 1899 a 1907 provedly inkorporaci již do určité míry ctěných – tedy platných – obyčejových pravidel a válečných zvyklostí. **Úmluvy vycházejí z předpokladu, že cílem války není nic jiného než zlomit vojenský odpor nepřítele, a proto má právo válčících stran na poškozování nepřítele své limity. Omezují použití vojenského násilí jen na vojáky a vojenské objekty, zakazují útoky proti civilnímu**

obyvatelstvu, zakazují používání věrolomných způsobů vedení války a takových prostředků, které způsobují zbytečné či nadměrné utrpení a škody a jež nejsou k dosažení válečného cíle nezbytné. Protože šlo o kodifikaci platných obyčejových právních pravidel, považuje se obsah těchto smluv za závazný i pro státy, které formálně nebyly smluvními stranami úmluv – toto stanovisko zastával ve svém rozsudku i Norimberský tribunál.

Konvence týkající se respektování zákonů a zvyklostí války na zemi mimo jiné zakázala „útok nebo bombardování jakýmkoliv prostředky měst, vesnic, obydlí nebo budov, které nejsou bráněny“; zavazovala zároveň signatáře šetřit co možná nejvíce „budovy určené k provozování náboženství, umění, vědy či k charitativním cílům, historické památky, nemocnice a místa, kde jsou shromažďováni nemocní a ranění“. Konvence týkající se bombardování námořními silami zakazovala útoky na nebráněné přístavy a města – ovšem tato úmluva se nevztahovala na státy, jejichž nádraží, továrny a obchody mohou být použity pro potřeby války. Obdobně byla pojata i haagská pravidla letecké války, přijatá v roce 1932: ta legitimizovala letecké bombardování jen tehdy, když bylo zaměřeno proti vojenským cílům – přičemž za tyto cíle pokládala „vojenské síly, vojenské závody, vojenská zařízení či nádraží, továrny a známá centra využívaná k výrobě zbraní, munice nebo významné vojenské dodávky; linie komunikací nebo transportu užívané k vojenským cílům“ – a výslovně povolovala útočit na civilní centra umožňující odůvodněně předpokládat, že „vojenská koncentrace je dostatečně důležitá k ospravedlnění takového bombardování“. Jak

volně lze vykládat „**vojenskou nutnost**“, ukázala 2. světová válka či boje v Indočíně a Afghánistánu.

Součástí obyčejového práva byly již od pradávna i **zásady neutrality**, které se do mezistátních úmluv dostaly v 17. a 18. století. Práva a povinnosti neutrálních států kodifikovala haagská konference v roce 1907. **Území neutrálních států a neutrální území jsou nedotknutelná, neutrální státy se nesmějí nijak zapojit do války vedené jinými státy a nesmějí bojujícím stranám poskytovat pomoc.**

Vyhlášení neutrality lze provést jednostrannou deklarací, jak to provedly například Spojené státy roku 1793, nebo na základě mnohostranných smluv. Například v roce 1815 byla neutralita Švýcarska potvrzena Vídeňským kongresem a následně pak byla stvrzena jak ve Versailleské smlouvě roku 1919, tak i Společností národů 1933. Roku 1930 byla na londýnské konferenci proklamována neutralita Belgie a v roce 1955 byla podepsána mírová smlouva s Rakouskem, která kodifikuje věčnou neutralitu této země. Za neutrální území se pokládá neobydlené území rozdělující dva státy, za neutrální pásma pak sanitární či bezpečnostní pásma, vyhlášená za války na ochranu civilních obyvatel. K principu neutrality patří též zásada, že „na svobodných lodích je svobodné i zboží“.

Válečné zločiny

Je-li válka pokračováním politiky jinými prostředky, není vztahem jednotlivců, ale politických institucí. Z toho vyplývá, že zabíjení samo nelze ve válce pokládat za zločin jednotlivce. **Zločinem je porušení mezinárodních norem při zabíjení.**

Souzení „válečných zločinců“ se v dějinách často objevuje jako „právo“ vítěze postavit před soud jednotlivé čle-

ny poražených nepřátelských sil. Historici tvrdí, že ve Svaté říši římské to byl Peter von Hagenbach, kdo byl v roce 1474 jako první odsouzen ke stětí hlavy za zločiny během okupace městečka Breisach. Tento mezinárodní tribunál, složený z 28 soudců z Rakouska a jeho spojenců, uznal právní odpovědnost velitele. Nechal jej popravit, přestože se hájil tím, že plnil pouze rozkazy burgundského vévody.

První moderní, nikterak úspěšný pokus potrestat válečné zločiny, představoval Lipský proces (1921), v němž německý nejvyšší soud na základě rozhodnutí Versailleské mírové konference soudil německé občany, převážně vojáky. Za zlom při používání válečného práva v mezinárodních vztazích pak bývá právem pokládán **proces proti německým představitelům a souzení japonských činitelů po 2. světové válce za zločiny proti míru.**

V Norimberském procesu **byly mezinárodní normy při hodnocení činnosti jednotlivců postaveny výše než vnitrostátní německé a japonské normy.** Tato nadřazenost byla ovšem vyhlášena *ex post facto*. Tato skutečnost je dodnes předmětem sporů. Za zločiny byly tehdy prohlášeny „osnování, příprava, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války porušující mezinárodní smlouvy“ a za zločiny proti lidskosti „vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné ukrutnosti, spáchané proti civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při páchaní kteréhokoliv zločinu spadajícího pod pravomoc tribunálu nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány“.

Pro některé teoretiky – ne však pro všechny – je norimberský proces se svými zásadami osobní odpovědnosti výrazem nového práva, které nepohlíží na válku jako na souboj mezi dvěma suverénními soupeři, který může být regulován jen co do rozsahu užití síly, ale v první řadě jako na zločin proti národům, jemuž musí být zabráněno.

Tzv. norimberské právo se od 90. let 20. století pokouší aplikovat i další soudní dvory, které byly zřízené Radou bezpečnosti OSN k potrestání válečných zločinců. Jedná se o *ad hoc* zřízené instituce, které se zabývají pouze zločiny na vybraných územích a v časově vymezených válečných konfliktech. Nejznámější se týkají Rwandy a bojů na území bývalé Jugoslávie. Byly vytvořeny i soudy pro Východní Timor či Kambodžu a pro Sierru Leone.

Zároveň se poprvé v dějinách lidstvo pokouší vytvořit univerzální tribunál, který by měl trestat nejzávažnější zločiny proti lidskosti v rámci světového společenství jako celku – byl vytvořen **Mezinárodní trestní soud**, taktéž se sídlem v Haagu. Předpokladem pro jeho vznik bylo přijetí *Římského statutu Mezinárodního trestního soudu* (1998). *Statut* vymezuje zločiny, které by měl tribunál trestat. Jedná se o **genocidu**, chápanou jako činy spáchané s úmyslem zničit jako celek nebo zčásti národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu. Za **zločiny proti lidskosti** jsou považovány činy spáchané jako součást široce pojatého a systematického útoku namířeného proti civilnímu obyvatelstvu s vědomím, že se jedná o takovýto útok. Za **válečné zločiny** jsou pokládány (a) vážné porušení *Ženevské úmluvy o ochraně obětí války*; (b) jiné závažné porušení zákonů a obyčejů, aplikovaných v mezinárodním konfliktu; (c) v případě ozbrojeného konfliktu, který nemá mezistátní

povahu, je tímto činem porušení *Ženevské úmluvy o ochraně obětí války*. Zároveň *Statut* prohlašuje, že na zločiny, jako jsou například válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, zločiny apartheidu, rasismu, obchod s otroky, s ženami nebo s dětmi atd., se nevztahuje promlčení.

Mezinárodní trestní soud funguje od roku 2002 (zločiny spáchané do té doby nespádají pod jeho působnost). Případnému soudnímu stíhání a trestu jsou vystaveni všichni občané signatářských států *Statutu*, a to bez ohledu na to, zda se jedná o ústavní činitele či prosté občany. Podle č. 13 odst. b) ale může jednat i na základě oznámení Rady bezpečnosti OSN – ze stálých členů Rady bezpečnosti však *Statut* ratifikovaly pouze Francie a Velká Británie.

Vedlejší škody

Válku zpravidla doprovází zabíjení civilistů a ničení nevojenského majetku. Idea strategické letecké války je přímo postavena na představě rozhodujícího bombardování civilního týlu. Ve válkách ale umírají civilisté i neúmyslně, tedy přesto, že nebyli vybráni jako cíl zabíjení. Někteří vojáci a politici si v této souvislosti navykli hovořit o tzv. **vedlejších škodách**. Objevila se doktrína dvojího účinku, představa, že útočící není plně odpovědný za nezamýšlené důsledky. „Vedlejší škody“ pak představují zabíjení či zranění civilistů, zvířat či ničení věcí, které není z hlediska práva či mravnosti povoleno. V podání některých autorů jde o omluvitelný zásah nelegitimních cílů, když:

- Bojovníci usilují o zasažení legitimních válečných cílů a činí tak s ohledem na mravní omezení.
- Bojovníci usilují neublížit nebojovníkům při úsilí o dosažení zamýšlených cílů.

- Jsou zde legitimní válečné cíle, které způsobí vedlejší škody.⁸¹

Výraz „vedlejší škody“ je cynickým eufemismem: „vedlejší škody“ představují ve válkách stále větší a dominující ztráty na životech. Jestliže v 1. světové válce představovali zranění civilisté méně než 10 %, ve 2. světové válce to již bylo 50 %. V současných afrických válkách civilní ranění představují 90 %. Ve válce v Iráku je to 60 až 600 tisíc zabitých civilistů versus tisíc vojáků.⁸² A jak poznat, co je nezamýšlený účinek?

Z uvedeného zorného úhlu **jsou zbraně hromadného ničení nespravedlivé ze své podstaty: smyslem jejich použití přece jsou „vedlejší škody“**. Konvenční zbraně mohou rozlišovat, zbraně hromadného ničení nemohou: nevyhnutelně zasahují i civilní obyvatelstvo. I když míří proti vojenským silám, zasahují civilisty a podmínky jejich života. Chemické a biologické zbraně, jejichž ničivý účinek na bojišti je sporný, jsou velmi efektivní právě při zásahu proti nechráněným civilistům a zázemí obecně.

Při nasazení zbraní hromadného ničení nelze zajistit *jus in bello*. Tyto zbraně nejsou zvláštní jen tím, že zabíjejí prostřednictvím jedů, nemocí či radiace. Jsou to též „zbraně nevybíravého ničení“ (Wolfgang Panofsky) – v tom je jejich mravní a právní specifika. Existují ovšem i nezabíjející chemické či biologické zbraně – a „nediskriminující“ jsou i pozemní miny, kazetové pumy, radiologické zbraně atd.

V současném světě se však mnohé „státy domnívají, že pouze vlastnění zbraní hromadného ničení může efektivně odstrašit útok pomocí zbraní hromadného ničení“. Zároveň platí, že „odstrašení je forma obrany a podle zásad *jus ad bellum* státy jsou oprávněny bránit se“.⁸³ Faktem je, že

od té doby, kdy Indie a Pákistán vlastní jaderné zbraně, jsou ve svém konfliktu zdrženlivější. Vláda George Bushe ml. začala jednat s KLDK přímo až od chvíle, kdy Severní Korea odzkoušela nukleární nálož.

Také doporučení Mezinárodního soudního dvora *Legality hrozby či užití nukleárních zbraní* z července 1966, které bylo vypracováno na dotaz Světové zdravotnické organizace, je dvojznačné. Podle tohoto výroku neexistuje k této problematice ani zvykové právo, ani konvenční právní norma. Soud pak ve svém stanovisku uvedl, že „hrozba či užití jaderných zbraní by měly být obecně v rozporu s mezinárodním právem vztahujícím se na ozbrojené konflikty a zvláště s principy a pravidly humanitárního práva“ – dodal však, že nemůže definitivně dospět k závěru, zda je to nezákonné či zákonné „v extrémních situacích sebeobran, když bude v sázce přežití státu“.

Právní kodex války

Podivným výsledkem tří a půl tisíce let trvajícího úsilí zajistit „spravedlivé války a spravedlnost ve válce“ je kodex, který zahrnuje takové zásady jako: neútočit na neozbrojené nepřátele; nepoužívat zakázané zbraně; nestřílet na nedefinované lokality bez vojenského významu; neužívat nevhodně významné budovy; neníčit významné budovy; neotravovat vodní toky a studny; neplenit; nezabíjet a nezraňovat vojáky, kteří jsou obklíčeni nebo neschopni bojovat, ať již z důvodu zranění nebo nemoci; neprovádět atentáty a nenajímat atentátníky; nezacházet špatně s válečnými zajatci; nenutit obyvatele okupovaného území dodávat informace o vojenských silách své země nebo jeho nástrojích obrany; nebombardovat ze vzduchu a neútočit na civilní obyvatelstvo; neútočit na nepřátelské lodě,

kteří se vzdávají spuštěním vlajky; neníčit civilní kulturní památky a místa bohoslužeb.

Dosažený výsledek vývoje právní regulace válek je bezesporu významný: **vždyt do konce 19. století byla válka z hlediska práva vnímána jako součást prerogativy, tedy oprávněné svévole vládnoucích elit.** Byla jedním z přirozených nástrojů státu. Válka byla často chápána jako boží soud mezi panovníky, nejvyšší rozhodovací instance. Proto lze zúžení práva na vedení války jen na sebeobranu a rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN a spojení tohoto práva se zavedením pravidel užití ozbrojeného násilí považovat za velký úspěch.

Tabulka číslo 11 shrnuje zásady použití ozbrojených sil, které jsou dnes pokládány za spravedlivé. Zpracoval ji dánský politolog Bjørn Møller při analýze bombardování Jugoslávie (1999) letadly NATO.⁸⁴ Podle tohoto kontextu je představa spravedlivé války jako džihádu či humanitární intervence bez rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN pouze návratem k představám o soukromém právu na válku.

Tabulka č. 11: Principy spravedlivé války

principy <i>jus ad bellum</i>	principy <i>jus in bello</i>
spravedlivá příčina a cíl	legitimní autorita
legitimní autorita	imunita těch, kdo nebojují
poslední instance	přiměřenost
přiměřenost	zakázané cíle
pravděpodobnost úspěchu	zakázané zbraně

Vize právní regulace války je ale neoddělitelná od snížené role práva ve válce. Jestliže je válka zabíjení, pak je vskutku obtížně dodržovat zásadu, že člověk má právo na život. Obecněji zní otázka, jak efektivně používat zbraně

proti nepříteli, který ve válce nedodrží žádná pravidla a jehož úsilí směřuje ke genocidě... Jak psal už Clausewitz, dosažení politického účelu ve válce jen tak, že „boj je jediný prostředek“, a proto je „všechno podrobena jednomu nejvyššímu zákonu: rozhodnutí zbraněmi“. V jeho podání jsou válečnému násilí postavena „nezatelná omezení, stěží zasluhující zmínky, které si násilí samo ukládá z titulu zvyklostí mezinárodního práva“.⁸⁵

Užití násilí by mělo být ve válce přiměřené. Ovšem podle platného práva „válka je přiměřená, jestliže souhrn všech přínosů z ní... je alespoň mírně větší než celkové škody a v nejvyšší instanci jestliže čisté výhody mínus škody jsou alespoň o trochu větší než jakákoliv alternativa“. **Zabití tisíců nepřátelských vojáků ve jménu záchrany jednoho vlastního se pokládá za přiměřené.** Zneužívání výhod z vítězství však narušuje proporcionalitu a je tudíž nepřiměřené.⁸⁶

Linie ženevského a haagského práva jako cesta k tzv. humanizaci války je ukázkou omezených možností morálky v současné politice. Relativizace morálních norem v politice pak nutí i ty největší humanisty nehledat v mezinárodní politice absolutní dobro, ale menší zlo. **I tak je ale nutné právní regulaci války pokládat nejen za úspěch, ale i za cynické pojetí humanity – zmíněné normy jsou koneckonců instrukcemi k zabíjení.** Dosažený úspěch při právní regulaci válečného násilí je relativní i proto, že se často nejedná o objev posledních dvou či tří století, ale pouze o kodifikaci zásad, známých v některých kulturách již ve starověku.

PŘÍČINY VÁLEK

Původ válek bývá často skryt, neboť války doprovázejí nejen mnohá tajemství, ale často i klamavá propaganda. Už Polybios proto varoval před matením pojmů. Na příkladu makedonského tažení do Persie ukazoval, že existuje zásadní rozdíl **mezi příčinou války** (Filipovi „před očima tanula velikost a nádhera budoucí válečné kořisti“), **záminkou k válce** („nezbytnost potrestat Peršany za křivdy, jichž se vůči Řekům dopustili“) a **počátkem války** („vstup Alexandra do Asie“).⁸⁷

Novověká diskuse o příčinách válek byla zahájena sporem kolem otázky, kdy lidé začali válčit. Nebyla to otázka proč Kain zabil Abela, ale jaký byl přirozený stav lidstva. Thomas Hobbes odpověděl, že **v přirozeném stavu byl člověk člověku vlkem**, a proto si požadavek přežití vyžádal vytvoření státu. Jean Jacques Rousseau viděl **v přirozeném stavu idylický zlatý věk lidstva**, který zničil ten, kdo první postavil plot a řekl „to je moje“.

V současnosti filosofickou imaginaci doplnila a do značné míry i vystřídala empirie. **Zoologové, antropologové, psychologové i archeologové pak povětšinou tvrdí, že blíže pravdě byl Hobbes.** V knize *Mír a válka: vojenské konflikty a mezinárodní pořádek 1648–1989* Kalevi Holsti provedl analýzu příčin 177 mezistátních válek a velkých

vojenských intervencí. Tabulka číslo 12 ukazuje, jaká byla podle tohoto autora četnost jednotlivých příčin války.⁸⁸

Tabulka č. 12: Frekvence sporných témat ústících do války

sporné téma	1648 až 1714	1715 až 1814	1815 až 1914	1918 až 1941	1945 až 1989
území	24	26	14	14	8
strategické území	10	7	4	9	7
pohraniční území	-	1	-	-	3
národní osvobození /vytvoření státu	2	3	10	4	9
národní sjednocení /konsolidace	-	1	9	-	6
odštěpení/vytvoření státu	-	-	-	-	2
vytváření impéria	0	4	3	6	-
obchod/svoboda moří	16	14	4	-	1
obchod/zdroje	2	-	-	6	3
koloniální konkurence	4	4	1	-	-
obrana národních /obchodních zájmů	-	-	1	5	3
náboženská solidarita	6	4	3	-	-
etnická solidarita	-	-	5	2	3
etnické/ náboženské/ sjednocení/oddělení	-	-	2	5	4
obrana/podpora spojence	2	4	-	3	5
ideologické osvobození	-	1	3	3	4
povaha vlády	-	5	4	5	9
udržení integrity státu/impéria	-	3	18	9	9
prosazení smlouvy	6	3	1	9	2
udržení regionální nadřazenosti	-	-	3	2	2
dynastické/nástupnické	14	9	3	-	-
udržení státu/režimu	10	7	2	11	7
autonomie	-	1	2	2	2
mocenská rovnováha	4	1	1	1	1

Přestože lze polemizovat s kategorizací vybraných příčin, poskytuje tato tabulka základní orientaci o některých proměnách. Ukazuje, kdy se vytratily dynastické války, sleduje pokles významu teritoria v mocenských vztazích, byť vytváření nových států z koloniálních říší frekvenci tohoto tématu v období 1945 až 1989 poněkud zvýšilo. Zachycuje průnik národnostního tématu mezi válečné příčiny po napoleonských válkách, spojení frekvence válek z obchodních a surovinových příčin, z důvodu kolonialismu atd. To, že zmizely války z důvodů „náboženské solidarity“, jak to naznačuje tabulka, se však jeví jako problém definice.

Spor o nejhlubší příčiny válek ale trvá dál. Teoretici, politici, ale i jiní laici, vedou vášnivé spory, zda příčiny násilí a válek jsou zakořeněny (1) v lidské přirozenosti, nebo (2) v uspořádání společnosti nebo státu, či jsou důvodem válek (3) zvláštní zákonitosti vztahů mezi státy.

1. Příčina násilí je v člověku jako individuu

Biologická podstata člověka

Tato vize předpokládá, že **člověk má přirozené sklony k násilí, které pocházejí z genetické výbavy či neměnných bio-psychických dispozic**. Představa chování řízeného geny je spojena hlavně se jmény George Wiliamse a Williama Hamiltona, kteří v polovině 60. let minulého století přišli s teorií, že živočichové nejednají v zájmu skupiny či celku – pouze se snaží, aby jeho jednání prospívalo reprodukci jeho genů.

Mnohem větší přízní se ale těší **hledání příčin války v pudové agresii**. Agresivitou se v tomto případě rozumí úmyslné chování, jehož cílem je zranit či zabít osobu nebo poškodit či zničit věc. Velkou diskusi otevřela kniha Roberta Ardreyho *Africká Genesis* (1961) v níž tento americký

spisovatel a antropolog tvrdil, že šimpanzi, nejbližší příbuzní lidí, jsou nenásilní vegetariáni, a že k agresi přistoupil člověk až v době kamenné. Systematické studium šimpanzů, které zahájila britská zooložka a antropoložka Jane Goodallová, ale ukázalo, že šimpanzi jsou masožraví, jedí mimo jiné i malé a slabé „cizí“ šimpanze, chrání své území a cíleně napadají „cizí“ teritorium.

Nové výzkumy shrnuje americký antropolog Jared Diamond, který v knize *Třetí šimpanz* (1993) píše, že „ze všech lidských charakteristik – umění, mluvený jazyk, léky a další – jedinou, která byla odvozena přímo od zvířecích předků, je genocida“. V této souvislosti uvádí, že dva modely genocidy mají své zvířecí předchůdce: Zabíjení jak samců, tak i samic je známé u šimpanzů a vlků, zatímco ušetřit při zabíjení samice je příznačné pro gorily a lvy. K těmto zvířecím prototypům přidal podle Diamonda člověk ještě třetí. Stalo se tak v Argentině v době vlády pravice vojenské chunty (1975-1983). Nový model genocidy, jenž nemá mezi zvířaty obdobu a o který ona chunta „obohatila“ přírodu, vypadá takto: Když vojáci zajali těhotnou ženu, nechali ji naživu, dokud neporodila; pak ji střelou do hlavy zavraždili a nemluvně předali k adopci bezdětné důstojnické rodině.⁸⁹

Vizi vnitrodruhového zabíjení mezi zvířaty potvrdily také práce rakouského etologa Konrada Lorenze (zvláště slavná kniha *Takzvané zlo*; 1966) a britského etologa Desmond Morrise (především často citované dílo *Nahá opice*; 1969). Podle Lorenze je agrese útočnost, která je „namířena proti *příslušníkům vlastního druhu*“. Lorenz se domníval, že „agresivní pud, stejně jako mnoho jiných pudů, vyvěrá »spontánně« z nitra člověka“. **Agresivita je prý**

vrozená, dobíjí se vlastní energií organismu. Jakmile je naakumulováno její kritické množství, nastává výbuch. Výsledkem je, že instinkt nakonec spustí agresivní jednání i bez vnějšího podnětu.⁹⁰

Lorenz se zároveň domníval, že všem živočichům jsou vlastní tři motivy agresivity: **obrana teritoria, výběr sexuálního partnera a obrana potomstva.** Naději pro ovládnutí agrese Lorenz viděl v možnosti přeorientovat pudové jednání.⁹¹ Podle Morrise existují dva základní motivy agresivity savců: **agresivní boj o nadvládu ve společenské hierarchii a agresivita směřující k vytvoření a obraně teritoriálního práva.**⁹² U člověka se k těmto příčinám agresivity přiřazuje ještě agresivní **obrana rodiny.** Citovaní etologové tak pomocí instiktivistické teorie popisují lidské dějiny v duchu hobbesovských vizí. Některé experimenty pak poukazují na **testosteron**, samčí pohlavní hormon, coby biologický zdroj agrese. Nejrůznější **feministické teorie** představují válku i agresivitu jako „jeho příběh“, tedy mužskou záležitost, v protikladu k „jejímu příběhu“, v němž se projevuje potenciál ženských ctností.

Za zvláštní teorii biologických či biosociálních příčin válek lze pokládat **malthusiánskou teorii.** Thomas Malthus v *Eseji o principu populace* (1798; 1803) tvrdil, že člověk je svými pudy hnán k jídlu a rozmnožování. Jenže počet lidí roste geometrickou řadou, ale schopnost opatřovat potraviny roste řadou aritmetickou. Výsledkem je přelidnění, které se prý „léčí“ mimo jiné válkou.

Psychické sklony člověka

Tuto koncepci nejvíce rozpracovala psychoanalýza. Témata prvotních pudových přání, incestu, krvelačnosti a kaniibalismu patřila k Freudově koncepci člověka i společnos-

ti. Sigmund Freud tvrdil, že člověk „má ve své pudové výbavě i mocný podíl agresivních sklonů. Následkem toho pro něho jeho bližní znamená nejen potenciálního pomocníka a sexuální objekt, ale též pokušení, aby na něm uspokojil svou agresivitu, aby bez náhrady využil jeho pracovní sílu, aby ho bez jeho svolení sexuálně zneužil, aby se zmocnil jeho majetku, ponížil ho, způsobil mu bolest, aby ho mučil a usmrtil.“ Proto, „v důsledku tohoto prvotního nepřátelství lidí, je kulturní společnost trvale ohrožena rozpadem“.⁹³ Také Freud se domníval, **že základní stimuly k agresivitě, násilí či destrukci nejsou reakcí na vnější podnět, ale tvoří je vnitřní síly uvnitř organismu.**

Řada psychologů, zvláště těch, kteří se orientují na vývojovou a humanistickou psychologii, freudovskou skepsi nesdílí. Také výklad Freudovy koncepce jenom jako zdůvodnění neměnného zla v člověku a ztotožnění Freudových závěrů s Hobbesovou teorií není zcela přesný. Freud nepřisuzoval člověku pouze destruktivní pudy. A hlavně – podle Freuda člověk není pouze přírodní živočich. Jeho specifika je dána především kulturou.

Rozumová nedostatečnost člověka

Rozhodnutí o použití násilí může být i neadekvátní reakcí, která vyrůstá z nedostatečných intelektuálních kapacit člověka pochopit situaci a nalézt jiné formy jednání. Otázky špatného vnímání situace, rozhodování na základě neúplné informovanosti, hodnotové předsudky a kognitivní disonance, selhání komunikace, zrcadlový obraz protivníka a vzájemně chybné vnímání úmyslů – to jsou jen některé bariéry racionálního rozhodování, které mohou vést k použití násilí.

Zcela běžná je v politické i vojenské analýze **atribuce**, tedy hodnocení na základě možností protivníka (či potenciálního protivníka), ne na základě konkrétní situace. **Sekuritizace** – „proces, který posouvá témata a problémy, většinou už politizované, do polohy, ve které se stávají existenčními hrozbami“⁹⁴ – se může týkat téměř každé otázky. Také **nahrazování analýzy analogiemi** je časté.

V určitém pojetí může představa o rozumové nedostatečnosti být v protikladu vůči biologické a pudové koncepci agrese a násilí. Existuje totiž i **teorie naučenosti agrese**, což je z jedné strany příznak omezené rozumové schopnosti, z druhé pak výsledek socializace.

Zároveň je třeba vidět, že **obtížnost propočítat dopředu výsledek ozbrojeného konfliktu je častou příčinou váleku**. Otázkou zůstává, **při jak velkém riziku jsou lidé ještě ochotni začít válku**: když je riziko prohry 50 % nebo menší? Japonští militaristé prý útokem na USA během 2. světové války záměrně podstoupili extrémně vysoké riziko. **Nízké znalosti, zkušenosti či inteligence konkrétních státníků – to je jedna z nejčastějších příčin násilí a váleku**.

Rozumová nedostatečnost často pomáhá některým lidem uniknout z představy o nepřijatelnosti násilného chování mezi lidmi: otrok není pokládán za člověka, barbar není civilizovaná bytost, nepřítel není člověk, nevěřící či jinověrec není lidská bytost. **Při takovýchto přístupech, které jsou velice časté, hodnota lidského života výrazně kolísá**, není axiomem či konstantou.

Na takovéto představy navazují vize, které se dovolávají iracionality člověka a zároveň ji reprezentují: jak roku 1880 napsal šéf pruského generálního štábu Helmuth von Moltke, „válka je prvkem božského uspořádání světa. V ní

jsou formovány nejušlechtilejší ctnosti člověka: odvaha a odříkání, věrnost povinnosti a duch sebeobětování; vojáci dávají svůj život. Bez války by svět stagnoval a ztratil by se v materialismu.“⁹⁵

Majetek, prestiž, moc

Z humanistického hlediska je projevem rozumové nedostatečnosti válčení kvůli kořisti, bohatství. Vnitrodruhé zabíjení s cílem získat zbytečné statky, které lze rozdělit, je důkazem, že věci mohou být pro někoho cennější než lidský život. Obdobně zotročující **tužba po moci nad životy jiných je důkazem, že vize člověka jako solidární bytosti a pochopení výhod kooperace má své meze.**

Příčinou ozbrojeného konfliktu může být i **touha po vyšším statusu, po individuální slávě, prestiži skupiny, pýcha, ale i hledání či prokazování hodnověrnosti.** Zvláště středověké dynastické státy se specifickým kodexem cti a etiketou byly zdrojem tohoto typu konfliktů. Mohou existovat i zahraničněpolitické konflikty, zaměřené na posílení prestiže či moci doma. Zvláštní problém pak představují některé mladé státy či režimy, včetně postsocialistických zemí. Ty mají tendenci angažovat se v ozbrojených konfliktech mimo jiné proto, že jejich nezralé politické elity chtějí získat punc věrohodného spojence západních mocností a prestiž věrného obhájce západních hodnot.

Otázka rozumové nedostatečnosti může mít i individuální rozměr v podobě personifikace problému. Například v podobě často kladené otázky, zda by vypukla 2. světová válka, kdyby se Adolf Hitler nestal německým kancléřem.

Rozumová dostatečnost člověka

V případech předpokladu sobeckého jednání člověka **lze vidět válku jako racionální tehdy, když některá ze spor-**

ných stran očekává, že válkou získá více než dohodou. Takováto **vyjednávací teorie války** vychází z předpokladu, že válka je drahá a riskantní. I násilí a válka se pak mohou jevit jako propočitatelná nejefektivnější cesta k dosažení požadovaného sobeckého majetkového či mocenského cíle. Jedná se o rozumnou reakci na situaci, která však nemá oprávnění jako situace obrany.

Násilí může být ale výsledkem i racionální úvahy v případě obrany sebe, rodiny či společnosti před individuálním nebo skupinovým násilím. Může být trestem, který má odradit od dalšího násilí. Násilí tohoto typu se týká nejen obrany státu či jednotlivce – může být i zdrojem třídních konfliktů, například v podobě selských povstání při nadměrném vykořisťování a útlaku. V tomto pojetí se však jedná o **propočítané nedobrovolné násilí**. Nejedná se tedy o vysvětlení příčiny agrese: obranná agrese jako odpověď na násilí vyžaduje vysvětlení, co je příčinou onoho násilí, které ozbrojený konflikt odstartovalo.

2. Příčina válek je v uspořádání společnosti či státu

Sociální psychologie

Narcismus, odcizení, frustrace – to jsou kategorie, které jsou různými teoretiky aplikovány jak na individuální psychiku, tak i na sociální psychiku. Také darwinismus může mít své individuální vyjádření v podobě boje o přežití mezi jednotlivými zvířaty, existují však i zastánci a propagátoři **sociálního darwinismu**, jako například americký sociolog Herbert Spencer.

Hegel zastával názor, který má řadu obhájců i dnes: válka má prý vyšší význam, neboť jejím prostřednictvím se „mravní zdraví národů udržuje ve své indiferenci vůči ustrnutí konečných určeností, tak jako pohyb větrů ochraňuje

moře před hnilobou, do níž by je uvrhl trvalý klid, stejně jako národy trvalý nebo dokonce věčný mír“. Tento německý filosof se domníval, že „i když se tedy určitý počet států spojí v jednu rodinu, musí si tento spolek jakožto individualita vytvořit nějaký protiklad a vyrobit nějakého nepřítele. Z válek vycházejí národy nejen posíleny, nýbrž národy, které jsou v sobě nesnášenlivé, získávají válkami navenek klid uvnitř.“⁹⁶

Jak již bylo uvedeno, podle některých autorů **může být agresivní chování naučeno v rodinách prostřednictvím masových sdělovacích prostředků, zvláště pak televize** – tedy interpersonálním kontaktem či vnitroskupinovými konflikty. Nesporné je, že většina technik násilí je výsledkem civilizačního vývoje – je tedy osvojována učením.

Také psychoanalýza v podání Sigmunda Freuda zachycuje násilí a válku jako kolektivní jednání, které ovlivňuje individuální psychiku. V konkrétnější podobě může Freudovy názory přiblížit jeho nesporně pozoruhodný dopis Albertu Einsteinovi, známý pod názvem *Proč válka?* (1932), který si zaslouží rozsáhlejší citaci. Výchozí axiom této úvahy je prostý: Zájmové rozpory mezi lidmi se zásadně řeší užitím násilí.

Toto pojetí násilí Freud aplikoval i na mezinárodní vztahy. Hovořil o nepřetržitě řadě konfliktů mezi obcemi, mezi městem a venkovem, mezi národy a říšemi, které se v dějinách „téměř vždy řeší válečným měřením sil“. Při zdůvodňování toho, proč se lidé tak snadno nadchnou pro válku, se Freud obrátil ke své teorii pudů. Připomínal tezi, že lidské pudy jsou dvojího druhu: jedny chtějí udržovat a sjednocovat, patří do erotické oblasti, druhé ničit a usmrcovat, tedy pud agrese a destrukce. Tyto pudy pů-

sobí jen zřídka odděleně – například pud sebezáchovy je zajisté erotické povahy, ale musí disponovat agresivitou, aby se mohl prosadit. „Jestliže jsou tedy lidé vyzváni k válce, mohou v nich souhlasně odpovědět četné motivy, ušlechtilé i nízké, takové, o nichž se mluví nahlas, a jiné, které se zamlčují.“ A tak by bylo „beznadějně pokoušet se odstranit lidské agresivní sklony“. Pak ale dodal to, co je z hlediska jeho teoreticko-metodologických principů zásadní: „Nejde o úplné odstranění lidské agresivity; je možno se pokusit odvrátit ji natolik, aby nevedla k válce“.

Freud zastával názor, že **k zamezení válek by se museli lidé domluvit na zřízení ústřední moci**, vybavené právem rozhodovat v zájmových konfliktech – čímž zřejmě myslel vytvoření světového státu. Zdůraznil, že důvodem, proč se postavil proti válce, je skutečnost, že prostě nemůže jinak. „Jsme pacifisty, protože jimi z organických příčin být musíme.“ Kultura vyžaduje právě takovýto postoj. Právě ona posilováním intelektu dává člověku možnost ovládat pudy a mnohé z toho, co předkům přinášelo libost, dnes působí nelibě. „Psychickým postojům, které nám vnucuje kulturní proces, odporuje válka krajním způsobem. Proto se proti ní musíme bouřit, prostě ji už nesneseme.“ Připomínal též, že se „válkou zaviněné estetické ponížení podílí na našem protestu ne méně než její krutost“.

Pomocí této úvahy Freud dospěl k závěru, že **vliv kulturního postoje a oprávněný strach z války by mohl také z ostatních lidí časem udělat pacifisty** a to by mohlo mít za následek, že se „v dohledné době s válkami skoncuje. Jakými cestami či oklikami k tomu dojde, nedovedeme odhadnout. Zatím smíme říci: Vše, co podporuje rozvoj

kultury, pracuje též proti válce.⁹⁷ Podobně uvažoval i výše citovaný Lorenz.

Freudovu teorii připomíná i slavná esej již vzpomínaného Williama Jamese *Morální ekvivalent války* (1910), která ovlivnila program řady pacifistických organizací. V ní James navrhuje odvést energii „vrozené bojovnosti a slávychtivosti“, oné „války jako romantiky dějin“, která je součástí barvitosti života, ke konstruktivní aktivitě. Také „současnému člověku je vlastní všechna vrozená bojovnost a všechna slávychtivost jeho předků. Ukazovat nesmýslnost a hrůzy války na něho nepůsobí. Hrůzy fascinují.“ Předpokládal, že řešením by bylo vniknout hlouběji do „estetického a etického postoje“ obhájců války, pochopit smysl odvahy, hrdinství a sebeobětování – a „následnou vládu míru a postupný příchod určitého druhu socialistické rovnováhy“ přibližovat tím, že by se místo vojenských odvodů k bojům proti jiným lidem zavedly **odvody do pracovní armády, kde by se pěstovaly obdobné ctnosti jako v tradiční armádě**; řešením je „pěstovat vojácký charakter bez války“.⁹⁸

Koncepce odcizení, zvláště u neofreudistů typu Ericha Fromma, upozorňuje, že nebezpečné formy agrese (zvláště sadistické a masochistické provenience) vznikají z odtržení jednotlivce či skupin od přirozených či lidských podmínek jejich života. Je to tak trochu návrat k Rousseauovi. Hypotéza, že **agrese vyrůstá z frustrace**, je obdobného rázu – násilí je vyvoláno nenaplněním snahy dosáhnout nějakého cíle spojeného s potřebami, hodnotami a životními perspektivami. Zvláštností tohoto pojetí je, že by vlastně mělo jít o odvozené chování, ne vlastní pudovou energii. Zmíněná teorie, alespoň ve své původní podobě,

vychází z předpokladu, že každá frustrace vyvolává agresivní chování a jednání, zaměřené proti frustrující překážce. Zdá se, že agrese je sice obvyklý, ne však nevyhnutelný důsledek frustrace. To znamená, že frustrace může mít za následek aktivitu, jež nepoškozují či neničí, ale tvoří.

Je zřejmé, že existují sociální zdroje války. To ale neznamená, že nemohou existovat sociální nástroje k udržení míru. Podle řady antropologických a etnografických výzkumů **existovala a existují společenství bez válek**. Antropologické studie ukazují na minimální stupeň užití násilí u severoamerického indiánského kmene Zuni (Ašiwi), u Sánů (Křováků) žijících na poušti Kalahari v jižní Africe, u Arapešů na Nové Guineji, Semangů v Malajsii, Eskymáků v Kanadě, u obyvatel Adamanských ostrovů (Indie) v Indickém oceánu a Tristanských ostrovů v jižním Atlantiku, u Todů v Indii, u indiánského kmene Sirionů v Bolívii a u Jaghanů v Chile. I když ani tato společenství nejsou bez konfliktů, existují zde nenásilné formy jejich řešení – kmenová kosmologie, rituály, legendy posilující nenásilí, ostrakismus čekající na toho, kdo násilí užije.⁹⁹

Státní determinismus

Existenčním zájmem každého státu je ochrana území pro obyvatelstvo, a to i za cenu války. Také zachování manévrovacího prostoru pro rozhodování suveréna se některým autorům jeví jako významný důvod pro válku. Jak ukazují některé dynastické války, ale též válka o Malvíny či Falklandské ostrovy z pohledu Velké Británie (1982), také **obdoba státní či vladařské prestiže** může být dostatečným důvodem k rozpoutání bojů.

Válka s jiným státem může sloužit o i jako způsob odvrácení pozornosti od vnitřních problémů a tedy k upev-

nění moci vládnoucí elity. Už v roce 1898 německý sociolog Georg Simmel popsal známou skutečnost, že **konflikt s vnější skupinou B posiluje soudržnost a politickou centralizaci uvnitř skupiny A.**

V klasické knize *Studie o válce* (1942) uvádí americký politolog Philip Quincy Wright, že nově vytvořené státy mají větší tendenci užívat násilí než starší, vyzrálejší; demokracie vstupují do války stejně často jako autokracie; země s průmyslovou ekonomikou jsou méně válekychtivé než země se zemědělským hospodářstvím; státy se socialistickým uspořádáním ekonomiky patří mezi nejvíce válečnické.¹⁰⁰ Chudé státy a společnosti jsou prý ochotnější bojovat než bohaté. Mnozí liberálové očekávali mír jako vedlejší produkt volného trhu.

Geopolitika

Klasická geopolitika autorů jako byl Němec Friedrich Ratzel, Američan Alfred Mahan, Švéd Rudolf Kjellén či Brit Halford Mackinder a řada dalších se ovšem zrodila již na konci 19. a na začátku 20. století. Předpokládá, že **stát je organismus, řídicí se sociálně-darwinistickými zákonitostmi.** Přitom moc je dána především **geografickými determinanty.** Výsledkem je, jak tvrdil Kjellén, že „skutečným principem státu je politická účelnost, ne právo“.

Podle Mahana „prvním zákonem států, právě tak jako lidí, je sebezáchova – pojem, který nemůže být zúžen na pouhou držbu konstantního rámce existence“. V jeho koncepci je růst státu vlastnost zdravého života, a i když vždy neznamená zvětšování území, nikterak je nevylučuje. Přitom tento růst „není legální, ale přirozený“, čili nemá nic společného s otázkami spravedlnosti, ale souvisí s pří-

rodními zákony.¹⁰¹ A protože **životního prostoru je nedostatek, hranice států jsou bojovými frontami.**

Tato koncepce znamenala ve své době výrazný předěl v politické filosofii. Osvícenské a marxistické představy, že politiku i válku může člověk ovládnout svým rozumem či rozumnou sociální změnou, se od té doby pokouší nahradit vize přírodní, neměnné danosti válek, kterou člověk neovládá. Tak se zrodily **metafyzické představy o věčném konfliktu** mořské a pozemní moci, *Heartlandu* či *Rimmlandu*. Některé varianty geopolitiky – například Mahanova a Hushoferova – jsou navíc spojeny s rasismem.

Vnitrostátní režim

Klasické pacifistické vize vycházejí z představy teokratického uspořádání společnosti s jedním náboženstvím. To však předpokládá sjednocení světa pod jedním bohem, a to obvykle svatou válkou. Vzniku království božího zpravidla předchází nějaká bitva Armagedon. Navíc představu o monolitní ideologii jako zdroji míru nepotvrzují ani křesťanský středověk, ani současné frakční boje mezi muslimy či nedávná praxe byrokratického socialismu. Některé empirické studie ovšem ukazují, že v dobách, kdy v Číně dominovalo konfucianství, se v této zemi válčilo méně než v jiných obdobích či na Západě.

Podle některých teoretiků je **příčinou války aristokratické či vykořisťovatelské** (osvícenci, někteří liberálové, marxisté) **nebo totalitní uspořádání vnitrostátních poměrů** (někteří liberálové a neokonzervativci).

Podle marxistů je zdrojem válek **třídní uspořádání společnosti**. Státní zájmy jsou zprivatizovány politickou elitou, kterou ovládají majetné třídy. Pouze jejich odstranění je cestou k míru. Jak psal Karel Marx, je nutné, aby dělnická

třída „usilovala o to, aby se prosté zákony mravnosti a spravedlnosti, jimiž se mají řídit vzájemné vztahy soukromých osob, staly nejvyššími zákony, platnými i ve styku mezi národy. Boj za takovouto zahraniční politiku je částí všeobecného boje za osvobození dělnické třídy.“¹⁰²

Teorie militarismu poukazují na **zvláštní zájmy vojáků** a vojenskoprůmyslového komplexu – nepřímo tak upozorňují, že ne všichni kapitalisté mají zájem na válce. Například rakouský ekonom a politolog Joseph Schumpeter byl toho názoru, že moderní vojenské elity jsou atavistické a státy válčí, protože tak chtějí vojenské elity; ty používají války a hrozby válkou k udržení se u moci. U zrodu marxistické koncepce militarismu byla Rosa Luxemburová.

Lze nalézt mnoho příkladů v dějinách, kdy vojáci chtěli válku – ale také doklady toho, kdy před válkou varovali. Přestože vojenská byrokracie ke svému zachování a růstu potřebuje hrozbu válek, **militantní postoje zaujímají hlavně ideologičtí radikálové, ne vojenští analytici**. Ovšem „vojenské instituce nemusejí podporovat válku, ale jsou často advokáti politiky, která přispívá k procesům plodícím konfliktní spirálu, která může vést k válce.“¹⁰³

Pojem **vojenskoprůmyslový komplex** uvedl do politiky a odborných analýz americký prezident Dwight Eisenhower. Ten ve svém projevu na rozloučenou při odchodu z prezidentské funkce (1961) varoval před nadměrným růstem vlivu právě vojenskoprůmyslového komplexu: jeho „celkový ekonomický, politický, dokonce duchovní vliv je pocítován v každém městě, státě, v každém vládním úřadu. Uznáváme naléhavou potřebu pro tento vývoj. Nemůžeme nicméně podcenit jeho vážné důsledky... Možnost ničujícího růstu této nežádoucí moci existuje a bude tr-

vat.“ Z moderních autorů to byl především C. Wright Mills s knihou *Mocenská elita* (1956), který zahájil sociologické studium vojenskoprůmyslového komplexu.

Významnou roli dnes hraje i teorie **vojenského keynesiánství**, která upozorňuje na roli vojenských výdajů při plánování kapitalistické ekonomiky, redistribuci zisků, ale také při zálohování výzkumu a udržování zaměstnanosti. Podle některých autorů byl například izraelský útok na Libanon (2006) vyvolán tím, že Izrael nečerpal americkou vojenskou pomoc, neboť ji nepotřeboval. Vyprázdnění vojenských skladů válkou pak vedlo k růstu výroby i zisků vojenskoprůmyslového komplexu v USA, neboť uvedená pomoc Izraeli nemá podobu peněz, ale dodávek zbraní.

Kritiku imperialismu jako zdroje válek rozpracovávali jak marxisté Rudolf Hilferding či Vladimír Iljič Lenin, tak také liberál John Hobson. Podle Lenina „za kapitalismu *není* myslitelné, aby se sféry vlivu, zájmy, kolonie apod. rozdělovaly jinak než podle *síly* účastníků dělení... Síla účastníků dělení se však mění nestejně...“ Koalice se stávají oddechem mezi válkami. A tak „mírové spolky připravují války a samy opět vznikají z válek, přičemž se navzájem podmiňují a plodí z jedné a téže základny imperialistických souvislostí a vzájemných vztahů světového hospodářství a světové politiky střídání pokojného a násilného způsobu boje.“¹⁰⁴

Marxistické představy o míru prostřednictvím socialistické správy společnosti byly vážně zpochybněny ozbrojeným pohraničním konfliktem mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou (1969) a čínsko-vietnamskou válkou (1979). Ovšem i dnes mnoho nemarxistických autorů pokládá touhu po zisku a moci vládnoucích skupin za

příčinu válek. Mnoho uvedených „argumentů bylo začle-
něno do hlavního proudu liberální kritiky zahraniční politi-
ky USA – bez přijetí širšího filosofického systému, tvořícího
základ marxismu.“¹⁰⁵

Demokratický mír

Velkou propagandistickou podporu mají dnes předsta-
vy, že **demokracie je zdrojem míru**. Existuje (a) kantovská
vize, která předpokládá, že svěření vlády do rukou těch,
kdo nejvíce doplácí na válku, je cestou k věčnému míru;
(b) kulturní vize, podle níž má demokracie zaběhané, roz-
vinuté a navyklé metody řešení konfliktů; (c) představa, že
strukturální uspořádání demokratického státu, a to včetně
vlivu veřejnosti na politiku, je prospěšné míru.

Liberální institucionalisté vidí v demokratickém plura-
lismu jeden ze zdrojů růstu vzájemné závislosti. **Statistiky
také ukazují, že demokracie mezi sebou málo válčí**. Jenže
podle řady výzkumů **demokratické státy sice nerady boju-
jí proti sobě, ale bojují stejně často jako jiné režimy**.

Již starověké demokratické Athény se vyznačovaly bo-
jovností a válečným cynismem. Konzervativce Alexander
Hamilton ve stati *Federalista* č. 6 psal, že „válek lidových
bylo v dějinách téměř stejné množství jako královských“.
Připomněl, že Perikles – vůdce demokratických Athén
v době jejich války s aristokratickou Spartou – „dobył a zni-
čil město na ostrově Samu za cenu velkých ztrát na životě
a majetku svých krajanů jen proto, aby uspokojil uraženou
prostitutku“.¹⁰⁶ Byl to Epameinónás – ve 4. století př. n. l.
vůdce demokratických Théb ve válce proti demokratickým
Athénám, které tehdy byly spojencem aristokratické Spar-
ty –, kdo prohlásil: „Mír se získává válkou, a tak ti, kteří se
chtějí těšit z trvalého míru, musí být vycvičeni ve válce.“¹⁰⁷

Ani současné liberální demokracie neomezují své násilí, když jdou do války. **Jejich masová kultura je výchovou k agresi, velmi často také oslavou militarismu a sobectví.** Spojené státy sice vznikaly ve znamení antimilitarismu, ale po celé své dějiny se rozpínají s použitím síly. Ve své studii pro Kongres uvádí Richard Grimmett, že od roku 1798 do roku 2007 došlo k 329 případům užití ozbrojených sil USA v zahraničí.¹⁰⁸ Žádná země se od skončení 2. světové války neangažovala v tolika intervencích jako Spojené státy – což nesouvisí s jejich liberálně-demokratickým režimem, ale s rolí supervelmoci a postavením vojenského hegemona ve světovém politickém systému.

Podle Michaela Desche „neliberální politika Spojených států – včetně snah být globálním hegemonem, vést preventivní války, omezovat občanské svobody ve jménu národní bezpečnosti a podpora mučení v určitých podmínkách – se objevila před útoky 11. září a byla obhajována celým politickým spektrem“. Tato **neliberální politika je dítětem amerického liberalismu, představy, že liberální hodnoty lze prosadit jen pomocí neliberálních prostředků.** Podle Desche slouží v USA kantovský liberalismus jako ospravedlnění intervence a hegemonie. „Není překvapením, že »věčné války pro věčný mír« jsou neustále se vracějícím tématem v dějinách liberálních států“.¹⁰⁹

A je tu ještě jeden velký problém: **zbraně vyvázejí převážně liberálně-kapitalistické státy** a dovážejí státy s různými režimy. Vývoz konvenčních zbraní z pěti států, uvedených v tabulce číslo 13, tvořil v letech 2005 až 2010 přibližně 75 % hodnoty celosvětového vývozu zbraní.¹¹⁰

Nelze též zapomínat, že liberální demokracie zrodila takové dokumenty, jako je Rezoluce o Tonkinském zálivu,

přijata Kongresem USA (1964), která dala vládě možnost zahájit přímo vojenské akce ve Vietnamu. Nebo kongresovou rezoluci z roku 2002, která umožnila Bushovi ml. zahájit válku s Irákem. Ty byly přijaty na závěr demokratické diskuse hlasováním, avšak na základě falešných informací. Ukazuje se, že **v liberálně-demokratických státech si exekutiva zachovává možnost manipulovat zákonodárny sbor**. Stačí, když jej vystraší. Jak napsal Alexis Tocqueville v knize *Demokracie v Americe* (první vydání 1. dílu je z roku 1835), demokracie, „se v politice řídí spíše city než rozumem a opouští dlouho trvající záměr pro uspokojení chvilkové vášně“.¹¹¹

Tabulka č. 13: Největší vývozci zbraní (2006–2010)

stát	podíl na globálním exportu zbraní v %	hlavní odběratelé (podíl vývozce na dovozu)
USA	30	Jižní Korea (14 %) Austrálie (9 %) Sjednocené arabské emiráty (8 %)
Rusko	23	Indie (33 %) Čína (23 %) Alžírsko (13 %)
Německo	11	Řecko (15 %) JAR (11 %) Turecko (10 %)
Francie	7	Singapur (23 %) Sjednocené arabské emiráty (16 %) Řecko (12 %)
Velká Británie	4	USA (23 %) Saúdská Arábie (19 %) Indie (10 %)

Je ale zřejmé, že **státníci v liberálních demokraciích mají větší strach z výsledku války než autokratičtí vůdci**. Důvod je prostý: hrozí jim totiž, že příliš vysoké lidské a materiální ztráty mohou mít za následek, že nebudou opětovně zvoleni. Tim se ale opět otevírá otázka přijatelného stupně rizika a schopnosti vůdců správně analyzovat či odhadnout situaci. I státníci v demokraciích totiž mohou mít zisk z vítězné války, a to nejen volební. Proto se také „nerozpakují zahajovat imperiální války a války proti slabým autokraciím“.¹¹²

Ideologické či náboženské nepřátelství

Ideologie všech podob – zvláště pak nacionalismus, šovinismus a rasismus – mohou být **intelektuálně-psychické zdroje konfliktního chování**, které lze eskalovat až k použití ozbrojeného násilí. Jedná se o konflikty týkající se odlišných vizí způsobu života, ne o konflikty kolem zdrojů. Ideologie jako skupinové vědomí zájmů může být odrazem objektivně rozporných potřeb, nebo i fiktivních potřeb.

Ideologie produkují normy chování, které mohou být spojeny s požadavkem jejich rozšíření na jiné skupiny, národy, státy či kultury. Přinášejí zdůvodnění rozdělení **lidstva na MY a ONI**. Výsledkem však může být velmi odlišné jednání, neboť ideologie bývají vnitřně strukturované a záleží na situaci a politicích, které jejich aspekty pokládají za nejvýznamnější či nejvýhodnější. To platí i o náboženských rozdílech, toleranci a nesnášenlivosti – jak ukazuje závěrečná kapitola.

Etnická sebeidentifikace je v demokratické ideologii chápána jako příčina práva na sebeurčení – čímž se myslí vyjádření specifiky národa ve vlastním státě. Vzhledem k velkému počtu etnických skupin i národů je tato koncep-

ce v ryzí podobě nenaplnitelná. Navíc může být idea práva na sebeurčení využita nedemokratickými politiky – Adolf Hitler se jí dovolával při anexi Rakouska a odtržení pohraničí od Československa. Nacionalismus ústící v separatismus a iredentismus zůstává jednou z hlavních příčin válek.

3. Příčina násilí je v mezinárodních vztazích

Spor o teritorium a zdroje

Život ve skupinách je spojen se zajišťováním podmínek existence a reprodukce. Prvotními podmínkami jsou teritorium, suroviny (dnes jsou především zdůrazňovány ropa a plyn), potraviny, voda. V určitých koncepcích se tato skutečnost odráží v podobě představy o pudových příčinách války, neboť člověk, obdobně jako zvířata, je ovládán **instinktem obrany teritoria** – jak tvrdí například již zmiňovaný Robert Ardrey v knihách *Teritoriální imperativ* (1968) a *Adam a jeho revír* (1968).

Lze ale vidět i jiné než pudové vyjádření příčin boje o území. Jestliže extenzivní hospodaření nabízí jen o málo víc než příroda sama, může být soutěž o omezené či nedostatečné zdroje konfliktem s nulovým součtem – zisk jednoho se stává ztrátou druhého. **Teritorium může být podmínkou přežití pro všechny členy skupiny, nebo získání většího bohatství pro vládnoucí elitu.** Tuto skutečnost zaznamenávají jak antropologové, tak i teoretici imperia- lismu. Takovýto konflikt může být spojen s racionálním rozhodováním jednotlivců, skupin, tříd i států.

Mocenská rovnováha

V světě bez ústřední vlády se každý stát musí postarat o vlastní bezpečnost, což je častým zdrojem konfliktů a válek. Dnes nejnámější teoretické ztvárnění tohoto faktu přináší škola politického realismu. Název „politický realis-

mus“ je ovšem zavádějící: nejedná se o „realismus“ ve smyslu správného vnímání skutečnosti, ale o sebeoznačení skupiny teoretiků, kteří věří ve věčnost konfliktu států – ať již pro hříšnost člověka nebo kvůli neodstranitelnosti rozporuplného systému států.

U kolébky **klasické školy politického realismu** stály především knihy Reinholda Niebuhra a Hanse Morgenthaua z 30. a 40. let minulého století. Samotné **realistické paradigma** má ale mnohem hlubší kořeny, které sahají až k autorům jako byli Thukydidés, Kautilja, Niccolò Machiavelli, Francis Bacon a mnozí další.

Klasická realistická škola odvozuje násilí a války od konzervativně definované lidské přirozenosti, které je prý vlastní touha po moci, agresivita, sobectví, chamtivost, pýcha, vášeň či vztek. Organizovaní jedinci pak tyto negativní rysy umocňují: „Skupina je arogantnější, pokrytečtější, egocentrističtější a nemilosrdnější v úsilí o dosažení svých cílů než jednotlivci,“ tvrdil Niebuhr. Jestliže krédo liberální civilizace je sentimentální, pak „národy se ve skutečnosti chovají cynicky“.¹¹³

Realistická škola se později rozvětvila. **Neorealismus** či **strukturální realismus** (například Kenneth Waltz, Robert Gilpin, Richard Rosecrance) neodvozuje příčiny násilí a válek od lidské povahy, ale od upořádání světového politického systému. Zároveň vycházejí z předpokladu, že nejdůležitějším motivem chování a jednání státu není úsilí o moc nad ostatními, ale snaha zajistit si bezpečnost.

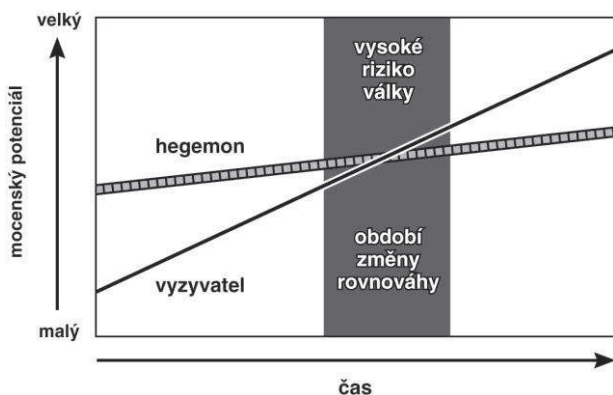
Defenzivní realismus (například Robert Jervis) se domnívá, že anarchie v mezinárodních vztazích nevede automaticky k válce. Podle této vize se státy snaží vybalancovat největší hrozby pro své zájmy, ne největší mocnost.

Agresivita není dána pouze systémem, jejím zdrojem jsou daleko více zlovolní vůdcové, nepřátelské režimy a rozhodovací patologie. Proto pravděpodobnost války klesá, když státy přijmou obranné doktríny a vojenské plány.

Ofenzivní realismus (například John Mearsheimer) nepochybuje o existenci predátorských států a vůdců, ovšem zdroje násilí vidí v systému. Agresivita vzniká proto, že státy v konkurenčním a nejistém světě vidí expanzi jako nejlepší cestu k vlastní bezpečnosti. Mearsheimer se domnívá, že nejvíce bezpečnosti stát získá v postavení hegemonie. Dodává však, že žádný stát nemá zdroje k jejímu dosažení v globálním měřítku, zvláště je-li požadována i nadvláda nad oceány. Na rozdíl od defenzivních realistů nevěří v existenci či efektivnost obranných strategií. Ofenzivní realismus je nejpravděpodobnější „realistickou cestou k válce“, sebenaplňujícím proctvím, které se projevilo například v Bushově vizi preemptivní války.

Průvrženci realistické školy se liší v názoru, které uspořádání struktury světového politického systému – hegemonistické, bipolární či multipolární – vyvolává válku. Stejná nejednota je v názorech na rovnováhu sil mezi konkrétními státy. V současnosti nejvíce diskutují ale vyvolává otázka **střídání světových hegemonů**. Tento problém popsal už Thukydides při vysvětlování příčin peloponéské války: „Za nejpravdivější důvod, i když se o něm nejméně mluví, považují růst aténské moci, který vyvolal u Lakadaimoňanů takové obavy, že se odhodlali k válce.“¹¹⁴ Obecně tuto skutečnost znázorňuje schéma číslo 1.¹¹⁵ A co se stane, jestliže jsou v tomto modelu na místo spartského hegemonu dosazeny Spojené státy a místo athénské vyzyvatele zaujme Čína?

Schéma č. 1: Změna rovnováhy ve světě a riziko války

Realistická škola mezinárodní politiky oprávněně upozorňuje na nebezpečí, které plyne z anarchistického uspořádání světa. Problematická je ovšem představa, že racionální státník musí v takovéto situaci vycházet pouze z nejhorší možné alternativy. Pak by platilo, co tvrdili už Vegetius, Cicero a Nepos: *Si vis pacem, para bellum*, chceš-li mír, připravuj válku. Racionální státník se prý tedy snaží zabránit válce tím, že zbrojí. To ale druhá strana nemusí (a podle realistické školy vlastně ani nesmí) pokládat pouze za obranný akt, a zbrojí též. **Jen výjimečně totiž zbraně, vyvinuté pro obranu, nemohou být využity pro útok.** A tak výsledkem „racionálního rozhodování“ je, že stát často věnuje větší pozornost své relativní moci ve vztahu vůči jiným státům než vlastním absolutním výhodám – a zbrojením může svou pozici oslabit.

Cyklická teorie

Tradičně velkou pozornost odborné i laické veřejnosti přitahuje **teorie velkých cyklů, která se snaží prokázat**

pravidelné opakování velkých či přímo hegemonistických válek. Tezi o cyklickém návratu válek mezi usazenou a nomádkou civilizací zformuloval již Ibn Chaldún. Již vzpomínaný Quincy Wright dospěl k závěru, že existuje přibližně padesátiletý interval mezi výbuchy velkých válek. Lewis Richardson a Pitirim Sorokin propočítali dvě staletí jako periodu od vrcholu jednoho k vrcholu dalšího cyklu. J. David Singer ve svých výpočtech dospěl k přesvědčení, že cyklickou teorii nelze potvrdit.

Arnold J. Toynbee, ale i George Modelski a řada dalších autorů, tvrdí, že za poslední půltisíciletí dochází k **výskytu velkých válek v přibližně stoletém intervalu:** 1494-1517, 1579-1609, 1688-1713, 1792-1815, 1914-1945. To by znamenalo, že **hegemonistické období trvá přibližně 60 až 90 let a války 20 až 30 let.** Tato teorie připomíná Freudovu a Lorenzovu vizi akumulace agresivní energie bez vnějších podnětů, ovšem na sociální úrovni. Podle některých teoretiků může být válečný cyklus vyvolán například tím, že mír přináší bohatství, bohatství přináší pýchu, pýcha přináší vztek, vztek přináší válku, válka přináší bídu, chudoba humanitu, humanita mír, mír přináší bohatství... (Luigi da Porto). Existují ovšem autoři, kteří spojují vyšší frekvenci válek a násilí s cyklickým poklesem a nárůstem počtu slunečních skvrn a geomagnetických bouří.

BUDOUCNOST VÁLEK

Každé rozumné odsouzení zřůdnosti války musí doprovázet úcta k těm, kteří bojovali při obraně proti agresi nebo za osvobození od neúnosného vykořisťování a útlaku. Sebeobrana je nejen oprávněná, ale i nutná – někdy dokonce k zachování lidského rodu jako kulturního druhu. **Středoevropští Slované, Židé a Rómové nemohou nikdy být dostatečně vděční oněm 140 tisícům sovětských vojáků, 33 tisícům rumunských, 3,5 tisícům československých a několika stům amerických a polských vojáků, kteří padli při osvobozování Československa.** Kdyby nebojovali, genocidní nacistický režim by v tomto prostoru Slovary, Židy a Rómy vyhladil.

Jaký byl ale smysl života německého vojáka, který zahynul u Stalingradu, či vojáka Alexandra Makedonského, který padl při tažení na Indii? A jaký smysl by měl život padlých v příštích válkách?

Války se ani v budoucnosti nedají vyloučit. Vše nasvědčuje tomu, že ani vznik strategických zbraní, ani hegemonistické postavení Spojených států ve světě nezměnily povahu mezinárodních vztahů. Svět je plný zbraní a plánu na jejich použití. Podle údajů SIPRI **v roce 2010 činily globální vojenské výdaje přibližně 1630 miliard dolarů.** To představuje růst o 1,3 % ve srovnání s předcházejícím ro-

kem – a o 50,3 % oproti roku 2001. Přitom se na světových vojenských výdajích nejvíce podílejí liberálně demokratické kapitalistické státy.¹¹⁶

Tabulka č. 14: Státy s největšími vojenskými výdaji (2010)
(v běžných cenách a směnných kurzech)

stát	výdaje (miliardy USD)	podíl na světových výdajích (%)
USA	698	43
Čína	[119]	[7,3]
Velká Británie	59,6	3,7
Francie	59,3	3,6
Rusko	[58,7]	[3,6]
Japonsko	54,5	3,3
Saúdská Arábie	45,2	2,8
Německo	[45,2]	[2,8]
Indie	41,3	2,5
Itálie	[37,0]	[2,3]
svět celkem	1531	100

Poznámka: [] = odhad SIPRI.

První dekáda 21. století zároveň naznačila některé nové tendence v přípravě a vedení válek:

- Pokračuje proměna organizace většiny armád směrem k jejich profesionální či žoldnéřské podobě.
- Nukleární zbraně se stávají „zastaralým“ vojensko-politickým nástrojem a jsou doplňovány nejadernými strategickými zbraněmi.
- Zbrojení vstoupilo do kosmu. Přípravy na kybernetickou válku směřují od narušování počítačových sítí protivníka k přeprogramování procesorů v nepřátelských

zbraňových systémech či v řídicích centrech občanské infrastruktury.

Bývaly doby, kdy se dalo říci, že státy, které na sebe nedosáhnou, žijí v přátelství a míru. Pro Kautilju, jehož *Arthaśāstra* je z 3. či 2. století př. n. l., „král, který sídlí kdekoliv na obvodu dobyvatelova území, se nazývá nepřítel. Král, který sídlí kdekoli v těsné blízkosti nepřítele, ale oddělený od dobyvatele pouze nepřítelem, se nazývá přítel.“¹¹⁷ Pro takovýto mír ale není v 21. století místo: **v důsledku globalizace jsou pro mocnosti všechny státy v dosahu.** To by znamenalo, že pravděpodobnost válek roste.

Příčiny budoucích válek

I v budoucnu může být válka vyvolána jak touhou po ovládnutí osudů ostatních lidí, národů či civilizací, tak také strachem z nadvlády někoho jiného. V současnosti se v politice sváří dvě velké ideje, které usilují o odlišnou podobu světa. **Především je to představa o tzv. vestfálském uspořádání světového politického systému, tedy o světě suverénních států, které jsou si podle mezinárodního práva rovny.** Mezinárodní právo sice nedokáže trestat všechny viníky, ale vymezuje hranice „správného“ chování. Selhání dohledu nad chováním státníků může snadno vést k válce.

V ideálním případě by to mohl být svět fungujících institucí vytvořených k prosazování mezinárodního práva, tedy především Organizace spojených národů. Je to však i svět, kde se mezinárodní právo i OSN zdokonalují. V méně ideální podobě by to měl být svět efektivního multilateralismu, tedy vzájemně výhodných dohod a spolupráce velmocí. O takovém uspořádání hovoří strategie Evropské unie *Bezpečná Evropa v lepším světě* (2003). O podobném světě multipolarity mluví ale i Peking, Dillí, či Moskva.

V řadě ohledů se této vizi též přiblížila *Národní bezpečnostní strategie*, kterou americký prezident Barack Obama podepsal v květnu 2010.

Odlíšný model světa přináší vize **globalizace římského míru**. Antický Řím v dobách své největší slávy uzavíral se svými „barbarskými“ sousedy smlouvy, které obsahovaly pro Řím výhodné podmínky. S tím, kdo takovou smlouvu neuzavřel, bylo spravedlivé válčit.

Takto měl vypadat svět globálního sousedství USA podle některých autorů a politiků po porážce Sovětského svazu ve studené válce, a to především těch, kteří se přihlásili k neokonzervatismu. Tuto vizi proklamovala i *Národní bezpečnostní strategie*, kterou podepsal americký prezident George Bush ml. v září 2002. Měl to být svět upevňování hegemonie Washingtonu, kde je správné vést preventivní či dokonce preemptivní války, a kde lze demokracii šířit barevnými revolucemi a kulomety. Je to svět vojenské převahy Spojených států, bombardování Jugoslávie, intervence v Afghánistánu, Iráku a Libyi – ale též svět obrovského a stále rostoucího vnitřního i zahraničního zadlužení USA. Svět, v němž od roku 1998 tři nové státy odzkoušely jadernou nálož.

Konflikty tohoto druhu jsou podporovány **geopolitickými stereotypy** například v podobě iluzí o celosvětově významné poloze Afghánistánu, či **strategickými mýty** typu bezprostřední hrozby z Íránu. Právě Írán se stal místem sváru vestfálského či římského pojetí světa. Jeho jaderný program vyvolává spory, jak pokud jde o zaměření – je pouze mírový, nebo i vojenský? –, tak i pokud jde o způsob řešení konfliktu. Zmíněná nová Obamova *Národní bezpečnostní strategie USA* na několika místech hovoří o rozma-

nitých prostředcích vedoucích k větší izolaci Íránu jako jediném nástroji tlaku na vládu v Teheránu – tedy vylučuje válku. Po dalších sankcích volají i některé státy Evropské unie. Sankce obsahují i rezoluce Rady bezpečnosti OSN. Pro válku proti Íránu se čas od času vysloví někteří politici či vojáci, častěji publicisté. Jisté ale je, že důsledky války s Íránem nelze odhadnout jednoznačně.

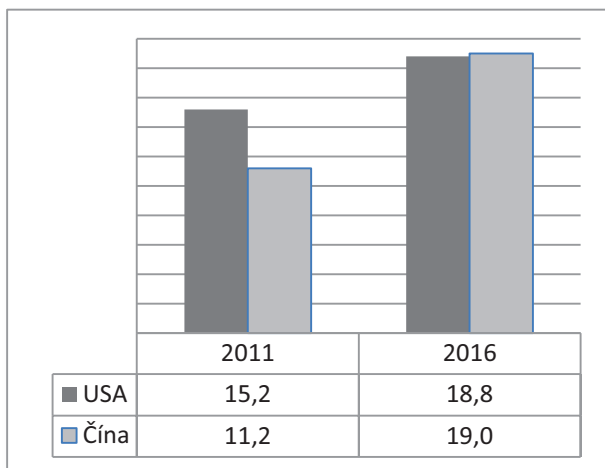
Nejvážnější otázka, která bude svírat doktrinální myšlení mocností přinejmenším v první polovině 21. století, je spojena se skutečností, že **přetrvávající vojenskou převahu Západu nad zbytkem světa bude doprovázet relativní úpadek jeho ekonomické moci**. Ve vazbě na tento problém se zdá, že o případné velké válce mohou rozhodnout čtyři faktory, přesněji řečeno jejich kombinace: výměna světového hegemonu, zbrojení, způsob života středních vrstev a úroveň politických elit Západu. **Jako velkou válkou lze charakterizovat tu, kdy na obou stranách fronty budou mocnosti schopné zasáhnout území protivníka.**

Výměna hegemonu

Podle posledních odhadů společnosti Goldman Sachs by se v roce 2030 měly státy s vyspělou ekonomikou podílet na světovém domácím produktu ze 41 %, zatímco tzv. prudce se rozvíjející ekonomiky (*Emerging markets*, EM) z 59 %. V případě USA by to mělo být 17 %, zatímco u Číny 23%.¹¹⁸ Obdobně hovoří i údaje, které zveřejnil **Mezinárodní měnový fond**: graf číslo 2 upozorňuje, že **z ekonomického hlediska by „americké století“ mělo skončit v roce 2016**.¹¹⁹ Zároveň lze předpokládat, že Peking bude mít i nadále největší devizové rezervy na světě, zatímco Washington bude největším světovým dlužníkem.

Proti Západu se obrací to, co se celá desetiletí jevílo jako důkaz převahy. *Outsourcing* průmyslové výroby do zahraničí, kde je levnější pracovní síla, zvyšoval zisky malé skupiny akcionářů a vrcholového managementu, zatímco střední vrstvy našly své uplatnění ve službách. Jenže **taková ekonomika funguje pouze tehdy, když je zachováno postkoloniální rozdělení světa na centrum a periferii.**

Graf č. 2: HDP USA a Číny
(v biliónech dolarů USA)

Ekonomika představuje výchozí základnu či limit moci státu. Proto lze tuto situaci vnímat jako **omezení suverenity v rozhodování Washingtonu.** A první zákon světové politiky, o němž psal v šesté kapitole citovaný Thukydides v *Dějínách peloponéské války*, varuje: **střídání hegemonů**

je nejcitlivější období v mezinárodních vztazích, kdy nejvíce hrozí velká válka.

Vojenská síla

Podle SIPRI činily v roce 2010 **výdaje tzv. demokratického Západu**, tedy Severní Ameriky, západní a střední Evropy, **63,6 % globálních vojenských výdajů**. Ze 43 % se v roce 2010 na celosvětových vojenských výdajích podílely Spojené státy. Za první dekádu 21. století vzrostly vojenské výdaje USA o 81,3 % a dosahují dnes 4,8 % HDP. I když vývoj výdajů v Rusku je obdobný – růst o 82,4 % a dosažení úrovně 4,0 % HDP – v absolutních hodnotách se jedná o výdaje v jiných řádech: výdaje Spojených států jsou téměř dvanáctkrát vyšší než výdaje Ruska.¹²⁰

Z těchto údajů vyplývá, že **sice ekonomická hegemonie USA končí, ale vojenská hegemonie, kterou Spojené státy získaly po skončení studené války, trvá**. A sázka na udržení vojenské převahy se též nemění: informace Bílého domu uvádějí, že **ve fiskálním roce 2012 bude v USA na výzkum, vývoj, testy a vyhodnocování nových zbraní vydáno 75,3 miliardy dolarů**¹²¹ – což je více, než podle SIPRI činí celý vojenský rozpočet Ruska. Přestože Spojené státy oficiálně zastavily vývoj nových jaderných zbraní, pokračuje vývoj, testy a výstavba nových strategických systémů. To platí také o unitárně pojaté protiraketové obraně, byť Obamova slova o restartu vztahů s Ruskem či formulace o kooperaci s Ruskem v nové doktríně NATO slibovaly něco jiného.

Tyto **obrovské výdaje na zbrojení jsou bezuzdným plýtváním**, a to dokonce v době ekonomických problémů. Jenže omezit je nelze, právě proto, že jsou hospodářské problémy: **vojensko-průmyslový komplex je jedním z má-**

la odvětví, které v USA výborně funguje. Steven Hook odhaduje, že **vojensko-průmyslový komplex dává ve Spojených státech práci dvěma miliónům lidí.**¹²²

I když jsou Spojené státy největším vývozcem zbraní, je tu problém: nejmodernější konvenční zbraně a strategické zbraně obecně nelze prodávat, neboť nikdy nelze zcela vyloučit jejich využití proti dodavateli či kopírování. Jsou-li jimi zaplněny sklady, pak lze buď zastavit vývoj a výrobu, nebo je zničit – anebo je použít. Proto mají moderní zbraně zakódovanou nebezpečnou vlastnost, že budou použity. Třeba proti stále mohutnějšímu ekonomickému konkurentovi, **Číně, jejíž výdaje na obranu jsou podle odhadů SIPRI přibližně 5,9krát menší než výdaje USA.**¹²³

Střední vrstvy

To, co se ekonomům nejdříve jevilo jako krize hypoteční, potom jako finanční a dnes jako dluhová krize otřásající tu dolarem, jindy eurem či librou, je ze sociologického hlediska **krize životního způsobu středních vrstev.** Zpravidla se v této souvislosti hovoří o federálním dluhu v USA ve výši přes 14 biliónů dolarů.

Jenže Spojené státy mají ještě další problémy. Předně je to skutečnost, že **podle oficiálních údajů přibližně 4,5 biliónu z tohoto dluhu je v zahraničí.** Z této částky plných 26 % drží kontinentální Čína (Hongkong další 3 %), Japonsko 20 %, Velká Británie 5,5 %, ropní exportéři 4,6 %, Brazílie 4,3 % atd.; Rusko „pouze“ 3,8 %.¹²⁴ A pak jsou to **dluhy amerických domácností.** Podle agentury Bloomberg jsou největší od Velké deprese a už v roce 2007 vzrostly na úroveň současného federálního dluhu, tedy 14 biliónů. Tehdy se dluhy domácností přiblížily 140 % disponibilních

příjmů, přičemž tyto dluhy tvořily více než dvojnásobek úspor amerických domácností.¹²⁵

Střední vrstvy nejen USA, ale celého Západu žijí na dluh. Na dluh státu doma i v zahraničí a na svůj osobní dluh. Blíží se čas, kdy na udržení jejich životní úrovně nikdo nepůjčí. Jenže **spokojenost středních vrstev je základem legitimacy západní demokracie.** Jsou základnou liberálně-konzervativního konsensu ať již jako aktivní voliči, nebo svou pasivitou. Cítí se svobodné, neboť mají prostředky na realizaci často uměle vytvořených potřeb. Když se prohloubí rozklad jejich životního způsobu, koho budou volit? Zvýšená volební účast v reakci na krizi ve Výmarské republice přivedla k moci Hitlera.

Nejsnáze se zvýší práh bolestivosti při restrukturalizaci životního způsobu, když jsou střední vrstvy vystrašené obrazy o nebezpečí ze zahraničí. To bylo už mnohokrát v dějinách odzkoušeno. Vylekaní lidé podruhé hlasují pro Bushe ml., hlasují pro vyšší vojenské výdaje, pro válku. Za války lze téměř bez odporu životní způsob upravit. A při troše štěstí i zbavit se zahraničního věřitele.

Kvalita elit

Každý z těchto faktorů sám o sobě nepředstavuje bezprostřední ohrožení míru. Fakt, že se z Číny stává ekonomicky nejmocnější stát, nevylučuje, že při vzájemné závislosti na tom Spojené státy mohou vydělat. Zbrojení lze omezit a dát vojensko-průmyslovému komplexu třeba ziskové státní zakázky v oblasti ekologie. Restrukturalizaci životního způsobu středních vrstev lze možná rozložit do delšího času a část zátěže z této změny přenést i na bohaté. Jenže je tu ještě jeden velký problém: **Západ prožívá hlubokou krizi strategického myšlení elit.**

Stačí se podívat na poslední čtyři války: bombardování Jugoslávie (1999), intervence v Afghánistánu (2001), Iráku (2003) a Libyi (2011). Lze započítat i útok Izraele na Libanon (2006). Všechny začaly bez jasného politického zadání, věcné politické, sociální a vojenské analýzy. S výjimkou začátku války v Afghánistánu také arogantně bez dostatečného diplomatického krytí. A vojenský výsledek je zcela nejasný. Politické důsledky posilují chaos ve světě.

Rozklad strategického myšlení je dán už tím, co by se dalo nazvat **krizí školství** založené na představě, že „je nutné zbavit se memorování, žáky a studenty je třeba učit tvořivě uvažovat“. Tento líbivý slogan je ale ryzí propagandistický produkt. Výraz „memorovat“ má pejorativní zbarvení, které sděluje, že je něco špatně. Ve skutečnosti ale ono „bezduché memorování“ může být prosté učení se faktům či slovíčkům. A nad čím lze tvořivě uvažovat, když ne nad fakty? Tvořivost, zvláště v sociálních vědách, se musí opírat o vědění. Uvolňovat fantazii bez znalostí, to je v nejlepším případě cesta k umění, nikoliv k analýze.

Politika ale potřebuje analýzu. Analýzu opřenou o relevantní fakta, což jsou fakta nejen pravdivá, ale i významná. Významná znamená důležitá – tedy vybraná podle určitých kritérií. Tato kritéria opět potřebují znalosti. A talent. Specifický talent. Slabost tedy není jen ve znalostech věcných faktů, ale i ve filosofii, která má pomoci fakta analyzovat. Tato filosofie chybí z mnoha důvodů. Jedním z nich je liberální demokracie.

Volební systém na Západě má v sobě zabudovány dvě bariéry, které brání rozvoji strategického přístupu: **volební marketink** a časování. Marketing je bezprostředně spojen s degenerací voleb na soutěž mediálních agentur. Rozvoj

komunikací vedl postupně k tomu, že volby vyžadují prodej jednoduchých hesel co největšímu množství občanů. Tedy marketingovou kampaň, která prodává stranické vůdce v podobě balíčku oblíbených očekávání. Pověštině se heslář snaží postihnout potřeby co nejvíce lidí. Krátkodobé potřeby hedonistických středních vrstev.

Časování voleb je dalším zdrojem krize strategického myšlení západních elit. Je zřejmé, že objednávka na politického vůdce je limitována dvěma (poslanec Kongresu USA) až pěti lety (prezident Francie). To znamená, že případná strategie je časově vymezena na dva až pět let. Jenže skutečná sociálně tvořivá koncepce vyžaduje alespoň střednědobé plánování. Řádově deset let. Liberální systém, který má chránit před diktátory svou častou výměnou jednotlivců – byť v rámci jedné skupiny – vyžaduje změnu: tváří, hesel, přístupu. To je všechno, jen ne vhodné prostředí pro rozvoj skutečného strategického myšlení.

Státník v liberální demokracii **nemá k dispozici nástroje na plnění střednědobých až dlouhodobých záměrů**. Ze sociální tvořivosti mu zbyl jen zápas o rozpočet. A zápolení o rozpočet bylo zúženo na dohadování účetních. Tak trochu to vypadá jako indiánská vojenská demokracie. Tam si také v době míru mohl každý dělat, co chtěl, a náčelník mohl jen mluvit; v době války ale všichni museli náčelníka poslouchat. Tedy opět je tu válka jako svůdná vábnička.

Je zřejmé, že důvodů k válce může být mnoho. Vedle uváděného tradičního mocenského konfliktu o nadvládu to může být i boj o suroviny nebo etnický zápas.

Zápas o suroviny

Má-li být svět 21. století místem konfliktů o suroviny, pak k tomu má lidstvo mnoho příležitostí. Jako *casus belli*,

důvod k válce, bývají v této souvislosti především uváděny **spory o ropu**, byť i konflikty o jiné suroviny mohou eskalovat do války. Často se hovoří o **nedostatku vody coby možné příčině války**. Zatím se však zdá, že techniky na získávání pitné vody jsou levnější než válka. Nedostatek vody by ale mohl být záminkou k válce z jiných důvodů.

Dramatická *sekuritizace* kdysi především podnikatelských témat spojených s ropou a plynem je šlágrm bezpečnostních studií posledních dvou desetiletí. **Energetická bezpečnost – jistota dodávek ropy, plynu a elektřiny, a to za přijatelné ceny (někdy doplňovaná o ekologicky přijatelnou těžbu a dopravu)** – začala být skloňována ve všech pádech. Otázka je to mimořádně závažná, a nejen proto, že se jedná o zisky ropných gigantů. Ve hře je také **udržení legitimacy liberálních režimů, což je možné pouze při zachování či zvyšování životní úrovně středních vrstev**.

Téma energetické bezpečnosti má i své bezprostřední vojenské vyjádření: podle některých propočtů připadal během 2. světové války na jednoho vojáka Spojených států jeden galon benzínu na den, během války v Perském zálivu (1990-1991) to byly čtyři galony a za současné války v Afghánistánu a Iráku je to 16 galonů benzínu na vojáka denně. To vše na pozadí bouřlivých diskusí o růstu spotřeby ropy i plynu a omezených globálních zásobách těchto surovin. Proto se v posledních letech otázky energie výrazně zpolitizovaly – a někdy dokonce zmilitarizovaly.

Podle Michaela Klareho se aktuální mezistátní územní spory o ropu či plyn týkají na Středním východě i ve Střední Asii 12 míst, na Dálném východě a v jihovýchodní Asii pěti a v Africe čtyř oblastí, v Latinské Americe se spory vedou o dvě lokality.¹²⁶ K tomu je nutné připočíst ještě ob-

last Arktidy. Analytici i politici se učí mořské právo, zvláště pak, co je to kontinentální šelf: na pořad dne se dostávají spory o práva těžby v Severním ledovém oceánu.

Etnický zápas

V dnešním světě existuje přibližně 200 států a 300 až 400 národů – záleží na způsobu jejich definování. Z těchto čísel vyplývá, že každý národ nemá svůj stát. I když se přijme zásada, že státotvorný národ je pouze ten, v jehož jazyce lze provozovat úspěšnou univerzitu – tedy pěstovat alespoň hlavní vědní obory –, stále ještě tu zůstává například přibližně 30 miliónů Kurdů bez vlastního státu. Dále jsou tu hranice států, které procházejí územím, na němž je převaha jednoho národa, či dva státy s jedním dominujícím národem. Podle výpočtů Paula Hutha bylo na konci 20. století 17 % z mezistátních pozemních hranic předmětem sporů; z mořských hranic jich bylo pouze přibližně 38 % oficiálně delimitováno a 39 států bylo zataženo do sporů o 33 ostrovů či souostroví.¹²⁷

V červnu 2006 otiskl americký časopis *Armed Forces Journal* článek Ralphse Peterse *Krvavé hranice*.¹²⁸ Peters si z pásu nejistoty, vedoucího od Konga přes Kosovo na Kavkaz či od Staré Planiny v Bulharsku až po Himaláje, vybral oblast Středního východu. Tam prý není největším problémem islám, ale hranice, které jsou, obdobně jako v Africe, „nejvíce svévolné a matoucí“.

Je zřejmé, že koloniální mocnosti vytvořily svět, v němž mnohé hranice jsou nepřírozené jak z etnického, tak i historického či geografického hlediska. Že za spravedlivé jsou pokládány pouze díky zvyku a kvůli obavě z násilí, které by mohlo případné změny provázet. Problémem totiž je, že

lidstvo zatím nenašlo způsob, jak významně měnit hranice bez hrubého nátlaku či přímo války.

Válka jako atavismus

Jenže ani nové zbraně, ani historické recidivy, ale ani globalizace nemusejí být důvodem k válce – jako jím v minulosti nebyly zbraně a ekonomický rozvoj samy o sobě. Jestliže se válka v lidských dějinách opakuje, opakuje se i mír. To znamená, že **lidská přirozenost, státní uspořádání či světový systém jsou v určité konstelaci příčinou války, v jiné pak příčinou míru.** Proč bývalá velmoc Švédsko od roku 1809 až do své současné intervence do afghánských záležitostí řešila své mezinárodní spory bez války? Proč Švýcarsko od roku 1815 neválčí? Podle některých autorů od počátku 16. století nevedla jedna pětina států válku. To není mnoho, ale je to fakt.

Odvozovat z faktů zbrojení či z historie, že lidé jsou sobečtí, agresivní a krutí, je stejný nesmysl, jako tvrdit, že lidé jsou altruističtí, obětaví a laskaví. Někteří lidé jsou krutí i válkychtiví, jiní laskaví či pacifističtí. Definice člověka zahrnuje velice široce odstupňovanou úroveň inteligence, emoční výbavy, temperamentu i estetického citění, ale také kombinací těchto dispozic. Platí-li Frommova teze, že **člověk je primát, jehož chování je nejméně řízeno pudy a nejvíce rozumem** (tedy stále hodně řízen pudy a pořád nedostatečně řízen rozumem), pak lze předpokládat, že se jeho schopnost jednat racionálně a mravně vyvíjí, ovšem pomalu. Tato **evoluční a zároveň pluralistická definice člověka** předpokládá, že biologické a psychické dispozice jsou ovlivňovány sociální strukturou a výchovou, přičemž individuální odchylky nejrůznějšími směry od aktuální „civilizační normálnosti“ jsou zákonité.

Snad nejdůležitějším důvodem toho, že se vědci nedokáží shodnout na tom, jaká je příčina válek, je prostý fakt, že těchto příčin je více a mohou vystupovat i v různých variantách propojení. V takovéto situaci **nejdůležitějším úkolem teorie není nalezení jedné příčiny války, ale určení podmínek, za nichž se stává válka možnou.**

Nelze popřít skutečnost, že etnologové, archeologové i antropologové ve své většině tvrdí, že lidé mezi sebou bojovali již v dobách, kdy se formoval kulturní člověk. Právě tak je ale zřejmé, že **skutečné dějiny lidstva nezačínají vražděním bližních, ale domestikací zvířete a zemědělstvím** – a mají podobu vývoje díky hospodářskému, technickému a vědeckému pokroku. A to i přesto, že historici častěji zaznamenávají do letopisů zbořená města a vyvražděné národy než práci rolníka, řemeslníka či učitele. Dělná práce, která patří k základům státu, však nevytvořila pouze profesionální vojáky, ale i filosofy, lékaře, umělce. Otevřela cestu ke skutečné humanizaci člověka. Lidské dějiny nejsou jen válka, ale i tvůrčí spolupráce na individuální a mezistátní úrovni.

Dá se říci, že **vnitrodruhové zabíjení bylo vlastní člověku jako přírodnímu živočichu** ještě před vznikem *homo sapiens sapiens* – a **mír by mohl být výsledkem rozvoje lidské civilizace, kultury, humanismu**. Biologický, psychologický a sociální determinismus pouze informuje, že **válka je atavismus**, tedy jev, který by mohl být překonán civilizačním vývojem.

Svět bez válek

Plútarchos vypráví, že se moudrý Kineas zeptal krále Pyrrha, co bude dělat, až porazí Římany. Pyrrhos odpověděl, že se stane pánem celé Itálie. Kineas se dále optal, co

bude král dělat potom. Pyrrhos řekl, že zamíří na Sicílii. Kineas se zeptal, zda je Sicílie konečným cílem snažení. Pyrrhos odvětil, že zamíří na Libyi a Kartágo. Co budeme dělat potom, vyzvídal dále Kineas. „Pak si pořádně odpočineme, můj drahý, každý den bude džbán v ruce a družně se spolu povyrazíme,“ odpověděl Pyrrhos. A Kineas králi řekl: „Co nám tedy nyní stojí v cestě, chceme-li sedět u džbánu a společně si pohovět, jestliže už máme vše, k čemu nám má dopomoci krev, velká námaha a nebezpečí, přičemž bychom nejdříve musili druhým lidem způsobit mnoho utrpení a také sami mnoho zkusit?“

Plútarchos ovšem dobře věděl, že existuje „vrozená nemoc vládců, touha po zvětšování moci“.¹²⁹ Je zřejmé, že válku propagují sociální skupiny a politici, kteří s konkrétním konfliktem spojují své sobecké zájmy. Popírat existenci takových lidí a skupin je pouze ideologickou zaslepeností. **Humanistická politika je taková politika, která nepopírá negativní vlastnosti člověka, ale podporuje to dobré v něm. Režim je tehdy humanistický, když zjednodušuje cestu k moci těm lidem, kteří vnímají lidská práva jako zajištění spravedlnosti,** ne jako propagandistické heslo.

Takovýmto režimem liberální demokracie není. Ta se pouze snaží stanovit pravidla nekrvavé konkurence politických skupin, přičemž nemá zabudovány mechanismy obrany před úspěchem sobeckých či hloupých jedinců a skupin. Naopak, **rostoucí potřeba peněz a masových sdělovacích prostředků pro provoz tohoto režimu posiluje oligarchizaci liberální demokracie.** Rozhodně neznamená vyloučení války.

Ze všech poznatků o válečných hrůzách lidstvo zatím neodvodilo závěr, že je válku třeba ze sociálního chování

odstranit. Řada údajů přitom naznačuje, že se **zvýšuje nebezpečí z důsledků válek a jejich příprav**. Zbraně se stávají stále ničivější, a přestože jsou ty nejzhoubnější využívány zatím jen k odstrašení, nelze zaručit, že nebudou použity iracionálně, se sebevražděnými důsledky pro celé lidstvo. Také **materiální náklady na přípravu válek rostou, přičemž se nepodlamuje pouze státní ekonomika, ale vyčerpávají se i omezené přírodní zdroje**.

Aktuální situace v Afghánistánu a Iráku ukazuje, že **budovat mír je mnohem obtížnější než válčit**. Zabránit dalším zničujícím válkám vyžaduje respektovat všechny roviny jejich zdrojů – ať již na úrovni světové politiky, státního režimu či povahy člověka.

- **Povaha mocenské rovnováhy ve světové politice vyžaduje, aby iniciativy v oblasti odzbrojení předkládal nejsilnější stát či koalice.**

Návrhy slabších nejen nebývají respektovány, ale snadno mohou vést k tomu, že je silnější zneužije ke svým mocenským cílům. Zároveň **odzbrojování vyžaduje respektovat rovnováhu sil**. Jakákoliv snaha zneužít odzbrojování, a to i jaderné, k získání převahy, nejen celý proces omezování arzenálů diskredituje, ale vyvolává též zpětnou reakci ať již v podobě nového kola závodů ve zbrojení, nebo přímo v ozbrojeném konfliktu.

Odzbrojování musí být postupné. Důvěra mezi mocnostmi se vytváří pomalu na základě praktických zkušeností, ne prohlášení. Jen postupně se může vyvářet nová, nižší a transparentnější hladina rovnováhy sil. Také technická stránka likvidace zbraní vyžaduje postupnost. **Rovnováha sil mocností jako zdroj relativní stability světové**

ho systému musí pak být nahrazována stále dokonalejším a respektovaným mezinárodním právem.

- **Vnitrostátní režim musí být uspořádán tak, aby omezoval vliv na vládu těch skupin, které vydělávají na šíření nenávisti, strachu, zbrojení a na válkách.**

Těchto cílů lze dosáhnout v kapitalistických podmínkách jen omezeně. Ale i v něm jsou vedle široké veřejnosti i části mocenských elit – a to i mezi kapitalisty –, které na militarismu či válčení nejen nevydělávají, ale přímo prodělávají. **Oslabování pozic vojensko-průmyslového komplexu** – jeho lobbistů a politických, ale také kulturních představitelů – je nutnou podmínkou odstranění válek. V duchu odkazu Sigmunda Freuda a Williama Jamese by lidé, kteří nedokáží potlačit svoji touhu po dobrodružném životě či potřebují nebo vyžadují k výchově a vzdělávání disciplínu, měli být využíváni na prospěšné aktivity typu amerických mírových sborů.

Zároveň nelze zapomínat, že **jedinou obranou proti občanské válce je sociálně spravedlivý režim**. Dlouhodobé potlačování lidských práv, vykořisťování a útlak, nutně vedou k vyostřování rozporů do podoby konfliktů, které mohou být i ozbrojené. Z druhé strany pak spravedlivé sociální uspořádání musí být schopné sebeobranu proti jedincům a skupinám, které chtějí získat neoprávněné výhody a privilegia.

- **Bezpodmínečně nutná je cílevědomá výchova k míru.** Je potřebné neustále připomínat krutost války a válečné zločiny. Neetický charakter oslav válečných hrůz, kult zbraní, kultura, činící ze zabíjení lidí zábavu, cynická propaganda – to vše by mělo být předmětem neustálé nekompromisní kritiky.

Potřebná je také **občanská iniciativa k mobilizaci parlamentních i mimoparlamentních sil**, které by nepřetržitě kritizovaly agresivní války a demaskovaly politiky i sociální skupiny, profitující z válek. Neméně významné je **vyvíjet trvalý tlak na ty masové sdělovací prostředky, zvláště pak televizi, které šíří právní nihilismus či propagují militarismus a válku.**

Válečná chronologie¹³⁰

doba kamenná	šíp a oštěp s kamenným hrotem, sekera
doba bronzová	meč, luk, brnění, organizace armád, kůň
cca 2700 – 2200 př. n. l.	první falanga, skládaný luk; první stálá armáda, Sumer
cca 1700 př. n. l.	válečný vůz
doba železná	téměř nepřetržitě války, pravidelné odvozy do armády, vojenské štáby, totální války
cca 800 př. n. l.	řecká falanga, galéra ve Středomoří
cca 650 př. n. l.	řecká triéra
cca 400 př. n. l.	první použití katapultu a onager
cca 500 př. n. l.	první kuše, Čína, Řecko
475 – 221 př. n. l.	Válčící státy, Čína, cca 10 miliónů mrtvých
cca 300 př. n. l.	začátek římských legií
184–205 n. l.	Povstání žlutých šátků, Čína, cca 3-7 miliónů mrtvých
cca 270	kompas v Číně (Evropa okolo roku 1200)
cca 675	řecký oheň, Byzanc
755–763	An Lušanovo povstání, Čína, 33 – 36 miliónů mrtvých
cca 850	střelný prach, Čína; nová kuše, Francie
cca 900	těžká jízda
989	Synod v Cahrroux, zásady Božího míru
1000–1027	Invaze Mahmúda z Ghazny do Indie, 2 milióny mrtvých
1027	Toulougeský koncil, zásady Božího příměří

1112	první záznam o použití děl na střelný prach, Čína
1132	bambusová mušketa, Čína
1139	Druhý lateránský koncil, zákaz užívání kuší v bojích mezi křesťany
1360–1405	Tamerlánovy výboje, 7 – 20 miliónů mrtvých
13. století	rakety, Čína
13. století	Mongolská expanze, 30 – 60 miliónů mrtvých
cca 1320	dělo na střelný prach v Evropě
cca 1350	děla na lodích, Evropa
cca 1350	začátek ručních prachových střelných zbraní, arkebuzy
cca 1400	rozšíření dlouhých luků předznamenalo konec rytířstva (Bitva u Azincourtu, 1415)
cca 1450	muškety, konec luků
cca 1490	drážková hlaveň
1562–1598	Hugenotské války, 2 – 4 milióny mrtvých
1592–1598	Japonská invaze do Koreje, 1 milión mrtvých
17. století	pravidelné armády v Evropě – poprvé od pádu Římské říše; galeona začíná nahrazovat galéru
cca 1600	malé zbraně na střelný prach prorážejí každé brnění
1616–1662	Dynastie Čching proti dynastii Ming, Čína, 25 miliónů mrtvých
1618–1648	Třicetiletá válka, 3 – 11,5 miliónu mrtvých
cca 1620	křesadlové zámky
1690	bajonet

1776	první válečné použití ponorky (na lidský pohon), USA
1784	šrapnel
1804–1815	<i>Napoleonské války, 3,5 – 6,5 miliónu mrtvých</i>
1805	torpédo
1812	válečná loď na parní pohon, USA
1814	moderní generální štáb, Prusko
1816–1828	<i>Čakova expanze, jižní Afrika, 2 milióny mrtvých</i>
1827	zavedení nábojů
1835	revolver
1859	pancéřovaná fregata
1862	první kulomet
1863	Mezinárodní červený kříž
1851–1864	<i>Tchajpchingské povstání, Čína, 20 miliónů mrtvých</i>
1863	první mechanická ponorka, Francie
1882–1898	<i>Expanze Menelika II., Etiopie, 5 miliónů mrtvých</i>
1884	bezdýmný střelný prach
1899	1. haagská konference
1900	kulomet
1910–1920	<i>Mexická revoluce 1 – 2 milióny mrtvých</i>
1914–1918	<i>1. světová válka, 20 miliónů mrtvých</i>
1915	plyn jako zbraň (slzný plyn, Francie), automatické pušky a pistole
1916	použití tanků, Velká Británie

1917	strategické bombardování, letadlová loď (upravený křižník), Velká Británie
1918	samopaly, Německo
1917–1921	Občanská válka v Rusku a zahraniční intervence, 10,5 miliónu mrtvých
1928	Briandův-Kelloggův pakt zakazující válku
1928–1949	Čínská občanská válka, 1,3 – 6,1 miliónu mrtvých
1937–1945	Čínsko-japonská válka, 20 miliónů mrtvých
1935	radar k detekci letadel
1939	helikoptéra
1939–1945	2. světová válka, 60 – 72 miliónů mrtvých
1940	parašutisté jako vojenský výsadek, Německo, kazetové pumy, Německo; strategické bombardování civilního obyvatelstva, USA-Velká Británie
1944	první užití střel s plochou dráhou letu V-1, první užití raket V-2, první nasazení stíhačky s proudovým motorem, Německo
1945	OSN
1945	použití jaderné pumy, USA
1948	mezikontinentální bombardér, USA
1949	jaderná puma, SSSR
1950–1953	Korejská válka, 2,5 – 3,5 miliónu mrtvých
1952	termonukleární puma, USA
1952	jaderná puma, Velká Británie
1954	jaderná ponorka, USA

- 1955 balistická raketa s jadernou náloží na ponorce, SSSR.
- 1957 1. družice – mezikontinentální raketa, SSSR
- 1959 špionážní družice, USA
- 1960 balistické rakety na jaderné ponorce, mnohonásobné nálože (MRV), USA
- 1960–1973 *Vietnamská válka, 1,75 – 2,1 miliónu mrtvých***
- 1961 letadlová loď na jaderný pohon, USA
- 1963 *Smlouva o zákazu zkoušek jaderných zbraní v atmosféře, v kosmickém prostoru a pod vodou*
- 1964 jaderná puma, Čína
- 1967–1970 *Nigerijská občanská válka, 1 milión mrtvých***
- 1968 protiraketové rakety, SSSR
- 1968 *Smlouva o nešíření jaderných zbraní (NPT), platnost od roku 1970*
- 1970 mnohonásobné samostatně naváděné nálože (MIRV), USA
- 1971 *Bangladéšská osvobozenecká válka, 0,3 – 3 milióny mrtvých***
- 1972 užití laserem naváděných pum, USA
- 1972 smlouva SALT 1; *Smlouva o omezení systémů protiraketové obrany (ABM), SSSR a USA*
- 1972 *Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických, biologických a toxických zbraní a o jejich zničení (BTWC), platnost od roku 1975*
- 1974 jaderná nálož, Indie

1978	první družice GPS, USA (1995 operační kapacita)
1979-?	<i>Afghánská občanská válka se zahraniční intervencí, 1,5 – 2 milióny mrtvých</i>
1980–1988	<i>Irácko-iránská válka, 1 milión mrtvých</i>
1983–2005	<i>Druhá súdánská občanská válka, 1 milión mrtvých</i>
1987	binární chemické zbraně, USA
1987	<i>Smlouva o likvidaci raket středního a kratšího doletu</i> , USA a SSSR
1991	smlouva <i>START 1</i> , USA a Rusko
1991	první užití střel s plochou dráhou letu nového typu, USA
1993	<i>Smlouva o zákazu vývoje, výroby, hromadění a použití chemických zbraní a o jejich zničení</i> (CWC), platnost od roku 1997
1996	<i>Smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek</i> (CTBT), zatím nevstoupila v platnost
1998	jaderná puma, Pákistán
1998–2007	<i>Druhá válka v Kongu 3,8 – 5,4 miliónu mrtvých</i>
2001	USA vypověděly <i>Smlouvu o omezení systémů protiraketové obrany</i> (ABM)
2002	výstavba globální Národní protiraketové obrany USA
2006	jaderná nálož, KLDL
2010	podepsána smlouva nový <i>START</i> , USA a Rusko
2010	vojenský kosmický bezpilotní raketoplán, USA

Odkazy

- ¹ SIPRI Yearbook 2006. *Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 110–111 a *SIPRI Yearbook 2011. Summary*, s. 4-5 – <http://www.sipri.org/yearbook/2011/files/SIPRIYB11summary.pdf>
- ² Čísla, týkající se intervencí v Afghánistánu, Iráku a Pákistánu, se velmi liší podle zdroje. V tomto případě jsou citována data z *The Costs of War since 2001: Iraq, Afghanistan, and Pakistan. Executive Summary*. Watson Institute of Brown University. June 2011, s. 3 a 5.
- ³ Viz LEVY, Jack S., THOMPSON, William R.: *Causes of War*. Chichester; Malden: Wiley-Blackwell, 2010, s. 11.
- ⁴ Viz ECKHARDT, William: *Civilizations, Empires and War. A Quantitative History of War*. London: McFarland, 1992. Citováno podle ROURKE, John T: *International Politics of the World Stage*. (USA): Dushkin/McGraw-Hill, 1997, s. 338.
- ⁵ Viz KEELEY, Lawrence H.: *War Before Civilization: the Myth of the Peaceful Savage*. New York: Oxford University Press, 1996.
- ⁶ Viz GAT, Azar: *War in Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 336.
- ⁷ LORENZ, Konrad: *Takzvané zlo*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 203-204.
- ⁸ HOWARD, Michael: *Válka v evropské historii*. Brno: Barrister & Principal, 1997, s. 6.
- ⁹ GAT, Azar: *War in Human Civilization*. Citované vydání, 2006, s. 378.
- ¹⁰ DUPUY, R. Ernest, DUPUY, Trevor N.: *Vojenské dějiny. The Harper Encyklopedie*. Sv. 1. Praha: Forma, 1996, s. 30.
- ¹¹ GABRIEL, Richard A., METZ, Karen S.: *A Short History of War. The Evolution of Warfare and Weapons*. Carlisle Barracks: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, 1992 – <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/gabrmetz/gabr0001.htm>
- ¹² MACHIAVELLI, Niccolò: *Úvahy o vládnutí a o vojenství*. Praha: Naše vojsko, 1986, s. 130.
- ¹³ HOWARD, Michael: *Válka v evropské historii*. Citované vydání, s. 22-23, 32 a 36.

-
- ¹⁴ Viz KENNEDY, Paul: *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické proměny a vojenské konflikty v letech 1500–2000*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 81 a 132.
- ¹⁵ Viz GAT, Azar: *War in Human Civilization*. Citované vydání, 2006, s. 474 a 476.
- ¹⁶ GAT, Azar: *War in Human Civilization*. Citované vydání, 2006, s. 482.
- ¹⁷ HOWARD, Michael: *Válka v evropské historii*. Citované vydání, s. 44 a 51.
- ¹⁸ MARX, Karel: *Kapitál. Díl I*. Praha: Svoboda, 1978, s. 729-730.
- ¹⁹ DUPUY, R. Ernest, DUPUY, Trevor N.: *Vojenské dějiny*. Sv. 1. Citované vydání, s. 526.
- ²⁰ DUPUY, R. Ernest, DUPUY, Trevor N.: *Vojenské dějiny. The Harper Encyklopedie*. Sv. 2. Praha: Forma, 1997, s. 812.
- ²¹ GABRIEL, Richard A., METZ, Karen S.: *A Short History of War*. Citované vydání.
- ²² HOWARD, Michael: *Válka v evropské historii*. Citované vydání, s. 109.
- ²³ VESELÝ, Zdeněk: *Dějiny mezinárodních vztahů*. 2. upravené vydání. Praha: Aleš Čeněk, 2010, s. 265.
- ²⁴ DUPUY, R. Ernest, DUPUY, Trevor N.: *Vojenské dějiny*. Sv. 2. Citované vydání, s. 1101 a 1327.
- ²⁵ CLAUSEWITZ, Carl von: *O válce*. Praha: Academia, 2008, s. 39 a 36 (tučně autor této eseje).
- ²⁶ Tamtéž, s. 36.
- ²⁷ Sun-c': *Umění války. The art of war*. Brno: B4U, 2008, s. 46 (i s. 54), 23, 72 a 22.
- ²⁸ GAT, Azar: *War in Human Civilization*. Citované vydání, 2006, s. 424.
- ²⁹ BRODIE, Bernard: *Implications for Military Policy*. In: *The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order*. Ed. by B. Brodie. New York: Harcourt, Brace and Co., 1946, s. 74.
- ³⁰ Sun-c': *Umění války*. Citované vydání, s. 20.
- ³¹ Podle U.S. Department of Energy – <http://www.cfo.doe.gov/me70/manhattan/1945.htm> a *The Avalon Project at the Yale Law School* – http://avalon.law.yale.edu/20th_century/mp10.asp
- ³² The Arms Control Association – <http://www.armscontrol.org/factsheets/nucleartesttally> (doplněno).

-
- ³³ GALBRAITH, John K.: *Společnost hojnosti*. Praha: Svoboda, 1997, s. 162.
- ³⁴ CARTER, Ashton B., MAY, Michael M., PERRY, William J.: *The Day After. Action in the 24 Hours Following a Nuclear Blast in an American City*. A Workshop of the Preventive Defense Project, April 19, 2007, s. 7 a 8 – http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/dayafterworkshopreport_may2007.pdf
- ³⁵ *Viz Atomic Audit: The Costs and Consequences of U.S. Nuclear Weapons Since 1940*. Edited by Stephen I. Schwartz. Washington: The Brookings Institution, 1998.
- ³⁶ Viz blíže TEREM, Peter: *Jadrové zbrane, ich význam a vplyv na svetovú politiku*. Banská Bystrica: FPVaMV, 2008.
- ³⁷ Podle LEE, Steven P.: *Weapons of Mass Destruction*. In: *War. Essays in Political Philosophy*. Edited by Larry May, with the assistance of Emily Crookston. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2008, s. 166-168, 182.
- ³⁸ The Federation of American Scientists – <http://www.fas.org/programs/ssp/nukes/nuclearweapons/nukestatus.html>
- ³⁹ Zpracováno podle The Arms Control Association – <http://www.armscontrol.org/factsheets>
- ⁴⁰ KAHN, Herman: *Přemýšlení o nemyslitelném*. Praha: Naše vojsko, 1966, s. 61.
- ⁴¹ Viz HANDL, M.: *Francouzská kritika a její slábnutí*. In: *Omezené války*. Praha: Naše vojsko, 1971, s. 75 a 80–81.
- ⁴² BRODIE, Bernard: *Strategy in the Missile Age*. Princeton: Princeton University Press, 1965, s. 292.
- ⁴³ KRISTNESEN, Hans, NORRIS, Robert, OELRICH, Ivan: *From Counterforce to Minimal Deterrence: A New Nuclear Policy on the Path Toward Eliminating Nuclear Weapons*. Washington, New York: Federation of American Scientists & The Natural Resources Defense Council, April 2009 – <http://www.fas.org/programs/ssp/nukes/doctrine/targeting.pdf>
- ⁴⁴ Tabulky č. 9 a 10 jsou podle The Arms Control Association – <http://www.armscontrol.org/factsheets/USRussiaNuclearAgreementsMarch2010>
- ⁴⁵ Rudé právo, 23. května 1972.

-
- ⁴⁶ *Nuclear Posture Review Report*. Washington: Department of Defense, April 2010, s. 15 a 39.
- ⁴⁷ *Vojenaja sila v meždunarodnych otnošenijach. Učebnoje posobie*. Moskva: Rusavia 2009, s. 82.
- ⁴⁸ CLAUSEWITZ, Carl von: *O válce*. Citované vydání, s. 532.
- ⁴⁹ Tamtéž s. 533 a 37
- ⁵⁰ KISSINGER, Henry A.: *Nuclear Weapons and Foreign Policy*. New York: Doubleday Anchor Books, 1958, s. 158 a 166.
- ⁵¹ SURI, Jeremi: *Richard Nixon's Secret Plan to Bring Peace to Vietnam by Threatening to Use Nukes*
– <http://hnn.us/roundup/entries/47775.html>
- ⁵² *The Costs of War since 2001: Iraq, Afghanistan, and Pakistan. Executive Summary*. Citované vydání, s. 3, 5 a 7.
- ⁵³ Viz HASTEDT, Glenn: *American Foreign Policy*. Citované vydání, s. 67.
- ⁵⁴ HAFFA, Robert P., Jr.: *The Half War. Planning U.S. Rapid Development Forces to Meet a Limited Contingency, 1960-1983*. Boulder, London: Westview Press, 1984, s. 35.
- ⁵⁵ Viz WALT, Stephen M.: *Will we need a "Plan B" in Afghanistan?*
In: *Foreign Policy*, January 13, 2009 –
http://walt.foreignpolicy.com/posts/2009/01/13/will_we_need_a_plan_b_in_afghanistan
- ⁵⁶ MACHIAVELLI, Niccolò: *Úvahy o vládnutí a o vojenství*. Citované vydání, s. 287, 288 a 274.
- ⁵⁷ CLAUSEWITZ, Carl von: *O válce*. Citované vydání, s. 51.
- ⁵⁸ Viz *Small Arms Survey 2009. Shadows of War*. Cambridge etc.: Cambridge University Press, 2009, s. 7 a 8, *Small Arms Survey 2006. Unfinished Business*. Oxford: Oxford University Press. 2006.
- ⁵⁹ Podle LEVY, Jack S., THOMPSON, William R.: *Causes of War*. Citované vydání, s. 12.
- ⁶⁰ Viz *Correlates of War* – <http://www.correlatesofwar.org/>
- ⁶¹ Center for Systemic Peace: *Global Conflict Trends*, September 12, 2011 – <http://www.systemicpeace.org/conflict.htm>
- ⁶² LEVY, Jack S., THOMPSON, William R.: *Causes of war*. Citované vydání, s. 195.
- ⁶³ Viz Centre for the Study of Civil War (CSCW) – <http://www.prio.no/CSCW/>
- ⁶⁴ *Children in war*. UNICEF – <http://www.unicef.org/sowc96/1cinwar.htm>

-
- ⁶⁵ *Citáty z díla předsedy Mao Ce-tunga*. Peking: Nakladatelství cizojazyčné literatury, 1968, s. 75 (*Válka a otázky strategie*) a 72 (*O vleklé válce*).
- ⁶⁶ Tamtéž, s. s. 78 (*Válka a otázky strategie*).
- ⁶⁷ DUPUY, R. Ernest, DUPUY, Trevor N.: *Vojenské dějiny. The Harper Encyklopedie*. Sv. 2. Citované vydání, s. 1163-1164.
- ⁶⁸ *Viz Slovník antické kultury*. Praha. Nakl. Svoboda, 1974.
- ⁶⁹ LUBAN, David: *The Law of Hell*. In: *War. Essays in Political Philosophy*. Citované vydání, s. 266-7 a 268.
- ⁷⁰ Citováno podle PAUL, V.: *Nejstarší památky mezinárodního práva*. Praha: Academia, 1996, s. 194.
- ⁷¹ THUKYDIDES: *Dějiny peloponéské války*. Praha: Odeon 1977, s. 349, 352, 353 a 33.
- ⁷² *Kosmova kronika česká*. Praha, Svoboda 1972, s. 89.
- ⁷³ ARISTOTELES: *Politika*. Bratislava: Nakladatelství Pravda, 1988, s. 33 a 250–251 (1256b, 1333b–1334a).
- ⁷⁴ CICERO, Marcus Tullius: *O povinnostech*. Praha: Svoboda, 1970, s. 56.
- ⁷⁵ Saint THOMAS AQUINAS: *On Law, Morality, and Politics*. Cambridge: Hackerr Publishing Co., 1988, s. 221.
- ⁷⁶ KOMENSKÝ, Jan Ámos: *Pansofie aneb O pravé a plané moudrosti*. In: *Komenský kontra Grocián*. Praha: Evropský literární klub, 2006, s. 64-66.
- ⁷⁷ VESELÝ, Zdeněk: *Dějiny mezinárodních vztahů*. Citované vydání, s. 265.
- ⁷⁸ PAUL, Vladimír: *Nejstarší památky mezinárodního práva*. Praha: Academia, 1996, s. 265
- ⁷⁹ HOWARD, M.: *Válka v evropské historii*. Citované vydání, s. 11.
- ⁸⁰ Citováno podle LUBAN, David: *The Law of Hell*. In: *War. Essays in Political Philosophy*. Citované vydání, s. 279.
- ⁸¹ LEFKOWITZ, David: *Collateral Damage*. In: *War. Essays in Political Philosophy*. Citované vydání, s. 147
- ⁸² LUBAN, David: *The Law of Hell*. In: *War. Essays in Political Philosophy*. Edited by Larry May, with the assistance of Emily Crookston. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2008, s. 267.
- ⁸³ Podle LEE, Steven P.: *Weapons of Mass Destruction*. In: *War. Essays in Political Philosophy*. Citované vydání, s. 174-175 a 185.
- ⁸⁴ MØLLER, Bjørn: *Kosovo and The Just War Tradition*. Copenhagen: COPRI, 2000, s. 2.

-
- ⁸⁵ CLAUSEWITZ, Carl von: *O válce*. Citované vydání, s. 48 a 23.
- ⁸⁶ HURKA, Thomas: *Proportionality and Necessity*. In: *War. Essays in Political Philosophy*. Citované vydání, s. 128.
- ⁸⁷ POLYBIOS: *Dějiny II*. Praha: Arista, Baset, Maitrea: 2009, s. 17-18 (III.7)
- ⁸⁸ HOLSTI, Kalevi J.: *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648–1989*. Cambridge: Cambridge University Press 1992, s. 307.
- ⁸⁹ DIAMOND, Jared: *The Third Chimpanzee. The Evolution and Future of the Human Animal*. New York: HarperPerennial Publishers, 1993, s. 290–298.
- ⁹⁰ LORENZ, Konrad: *Takzvané zlo*. Citované vydání, s. 5, 6, 49-55.
- ⁹¹ Viz LORENZ, Konrad: *Takzvané zlo*. Citované vydání, s. 47, 48, 99 a 115.
- ⁹² Viz MORRIS, Desmond: *Nahá opica*. Bratislava: Smena, 1970, s. 136.
- ⁹³ FREUD, Sigmund: *Nespokojenosť v kultúre*. Praha: Nakl. Hošek, 1998. (Strana 5 až 56 v této knize patří Freudově studii *Budoucnost jedné iluze*), s. 243.
- ⁹⁴ DOLINEC, Vladimír: *Agenda setting a sekularizácia medzinárodného terorizmu*. In: *Bezpečnostné Fórum 2010*. Banská Bystrica: FPVaMV, 2010, s. 121.
- ⁹⁵ Citováno podle ANDERSON, Matthew S.: *The Rise of Modern Diplomacy 1450–1919*. London and New York, Longman, 1993, s. 271.
- ⁹⁶ HEGEL, Georg W. F.: *Základy filozofie práva*. Praha: Academia, 1992, s. 254 a 355.
- ⁹⁷ FREUD, Sigmund: *Proč válka? Spisy z let 1932–1939. Šestnáctá kniha*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1998.
- ⁹⁸ JAMES, William: *Morální ekvivalent války*. In: VLČEK, Dalibor: *Medzinárodné vzťahy. Filozofické teórie vojny a mieru*. Banská Bystrica. Fakulta politický vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2003, s. 186–194.
- ⁹⁹ BROWN, Seyom: *The Causes and Prevention of War*. Citované vydání, s. 18–19.
- ¹⁰⁰ WRIGHT, Quincy: *A Study of War. Vol. 1*. Chicago: Chicago University Press, 1942, s. 828–841.
- ¹⁰¹ MAHAN, Alfred T.: *The Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*. Boston: Little, Brown, and Co., 1900, s. 29 a 30; MAHAN, Alfred T.: *The Interest of America in Sea Power. Present and Future*. Little, Brown, and Co., 1897, s. 35.

-
- ¹⁰² MARX, Karel: *První adresa generální rady Mezinárodního dělnického sdružení o prusko-francouzské válce*. In: MARX, Karel, ENGELS, Bedřich: *Vybrané spisy*, s. 2. Praha: Svoboda, 1977, s. 314.
- ¹⁰³ LEVY, Jack S., THOMPSON, William R.: *Causes of War*. Citované vydání, s. 171.
- ¹⁰⁴ LENIN, Vladimír I.: *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu*. In: *Vybrané spisy*, sv. 2. Praha: Svoboda, 1976, s. 551-552.
- ¹⁰⁵ LEVY, Jack S., THOMPSON, William R.: *Causes of War*. Citované vydání, s. 89.
- ¹⁰⁶ HAMILTON, Alexander, JAY, John, MADISON, James: *Listy federalistů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, s. 54 a 51.
- ¹⁰⁷ NEPOS, Cornelius: *Životopisy slavných vojevůdců cizích národů*. In: *Antické válečné umění*. Praha, Svoboda, 1977, s. 100.
- ¹⁰⁸ Viz GRIMMETT, Richard F.: *Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798-2007*. Updated January 14, 2008. CRS Report for Congress – <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32170.pdf>
- ¹⁰⁹ DESCH, Michael C.: *America's Liberal Illiberalism: The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy*. In: *International Security*, Winter 2007/08, s. 8 až 14.
- ¹¹⁰ *SIPRI Yearbook 2011. Armaments, Disarmament and International Security. Summary*, s. 12 – <http://www.sipri.org/yearbook/2011/files/SIPRIYB11summary.pdf>
- ¹¹¹ TOCQUEVILLE, Alexis: *Demokracie v Americe. I*. Praha: Lidové noviny, 1992, s. 174.
- ¹¹² LEVY, Jack S., THOMPSON, William R.: *Causes of war*. Citované vydání, s. 112.
- ¹¹³ NIEBUHR, Reinhold: *Moral Man and Immoral Society*. New York and London: Charles Scribner's Sons, 1936, s. 94 a NIEBUHR, Reinhold: *Synové světa a synové tmy*. Praha: J. Laichter, 1947, s. 46.
- ¹¹⁴ THUKYDIDES: *Dějiny peloponéské války*. Praha: Odeon 1977, s. 33.
- ¹¹⁵ Podle Bueno de MESQUITA, Bruce: *Principles of International Politics. People's Power, Preferences, and Perceptions*. Washington: CQ Press, 2000, s. 465.
- ¹¹⁶ *SIPRI Yearbook 2011. Summary*, s. 8-9 – <http://www.sipri.org/yearbook/2011/files/SIPRIYB11summary.pdf?id=0>

-
- ¹¹⁷ *Balance of Power*. Ed. by P. Seabury. San Francisco: Chandler Publishing Co., 1965, s. 8.
- ¹¹⁸ *EM Equity in Two Decades: A Changing Landscape*. Goldman Sachs Global Research Centres, Global Economics Paper No. 204, September 8, 2010, s. 6 a 13.
- ¹¹⁹ IMF – <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php>
- ¹²⁰ *SIPRI Yearbook 2011. Summary*, s. 8-9 – <http://www.sipri.org/yearbook/2011/files/SIPRIYB11summary.pdf?id=0>
- ¹²¹ White House, Budget: Department of Defense – <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2012/assets/defense.pdf>
- ¹²² HOOK, Steven W.: *U.S. Foreign Policy. The Paradox of World Power*. Washington, D.C.: Q Press, 2008, s. 283.
- ¹²³ *SIPRI Yearbook 2011. Summary*, s. 8-9 – <http://www.sipri.org/yearbook/2011/files/SIPRIYB11summary.pdf?id=0>
- ¹²⁴ U. S. Department of the Treasury: *Major Foreign Holders of Treasury Securities* – <http://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/tic/Documents/mfh.txt>
- ¹²⁵ SUFI, Amir: *Household Debt Is at Heart of Weak U.S. Economy: Business Class* – <http://www.bloomberg.com/news/2011-07-08/household-debt-is-at-heart-of-weak-u-s-economy-business-class.html>
- ¹²⁶ KLARE, Michael T.: *Resource Wars. The New Landscape of Global Conflict*. New York: Metropolitan Books, 2001.
- ¹²⁷ HUTH, Paul K.: *Standing Your Ground. Territorial Disputes and International Conflict*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996.
- ¹²⁸ PETERS, Ralph: *Blood borders*. In: *Armed Forces Journal*, June 2006 – <http://www.afji.com/2006/06/1833899>
- ¹²⁹ PLÚTARCHOS: *Životopisy slavných Řeků a Římanů. Díl I*. Praha: Arista, Baset, Maitrea, 2006, s. 566-567 (*Pyrrhos a Marius*. 14) a 560 (*Pyrrhos a Marius*. 7).
- ¹³⁰ Data jsou převzata z knih citovaných v této studii. V případě jejich rozporu byla dána přednost práci DUPUY, R. Ernest, DUPUY, Trevor N.: *Vojenské dějiny. The Harper Encyklopedie*. Sv. 1 a 2. Praha: Forma, 1996 a 1997. V případě některých údajů o mrtvých ve válkách byla pro ilustraci využita čísla z Wikipedia – <http://en.wikipedia.org/wiki/War>

Kniha vychází díky podpoře
Vzdelávacieho a konzultačného inštitútu v Bratislave,
Inštitútu verejnej diplomacie a medzinárodných vzťahov,
Central European Education Institute, s.r.o.
a internetového deníku Britské listy

OSKAR KREJČÍ
VÁLKA

Na obálce je použit obraz Vasilije V. Vereščagina
Apoteóza války (1871)

© prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc.
Edition © Kamil Mařík – Professional Publishing, Praha
Odpovědný redaktor PaedDr. Kamil Mařík
Vydalo nakladatelství Professional Publishing, Praha
<http://www.profespubl.cz/>
profespubl@volny.cz
Druhé, upravené vydání, 2011
E-book 2014 © Britské listy
Vyrobila tiskárna powerprint, Praha

ISBN 978-80-7431-063-8

38 TÝDENÍ PRO KULTURNÍ A POLITICKÉ
www.literarka.cz

ISSN 2481-201X, ročník XXX
CENA 15 Kč, LEPÁ KAPKA

LITERÁRNÍ NOVINY

Příloha
kněžní revue
Německá
literární
česky

Proč bude válka

Na kartě od C. G. Junga z USA pro americké náboje
Karl Gustav O. Jahnke, 1942

www.literarka.cz

**I byli vědci, kteří se západní
světu říje v dohledu, že probou
postupně dovedení války pouze
středními a vyššími vrstvami
ji čtyři milióny. Přestože každý
z nich se viděl jako jako HŘE
proháněn, ve své konstituci vy
nější genetikou a z tendencí
k velké válce. Tedy viděli, kdy
na činnosti státní říje byly
mnozí z nich byli zvláště
činní prostředky. Tato zvláštní
je postupně výhledem vědní
há hypotéza, kterou, stejně
diverze utvářelých otázek, úroveň
politickým elit západu.**

Oskar KREJČI

Konec je daleko, ale musí nastít
a není jenom jenom jenom jenom
genetika. Takže je vidět, že
mnozí z nich byli zvláště
činní prostředky. Tato zvláštní
je postupně výhledem vědní
há hypotéza, kterou, stejně
diverze utvářelých otázek, úroveň
politickým elit západu.

proč jako válka probíhá. Osmáctý pro
mnozí z nich byli zvláště
činní prostředky. Tato zvláštní
je postupně výhledem vědní
há hypotéza, kterou, stejně
diverze utvářelých otázek, úroveň
politickým elit západu.

Válečná síla

proč jako válka probíhá. Osmáctý pro
mnozí z nich byli zvláště
činní prostředky. Tato zvláštní
je postupně výhledem vědní
há hypotéza, kterou, stejně
diverze utvářelých otázek, úroveň
politickým elit západu.

Čelí prázdné

proč jako válka probíhá. Osmáctý pro
mnozí z nich byli zvláště
činní prostředky. Tato zvláštní
je postupně výhledem vědní
há hypotéza, kterou, stejně
diverze utvářelých otázek, úroveň
politickým elit západu.

Markus Pape:
Zoufalci proti zoufalcům

4-5

rozhovor

Tereza Spencrová:
Afrika znovu na kolenu

9

zahraničí

<http://www.literarka.cz/>